

T.C
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

KURGULANMIŞ TURİZM MEKANLARI VE TURİZM MEKANLARINA
DÖNÜŞMÜŞ KAMUSAL MEKANLAR "ÜTOPYA CUMHURİYETLERİ"

HAZIRLAYAN

Melike KÜÇÜK

ANKARA 2020

T.C
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

KURGULANMIŞ TURİZM MEKANLARI VE TURİZM MEKANLARINA
DÖNÜŞMÜŞ KAMUSAL MEKANLAR "ÜTOPYA CUMHURİYETLERİ"

HAZIRLAYAN

Melike KÜÇÜK

DANIŐMAN

Doç. Dr. Gözen GÜNER AKTAŞ

ANKARA 2020

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı İç Mimarlık Ve Çevre Tasarımı Tezli Yüksek Lisans Programı çerçevesinde Melike Küçük tarafından hazırlanan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi:17/01/2020

Tez Adı: Kurgulanmış Turizm Mekanları Ve Turizm Mekanlarına Dönüşen Kamusal Mekanlar “Ütopya Cumhuriyetleri “

Tez Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı - Soyadı, Kurumu)

Doç. Dr. Gözen Güner Aktaş, Başkent Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Güliz Küçüktaşdemir, Başkent Üniversitesi

Doç. Dr. Nur Ayalp , TED Üniversitesi

İmza

ONAY

Prof. Dr. İpek KALEMCİ TÜZÜN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Tarih: ... / ... /

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 14 /02 /2020

Öğrencinin Adı, Soyadı: Melike Küçük

Öğrencinin Numarası:21620090

Anabilim Dalı: İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı

Programı: İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Doç. Dr. Gözen Güner Aktaş

Tez Başlığı: Kurgulanmış Turizm Mekanları Ve Turizm Mekanlarına Dönüşen Kamusal Mekanlar “Ütopya Cumhuriyetleri”

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 89 sayfalık kısmına ilişkin, 26 /12 /2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %13’dir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

ONAY

Tarih: 14 / 02 / 2020

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Doç. Dr. Gözen Güner Aktaş

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim boyunca, bütün bilgilerini aktarmak isteyen, sabırla yol göstererek başarabileceğime her daim inanan, akademinin de ötesinde her desteği sunan değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Gözen GÜNER AKTAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü lisans ve yüksek lisans bölümlerinde okuma sürecim boyunca emeği geçen , öğretim üyesi ve öğretim görevlilerine teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitim süresince her türlü desteklerini sunan, yaşamımda ki her türlü zorlukları birlikte atlatabileceğim Murat Çelik, Tuğçe Önal, Özge Arslan ve Büşra Coşkun'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Beni hep daha iyilerini yapabileceğime inandıran, maddi manevi tüm desteklerini ve fedakârlıklarını esirgemeyerek eğitimimi her anlamda destekleyen, her koşulda yanımda olup elimden tutan aileme binlerce kez teşekkür ederim

Melike Küçük
Ankara,Aralık 2020

ÖZET

Kolektif yaşam idealleri ile kurulan ve kendin yap kültürünü savunan topluluklar, zaman içerisinde kendi cumhuriyetlerini oluşturmuşlardır. Bu Topluluklar; 60 ;lı yılların sonunda Kopenhag'da, 1990'lı yıllarda litvanya'da ve 1970'lerde ise Slovenya'da kurulmuştur. Bu ütopya cumhuriyetleri zamanla amacından uzaklaşıp turizm merkezi haline gelmiştir. Bunun yanı sıra birde özellikle turizm merkezi amacı ile kurgulanan mekanlar bulunmaktadır.Bu turizm mekanlarına örnek olarak temalı oteller olan Topkapı Palace Otel, Kremlin Place Otel ve son olarak Mardan Palace Otel incelenmiştir.

Bu çalışma farklı yaşam idealleri ile kurulup turizm mekanlarına dönüşen mekanlar ile turizm amacı ile kurgulanmış mekanların, mekansal ilişkilerini analiz etmek amacıyla yapılmıştır. Mekanların incelenmesi için nitel araştırma yöntemlerinden, doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu çalışma için öncelikle Ütopya cumhuriyetleri araştırılmıştır. Ütopya cumhuriyetlerinin kurulum amacından turizm merkezi haline gelmesi süreci kültürel, sosyolojik ve mekânsal analizi ele alınmıştır. Bir sonraki adımda ise kurgulanmış turizm mekanları ve mekansal unsurları literatür araştırılması ile analiz edilmiştir. Bu çalışma, mutlu ve ideal bir toplum yaratma arzusu ile kurulan mekanlar ile turizmde kısa süreli mutlu insanlar yaratma derdi olan mekanların ortak noktalarını ortaya koymuştur. Çalışma sonucunda elde edilen mekanların analizleri insanların mekan olarak turizmden beklentileri ve bu noktada mekânsal unsurları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ütopya Cumhuriyetleri, Kurgulanmış Turizm Mekanları,Mekan

ABSTRACT

The communities established with the ideals of collective life and advocating for the do-it-yourself culture have formed their republics over time. These Communities; It was founded in Copenhagen in the late 60s, in Lithuania in the 1990s, and in Slovenia in the 1970s. Over time, these utopian republics have become distant from their aims and become tourism centers. In addition, there are places specially designed for the purpose of tourism center. As an example of these tourism places, themed hotels, Topkapi Palace Hotel, Kremlin Place Hotel and finally Mardan Palace Hotel were examined.

This study was conducted in order to analyze the spatial relations of the places established with different life ideals and turned into tourism places and the places constructed with the purpose of tourism. Document analysis was used for qualitative research methods. For this study, firstly, the Utopian republics were investigated. Cultural, sociological and spatial analysis of the process of becoming a tourism center from the purpose of establishment of the Utopian republics was discussed. In the next step, the fictionalized tourism spaces and their spatial elements were analyzed with literature review. This study has revealed the common points of the places established with the desire to create a happy and ideal society and the places which are the problem of creating happy people for a short time in tourism. The analysis of the spaces obtained as a result of the study determined the expectations of people from tourism as a space and the spatial elements at this point.

Key Words: Utopia Republics, Fictional Tourism Venues, Place

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
ŞEKİLLER LİSTESİ	VI
GİRİŞ	1
<i>Çalışmanın Amacı</i>	1
<i>Çalışmanın Kapsamı</i>	1
<i>Çalışmanın Yöntemi</i>	2
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. KENT, KÜLTÜR SOSYOLOJİ VE MEKAN İLİŞKİSİ	3
<i>1.1. Kent ve Kentleşme Kavramı</i>	3
<i>1.3. Kent Sosyolojisi ve Alternatif Yaşam Arayışları</i>	13
<i>1.4. Alternatif Yaşam Merkezleri</i>	15
<i>1.5. Alternatif Yaşam Merkezlerinin Oluşumunda Etki Eden Faktörler</i>	17
İKİNCİ BÖLÜM	28
2. KOLEKTİF YAŞAM İDEALLERİNDEN DOĞAN ÜTOPYACI TOPLULUKLAR VE YAŞAM BİÇİMLENİŞLERİ	28
<i>2.1. Ütopya Kavramı ve Kolektif Yaşam İdealleri</i>	28
<i>2.2. Ütopya Türleri ve Ütopyaların Genel Özellikleri</i>	39

2.3. Ütopycacı Toplulukların Mekan Biçimlenişleri ve Mekan Üretimi.....	48
2.4. Turizm Mekanlarına Dönüşen Ütopik Cumhuriyetler	56
2.4.1. Chiristiania Özerk Cumhuriyeti.....	57
2.4.2. Uzupis Cumhuriyeti	59
2.4.3. Metelkova Cumhuriyeti.....	60
2.5. Kurgulanmış Turizm Mekanları (Temalı Oteller)	62
2.5.1. Topkapı Palace Oteli	62
2.5.2. Mardan Palace Oteli	66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	69
3. TURİZM MEKANLARINA DÖNÜŞMÜŞ KAMUSAL MEKANLAR ‘ÜTOPYA CUMHURİYETLERİ’ VE KURGULANMIŞ TURİZM MEKANLARI	69
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	69
KAYNAKÇA	81

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Lefebvre'in Kentleşme Sürecinin Tarihsel Aşamalarını Gösteren Eksenini	51
Şekil 2.2. Toplumsal Mekanın Üretimi - Kuramsal Sentez	53
Şekil 2.3. Ütopya Mekanının Üretimi.....	55
Şekil 2.4. Chiristiana Cumhuriyeti Girişi	58
Şekil 2.5. Chiristiana Cumhuriyetinde Bulunan Evler ve Araçlar.....	58
Şekil 2.6. Topkapı Palace (Otel) Kuşbakışı Görüntüsü	63
Şekil 2.7. Topkapı Palace (Otel) Giriş Duvar Sütunları ve Aydınlatma.....	64
Şekil 2.8. Dış Mekan Aydınlatma.....	65
Şekil 2.9. İç Mekan Aydınlatma ve Dekor Görüntüsü	66

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Alternatif yaşamı savunan komünler tarafından 1960'ların sonunda Kopenhagda, 1990'lı yıllarda litvanya'da ve 1970'lerde ise Slovenyada yaşanan darbelerle birlikte, Kolektif yaşam ideallerini ve Kendin-Yap kültürünü savunan topluluklar kent içerisinde kendi özerk yaşam alanlarını oluşturmak üzere yola çıkmışlardır. Bu amaca karşılık 2000'li yıllarda kolektif yaşam idealleri turizm mekanlarına dönüşmüştür.

Bu çalışmanın amacı farklı yaşam idealleri ile kurulup turizm mekanlarına dönüşen bu mekanlar ile turizm amacı ile kurgulanmış mekanların, mekansal ilişkilerini analiz etmektir.

Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışmanın kapsamını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

- Alternatif yaşam alanlarının oluşumunda etkili olan süreçler incelenmiştir (sosyolojik, kültürel, toplumsal)
- Bu idealler ile oluşan alternatif yaşam merkezlerinin mekan biçimlenişleri ve günümüzdeki durumu
- Kurgulanmış turizm mekanları ve mekansal bileşenleri (yapısal, sosyal).
- Dönüşen mekanalar ile kurgulanmış mekanların mekansal analizi

Araştırmanın birinci bölümünde; araştırmanın amacına, araştırmanın dayandırıldığı temeller ve bu temellere ait tanımlara (kültür, kent kültür toplum ilişkisi, sosyoloji, sosyoloji kent toplum mekan ilişkisi) yer verilmiştir. Böylece, kültür ve sosyolojik verilerin alternatif yaşam merkezlerini bu beş başlık alt başlık ile incelemek hedeflenmiştir. İkinci bölümde olan, kolektif yaşam ideallerinden doğan ütopyacı topluluklara değinildikten mekan biçimlenişleri ile ilgili bilgi verilmiştir. Kurgulanmış turizm mekanları başlığı altında turizm kavramı ve kısa tarihçesi, turizm mekanı ile ilgili bilgiler ve genel olarak mekan tanımlamalarına yer verilmiştir.

Proje konusunun asıl amacı olarak Alternatif Hayatı temsil eden bu yerleşim merkezlerinin zaman içerisindeki değişimi ve Chiristiana, Uzupis, Metelkova cumhuriyetlerinin günümüzde turizm yerleri haline dönüşümü kapsamaktadır. Aynı zamanda farklı yaşam idealleri ile kurulup turizm mekanlarına dönüşen bu mekanlar ile turizm amacı ile kurgulanmış mekanların, mekansal analizi yapılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Dünyada kültürlere ve sosyolojik değişimlere göre bohemler ve hippiler tarafından farklı yaşam idealleri ile kurulup turizm mekanlarına dönüşen Cumhuriyetlerin turizm amacı ile kurgulanmış mekanların, mekansal analizi yapılmıştır. Araştırma projesi hazırlanırken yöntem olarak literatür taramasından yararlanılmıştır. Dünyada farklı kültürdeki ve sosyolojik yaşam içerisindeki bu darbe örneklerinden yararlanılmıştır. Araştırılan bu örnekler ve karşılaştırmalar doğrultusunda uygulamaya yönelik bir sorunun çözümüne katkıda bulunulması temel alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KENT, KÜLTÜR SOSYOLOJİ VE MEKAN İLİŞKİSİ

Çalışmanın bu bölümünde kavramsal olarak kent, kültür ve sosyoloji başlıklarını inceleyecek ve kent, kültür ve kültür çeşitleri, sosyoloji arasındaki ilişkiye değineceğiz. Devamında alternatif yaşam merkezler, alternatif yaşam merkezlerinin oluşmasında etki eden faktörleri inceleyeceğiz.

1.1. Kent Kavramı ve Kentleşme Kavramı

Ekonomik ve toplumsal şekillenme olarak ele alınan kent, bireyin doğasıyla ve yaşadığı mekânla münasebetinde güncel ve ileri bir adım olarak kendisi dışındaki yerleşim şekillerinden açık ve net hatlarla bölen farklı özellikleri kapsamaktadır (Özer, 2004: 2). Ekonomik güç, nüfus yoğunluğu, kentin kapsadığı alanın büyüklüğü, yönetsel sınır, ticaret, turizm ve din gibi birçok faktör kent yapısının şekillenmesinde etkin bir rol oynamaktadır (Güven, 2016: 23). Kent “kuşkusuz karmaşık bir şeydir.” (Harvey, 2003: 27). Kentin karmaşık bir yapıya sahip olması ve fonksiyonel çeşitliliğin fazla olması özelliği bu kavramın tanımlanmasında konuya farklı açılardan bakılmasını gerektirmektedir. Bu sebeple kent kavramı birçok bilim dalının konusu haline gelmektedir.

Gerçekte kent, toplum yapısının karmaşık olduğu, bireysel düzeyde çözüme ulaşılmayacak sorunların çözümüne imkân sağladığı ve kendine has özellikleri barındıran bir yerleşim biçimidir. Bu nedenle kenti, özellikle sakinlerinin toplumsal ve ekonomik etkinliklerinin çeşitliliği karakterize etmektedir (Huot, 2000: 33). Bu sebeple kent kavramı farklı ölçütler göz önünde bulundurularak tanımlanmakta ve her bilim dalı kendine göre bir ölçüt kullanmaktadır. Bunlar: Demografik, yönetsel, ekonomik ya da işlevsel ve toplumbilimsel ölçütlerdir.

Demografik ölçüte göre yapılan tanımlamalarda bir yerin kent olmasını oranın sahip olduğu nüfus büyüklüğü belirlemektedir. Belli bir nüfus düzeyinin üstüne çıkan yerleşim yerleri kent olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu nüfus düzeyinin alt sınırı net olarak belli olmadığı için bu ülkelere göre farklılık göstermektedir. Bizim ülkemizde bu

ölçüte göre, nüfusu 20.000'i geçen yerleşim yerlerine kent, nüfusu 2.000 ile 20.000 arasında kalan yerleşim yerlerine kasaba ve 2.000 den az nüfuslu yerleşim yerlerine köy denilmektedir (Erkan, 2010: 15).

Yönetmelik ölçüte göre bir yerin kent olmasını o yerin yönetmelik sınırı ve yapısı belirlemektedir (Kaypak, 2016: 3). Huot kenti, çeşitli ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin bulunduğu ve kendine has özellikleri olan yerleşim yeri olarak tanımlanmıştır. Buna göre yönetmelik ve demografik ölçüte bağlı olarak yapılan tanımlar, kentin sahip olduğu bütün özellikleri kapsamadığı için eksik tanımlanmıştır.

Kent tanımlamaları yapılırken kullanılan başka bir ölçüt ise ekonomik ya da işlevsel ölçüttür. Bu ölçüte göre kent tanımlanırken nüfusun sadece nitel büyüklüğünün yeterli bir etken olmadığını aynı zamanda nüfusun nicel boyutunun veya kentteki ekonomik faaliyet türlerinin kendine has birleşimlerinin de göz önünde bulundurulması gerektiği düşüncesi mevcuttur. Bu yaklaşıma göre; köy ve kenti birbirinden ayıran temel özellik nüfus farklılığı değil, o yerleşim yerinde bulunan işlevlerdeki farklılaşmadır. Örneğin, köyde yaşayanların geçim kaynağı tarımsal üretimle sınırlı olmasına karşılık, kentte yaşayanların geçim kaynağı daha çok tarım dışı olup ticaret ve sanayinin yoğunluk kazandığı ekonomik faaliyetlerdir (Erkan, 2010: 15).

Toplumbilimsel yani sosyolojik ölçüte göre kenti tanımlayanlar, kentin köy ve diğer yerleşim birimlerinden farklı olan bir topluluğun kendine has özelliklerine yoğunluk vermektedirler. Klasik sosyologlar içinde en çarpıcı fikirlere sahip olan Georg Simmel'e göre kent, modern bireyin hayatında merkezi bir yer edinmiştir. Modern yaşamın temel sorunu, çok büyük sosyal güçler, tarihi miras, teknik ve dış kültüre karşı, bireyin kendi özerkliğini ve kişiliğini koruma gayretinden kaynaklanır. Kent gibi toplumsal ilişkilerin çok karmaşık ve geniş bir yapıda olan sosyal çevre içindeki kişi, sürekli değişen hızla ard arda gelişen ve çoğu kez birbiri ile çatışan birçok izlenimle karşılaşmaktadır. Bu nedenle, kişi dış dünyadaki değişme ve gelişmelerden, çatışmalardan ve oluşabilecek tehlikelerden kendini korumak için bir kişilik yapısı geliştirme gereksinimi duyar. Bunu gerçekleştirmek için kent insanı, artık kırdaki hayatını sürdüren bir insan gibi duygularıyla değil, beyniyle yani düşüncesiyle hareket ederek

yaşamaktadır. Bunun dışında Simmel kenti, zekanın olduğu kadar para ekonomisinin de hâkim olduğu bir yer olarak da tanımlanmaktadır (Koyuncu, 2011: 34).

Sosyolojik anlamda bir kent, sosyal açıdan tek örnek olmayan bireylerin göreceli olarak büyük bir alanda, yoğun bir şekilde ve sürekli olarak beraber bir mekâna yerleşmiş bulunması şeklinde tanımlanabilir. Kent kavramı tanımlanırken göz önünde bulundurulması gereken birçok değişken bulunmaktadır. Bu değişkenler arasında bazıları temel değişkendir. Bu temel değişkenler şunlardır (Wirth, 2002: 77-79):

- Nüfus yığılmasının büyüklüğü: Bir yerleşim alanında oturan insan sayısının belli bir düzeyi aşmasıdır. Kentteki nüfusun artması bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinin yanında kentle olan ilişkilerini de etkilemektedir. Birçok insanın bir arada yaşaması kişisel farklılıkların çok fazla artmasına yol açmaktadır. Bir kentte yaşayan topluluk üyelerinin, bireysel özelliklerinin, mesleki yaşamının, kültürel yaşamlarının ve düşünce yapılarının kırsal kesimde yaşayan bireylerinkinden çok daha farklı ve ayrı kutuplara ayrılması düşünülebilir. Bir topluluktaki birey sayısının birkaç yüzü geçmesi, topluluk içindeki üyelerin bireysel olarak birbirlerini tanıyabilme ihtimalini azaltmaktadır.

- Üretim özelliği: Bu değişken kentte tarıma dayalı üretim yerine yapılan tarım dışı üretiminin özelliklerini göstermektedir. Kentler sanayi sektörü ile beraber hizmet sektörüne bağlı üretimin geliştiği yerlerdir. Kısacası kentler, tarım dışı üretimin yapıldığı ve bu üretimin denetlenip dağıtılarak koordine edildiği mekânlardır.

- Yoğunluk: Alan miktarında bir değişme olmadan orada yaşayan nüfusla ölçülebilir. Yoğunluğun artması farklılık ve uzmanlaşmayı da artırır. Yani yoğunluk, bireylerin ve faaliyetlerinin farklılaşmasına neden olan kalabalığın etkisini güçlendirilmektedir. Bu durum toplumsal yapının karmaşıklaşmasına yol açmakta ve bu karmaşıklık kentin şekillenmesinde önemli bir etkide bulunmaktadır.

- Heterojenlik: Fonksiyonlulukta çeşitlilik. Bu durum bireylerin farklı alanlara yönelebilmelerine ve farklı statülerdeki grupların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Yani birey kentte sosyal yaşamın farklı yönlerinden kaynaklanan çeşitli ilgi alanlarından ötürü, kendi kişiliğine ve ilgisine göre farklı grupların içinde yer alır.

Kentte, kırdan yer alan ve bütünleşmiş şeklinde bulunan topluluklar yerine farklı kültüre, inanca, dile, etnik kimliğe sahip topluluklar bir arada yaşamaktadır.

- Bütünleşme: Ulaşım ve haberleşme aracılığıyla gerçekleşen birey ilişkilerinin ve bu ilişkilerin konusu geçen yerleşmenin alanına ne şekilde dağıldığı ile ilişkilerin yoğunluğunu belirten değişkendir. Bir taraftan ilişkiler coğrafi alana eşit bir şekilde dağılımını, öte taraftan birey ya da birim alan başına düşen ilişki yoğunluğunu, diğer yerleşmelerle karşılaştırmaya imkan verecek şekilde birimlere ihtiyaç duyar (Tekeli, 2011: 18).

Bunların dışında kentlerin sosyolojik açıdan sahip olması gereken özellikler şunlardır (Güven, 2016: 23-24);

- Nüfus büyüklüğünün belli bir seviyeye ulaşmış olması,
- Eğitim düzeyinin kırsal yerleşimindekinden daha fazla gelişmiş olması,
- Toplumsal normların yerini resmi kuralların almış olması,
- Kentin alt yapısının gelişmiş ve belli bir seviyeye ulaşmış olması,
- Tarımsal üretiminden çok sanayi ve hizmet sektörünün gelişmiş olması,
- Geleneksel aile tipi yerine çekirdek aile tipinin yaygın olması,
- Geleneksel ilişki yerine bireyin çıkarlarının öne çıkması,
- Statülerin belirlenmesinde aile yerine kişilerin emeğinin yer alması,
- Örgütsel iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayalı karmaşık bir yapıya sahip olması,
- Toplumun yerel değerler yerine ulusal değerleri benimsemiş olmasıdır.

Kenti tanımlamada nüfus büyüklüğüne değil daha çok üretim biçimi ve bunun dağıtımını göz önünde bulunduran Ankara Mimarlar Odası kenti şu şekilde tanımlamaktadır (Topal, 2004: 285): Kent, tarım dışı üretimin yapıldığı ve en önemlisi tarım dışı üretimle birlikte tarımsal üretimin de dağıtılışının gerçekleştirildiği, kentsel işlevlerin toplandığı belli teknolojik düzeylere göre büyüklük, bütünleşme ve heterojenlik düzeylerine erişmiş yerleşme şekilleridir.

Son olarak kent, farklı etnik grupları, sosyo-ekonomik sınıfları ve kültür ve meslek gruplarını kapsayan heterojen bir toplumdur. Bu yüzden kentte her biri farklı bir kültür ve inanç sistemine sahip olan ırk, etnik köken, toplumsal yapı ve fonksiyon açısından birbirinden açıkça ayrılan kişiler ve gruplar vardır. Kişiler artık sadece yaş ve cinsiyete göre değil etnik gruplarına ve sosyal sınıflara göre farklı özellikler göstermektedirler (Yörükkan,1968: 18-19).

Kültür oldukça geniş anlama sahip bir terimdir. Kültürü birçok alt başlıkta çeşitlendirebiliriz. Tezimizin konusuyla paralel olarak bu başlık altında; genel kültür, kolektif kültür ve güç mesafesi kültür çeşitleri aşağıda açıklanmıştır:

Genel Kültür: Bir önceki başlıkta tanımlanan kültür kavramına ek olarak kültür, farklı toplumların kendilerine has yaşam biçimlerini temsil eder. Dünyanın birçok yerinde farklı etnik ve dini kökene sahip birçok insan yaşamakta ve her birinin kendisine özgü yaşam biçimleri vardır. Fakat, her kültüre ait benzer karakteristik özellikler vardır: (Beder, 2016: 57)

- Kültür öğrenilir: kültür doğuştan elde edilen bir olgu değildir. Bireyler yaşadıkları toplum içerisinde edindikleri deneyimlerle var oldukları kültürü öğrenirler.
- Kültür değişebilir: özellikle son dönemlerde küreselleşmenin de etkisiyle kültür diğer kültürlerden etkilenecek değişebilmektedir.
- Kültür paylaşılr: yalnızca bir bireye ait olmamakla birlikte toplumun ortak mülkiyetidir.
- Kültür simgeleyicidir: bir olgunun bir başka olgu tarafından kabul edilmesi ve simgelenmesi olan kültür, belirli simgesel araçlarla kendisini diğer toplumlara tanıtabilir.
- Kültür sınırlayıcıdır: her toplumda farklı değerlere sahip olan kültür, her toplumda paylaşılan alışkanlıklar değişirken, toplumu diğer toplumsal gruplardan ayırarak ölçülebilir sınırlandırmalar içerir.
- Kültür kuşaklar arası aktarılır: bireylerin kendi aralarında bağlantıyı devam ettirerek kültürlerini aile bireyleri ve sosyal kurumlarla nesilden nesle aktarılır.

- Kültür bütünleşmiş unsurların birleŐmesiyle oluŐur: birbiriyle ilgili olan birçok değerin birleŐmesiyle oluşan kültür, herhangi bir değerde yaŐanması muhtemel deęiŐiklikten bir bütün olarak etkilenmektedir.

Kolektif Kültür: Kolektif kültür, belirli bir alanda yer alan etnik toplulukların diğer gruplarla aralarında olan farkları ortaya koyma ve vurgulayan kiŐilerden oluşmaktadır. Kolektif kültür, bir süreci yansıtılmaktadır. Kolektif kültürlerde her bireyin ihtiyaçları ve istekleri bir bütün olarak ele alınarak grubun hedef ve ihtiyaçlarına önem verilir. Bir grup olarak çalışan ve başkalarına destek olmayı hedefler. İnsanların toplum için yapılması gereken iŐleri en iyi Şekilde yapmasına teŐvik edilir. Kolektivist kültürlerde insanlar başkalarının ihtiyaçlarına cömert, yardımsever ve özenli bir Şekilde yaklaŐırlar, bu durum genellikle bireyselliğin yoğun olarak görüldüğü toplumlarda hoş karŐılanmaz (Kılıç, 2013: 63). Kolektif kültürlerde toplumun önemli unsurları vurgulanırken, bireysellikte ise her bir insanın haklarına ve düŐüncelerine odaklanılır. Bir kolektivist kültürde yer alan iŐiler, grubun daha iyisi olarak kabul edilen kişi için mutluluğunu feda etmekten kaçınmadan çalıŐabilirler. Bireysellikte ise kendi refah ve hedeflerini göz önünde bulundurarak çalıŐırlar (Beder, 2016: 65).

Kültürler arası psikologlar (cross-cultural psychologists), kültürel farklılığın davranıŐların çeşitli yönlerini nasıl etkilediğini incelerken, kültürün insanlar üzerinde kendine özgü olmanın yanı sıra nasıl davranıldığını da etkilediği sonucuna ulaŐmıŐlardır. Kolektivist kültürde yaşayan kişilerin bağımsızlık üzerine bağımlılığı vurgulama eğiliminde olduklarını, bireysel kültürde yaşayan kiŐilerinde kendilerini kişisel niteliklerini ortaya koyma eğiliminde olduğu ortaya çıkmıştır (www.vervwell.com).

Darwish ve Huber (2003) kolektif kültür içinde yer alan kişileri Şu Şekilde tanımlamaktadır (Darwish ve Huber, 2003: 47-55):

- İçinde buldukları toplumun refahını önemserler,
- Topluma ve gruplara duygusal bağımlılık gösterirler,
- Daha az kişisel mahremiyet vardır,
- Grup kararları bireysel kararlardan daha üstün olduğuna inanırlar,

- Başkalarının ihtiyaçları ve görüşleri hakkında daha endişeli olurlar,
- Grup içerisindeki görevlerini iyi bilirler ve diğerlerine karşı hoşgörülü olurlar.

- Kolektif kültürlerde, az sayıda bireysel özellik gösteren kişileri içerir.

Güç Mesafeli Kültür: Dünya'nın önemli konularından biri eşitsizliktir. Özellikle gelir dağılımında yer alan eşitsizlik, zengin ve fakir sınıflarının oluşmasına neden olmuştur. Güç ve eşitsizlik, tüm toplumun temel gerçeğidir. Tüm toplumların eşitsiz olduğunu fakat bazı toplumların diğer toplumlardan daha eşitsiz olduğunu söylememiz doğru olacaktır (www.scholarworks.gvsu.edu).

Güç mesafeli kültür, bir toplum içerisinde yer alan gücün adil ve eşit bir biçimde dağılımının yapılmadığı toplumu temsil eder. Bu eşitsizlik, prestij, servet ve güç ile bağlantılıdır. Her toplum içerisinde farklı boyutta güç mesafesi yer almaktadır. Yüksek güç mesafesi toplumlarda, eşitsizlik hoşgörü ile karşılanmakta ve gücün eşitsiz bir şekilde paylaşılması konusunda hem fikirlerdir. Daha üst bir sosyal düzeyde olan kişilerin, çok sayıda ayrıcalığa sahip olmasını doğal bir şey olarak kabul ederler. Düşük güç mesafesi toplumlarda ise, eşitsizliğe karşı daha az müsamaha gösterilmektedir. Kişilerin pozisyonlarına bağlı öncelikler ve fırsatlar kolayca kabul edilmemektedir. Düşük güç mesafeli kültürlerde bağımsızlık daha değerlidir (Bialas, 2009: 106-115).

Bir örgütte yer alan güçsüz bireyin, gücün eşit bir şekilde dağıtılmadığı inancı içerisinde olmasıyla oluşan bir uzaklığı anlatmaktadır. Güç mesafesinin yüksek olduğu toplumlarla, kişilerin kendilerine ait bir yerleri vardır ve güçlerini göstermek için statü oldukça önemlidir. Zenginlikle doğru orantılı olan güç mesafesi, kişilerin servetleriyle ilgili olgularla ilişkilidir. Ulusal zenginlikteki farklılık, kültürler arasındaki farklılıklardan ziyade diğer olgulardan daha açıklayıcıdır. Kültür boyutlarıyla bağlantılı olarak, servet dağılımını da her zaman bu kültürlerde dâhil edilmelidir.

Kent Kültürü: Kentler yalnızca kişilerin birlikte yaşamını sürdürdüğü fiziksel mekânlar değildir. Günlük yaşamındaki davranış biçimleri, düşünceleri, siyasal tercihleri, toplumsal ilişkileri gibi kente has sosyal, kültürel ve siyasal özellikler taşıdığı

gibi, fiziksel yapısının mimarisiyle, kente has hız ve ölçeği ile farklı özellikleri de yansıtmaktadır (Kaya v.d., 2007: 9).

Yaşayan bir organizma özelliği taşıyan kentlerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için kentlere has niteliklerin, sürekli olması gerekmektedir. Tarihsel gelişim evresinde kentler geliştikleri alanların kültür merkezleri olma fonksiyonunu da yerine getirip daha önce sahip oldukları kültürel mirasın sonraki kuşaklara yeni katmanlar ekleyerek aktarıldığı mekânlar durumuna gelmişlerdir. Tarihsel süreçte kentler, toplumların kültürlerini yansıtacak mekânlar konumundadır. Kentlerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için kenti var eden toplumların kültürel bir etkileşim içinde bulunmaları şarttır (Es, 2007: 50).

Tarihsel süreç boyunca etkileşim içerisinde bulunan toplumların kültürel yapısını yansıtan mekânlar olma özelliğini taşıyan kentlerin sahip olduğu kültürel yapıyı kavranabilmesi ve açıklanabilmesi kültür kavramının iyi bir şekilde tanımlanmasına dayanmaktadır. Türkçe sözlükteki tanıma göre kültür, “tarihi süreç içerisinde oluşan maddi ve manevi değerleri, bu değerleri gelecek nesillere taşımada kullanılan, kişinin doğal ve sosyal çevresine egemenliğinin ölçüsünü belirten araçların bütünüdür (Keleş, 2014: 14).

Rapoport ise kültürü çevre-birey ilişkilerinde bir bütünlük içinde bulunan üç yaklaşımla tanımlamaktadır. Birincisine göre kültür, karakteristik bir grubun yaşam biçimidir. İkinci yaklaşıma göre kültür, sembolik kodlarla ortaya çıkan bilişsel şemalar, simgeler ve anlamlar sistemidir. Üçüncü yaklaşım göre ise kültür çevrebilim ve kaynaklarla alakalı olarak yaşamını sürdürebilmesi için uyum sağlama stratejileridir (Zeybekoğlu, 2005: 6).

Kültür yaşam şekline ve yaşama anlam katan bir sistemdir. Kişinin öğrenme ve öğrendiklerini sembolik şekillerde örgütleme, bu öğrendiklerini başkalarına bilgi olarak aktarma ve öğrendiği ya da elde ettiği bilgileri davranışlarına yansıtabilme gücü bütün kültürel olgunun kaynağını ortaya çıkarır. Bununla beraber kültür kavramını bir bütün şeklinde incelemek güçtür. Tüm araştırma alanlarındaki toplanmış bilginin dışında

kültür, toplumun tarihi süresince sıklıkla değişikliğe uğrasa da nesilden nesille aktarılan değerleri, inançları ve normları içine almaktadır (Tatlıdil, 2009: 324).

Kültür, bir toplumun ya da tüm toplumların birikimli uygarlığıdır. Kültür belli bir toplumun kendisi, bir dizi toplumsal süreçlerin bileşkesidir. “Kültür tarihidir ve devamlıdır. Eğer kültür bir nesilden diğerine geçiyorsa onun her kültürde sebepleri ve sonuçları vardır (Es, 2007: 50).

Kent kültürü, kentli bireye has davranış kalıpları ve yaşam tarzı olarak tanımlanmaktadır (Çobanoğlu ve Gazi, 2008: 18). Başka bir deyişle kent kültürü, farklı gelenek ve göreneklere olan, çeşitli kültürlerden gelen bireylerin, kişisel hak ve sorumluluklarının fark ederek, yaşadıkları kente has görgü ve nezaket bir arada yaşayabilme kültürüdür. Kent kültürünün oluşum evresindeki öğeler arasındaki etkin etkileşim, kentte kalan bireylerin, kentin özelliklerine has sosyal yapısını, kentte bulunan toplulukların birbirleriyle kurdukları ilişkileri, kentte oluşan sorunların öğrenmesine, kenti tanıyıp özümsemesine ve sahip çıkılmasına, çevresel, tarihsel ve kültürel değerlerin geliştirilip korunmasına yardımcı olmak amacıyla, kentlilik bilincinin yerleşmesini sağlar. Kentlilik bilincinin gelişmesi bu yönden, kentsel hayat kalitesinin gelişmesine önemli derecede katkı sağlar (Kurt, 2011: 266).

Kent kültürü demokratik uzmanlaşma ve hoşgörü sağlayan bir yapı özelliği taşımaktadır. Farklılıkların bulunduğu kentlerde türdeş bir kent kültürü oluşturma çabası kent içerisinde gettolaşma ve kamplaşmalara neden olabilmektedir. Esas olan bir kentte yaşamını sürdüren bireylerin aynı kültürel değerleri paylaşması değil, kent kültürünü paylaşmasıdır. Kent kültürünü ve kentlilik bilincini benimseyen bir kişinin kültüründeki farklılıklarını korumaya çalışması bir çelişki olarak görülmemelidir (Kaya v.d, 2007: 20). Kent kültürü bu açıdan toplumsal bütünleşmeyi oluşturan kişisel farklılıkların kent teşkilatlanmasında demokrasinin mozaik parçaları olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. Kentler; kişilerin yaşam tecrübelerine nitelik sağlama, alt kültüründe yer alan değerleri ve farklı kimlik yapılarıyla teşkilatlanma imkânını sağlamaktadır. Bu sebeple demokratik hoşgörünün kentsel mekânlarda geliştiği ortadadır. Hukuki değer yargıları ve normlar kent hayatının anlam kattığı ahlaki değer ve normlarına arka

çıkması etkili olan toplum zihniyetinde kent kültürüne imtiyazlı bir yer getirmektedir (Tatlıdil, 2009 : 324).

Her kentin kendine has olan yönleri ya da ayırt edici nitelikleri ona belli bir kimlik kazandırır. Aynı zamanda her kentte bulunan mimari yapılar, yollar, yönetsel ve diğer kurumlar, kanalizasyon ve planlama gibi temel öğeleri vardır. Ancak hem fiziksel çevrenin hem de bu öğelerin düzenlemesi ve örgütlenmesi, her yerde aynı özellikte değildir. Örneğin geleneksel dönemlerde, çoğunlukla kentin merkezinde bir “tapınak” bulunur. Kent bu tapınakların çevresinde kurulmuş ve şekillenmiştir. Burada bulunan tapınak bir simgedir. Bu simge, geleneksel dönemlerde tanrı- merkezli inancı ve toplumsal yapıyı temsil eder. Modern kentlerde bunlar yerini belediye ,hükümet konağı, opera ve tiyatro merkezleri, parlamento, postane ve tren garı gibi farklı kamusal hizmetlerin yapıldığı anıtsal binalara bıraktı (Kaya v.d, 2007: 19- 20).

Öte taraftan, özellikle 1980’li yıllardan sonra ayılmaya başlayan tüketim kültürü ile beraber kentlerin barınma, dinlenme, eğlenme alanları da tüketim ile özdeş duruma gelmeye başlanmıştır. Bu düşünceyle, kentlerin sağlıklı bir şekilde gelişmesini ön şartları niteliğindeki bu mekânlar tarihsel-kültürel mirastan arındırılmış bulunmakta; çok katlı büyük ve geniş alışveriş mekânları kentin simgesi haline gelmektedir. Bir kentin kimlik kazanım sürecinin en önemli özelliği olan tarihsel-kültürel mirasın bu biçimde değersizleştirilmesi ile beraber geçmiş ile gelecek arasında ilişki kuran, kuşaklar arasındaki iletişimde kolaylık sağlayan, kentin algılanabilir olmasını ve okunabilirliğini yükselten eserlere yer veren, aidiyetlik duygusunu geliştiren kentler yok olmaktadır (Kutlu ve Göksel, 2014: 80).

Kuşkusuz, kent kültürünün ortaya çıkmasında, korunup geliştirilmesinde çeşitli aktörlere farklı sorumluluklar düşmektedir. Uluslararası topluluk, bunlardan en başta gelenlerdendir. Kent ve çevre değerlerinin evrensel olması, ülkelere ve uluslara mal edilmeyecek derece önemli olması sebebiyle kültür, mimarlık, tabiat değerleri ve tarihine insanlığın ortak mirası gözüyle bakılması gerekmektedir. İkincisi, özellikle yerel yönetimlerin yeteri düzeyde güçlü, bilinçli ve istekli olmadığı koşullarda başta devletin sorumluluğu yer almaktadır. Ardından, kentin ve çevrenin değerlerini koruyan olması

gibi yerel özellikli konularda esas yetkili olmaları Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın da bir koşulu yerel yönetimlerin sorumluluğu olmaktadır. Kent yönetimleri ve genellikle belediyeler, bu durumda, Avrupa Kentli Hakları Şartı'nın kendilerine yüklediği sorumlulukların yerine getirecek derecede güç ve bilinç elde etmelidirler. Sorumluluk konusunda son kümede ise, diğerleri kadar önemli olan, yurttaş ya da hemşehri bulunmaktadır. Bugüne kadar, yurttaş ya da hemşehrinin kent ve çevre değerleri konusunda daha fazla hak sahibi kimliği mevzusunda durulmuş, ödev ve sorumluluk konusuna gereken önem verilmemiştir. Ancak haklar ve ödevler bir bütünlük gösterir. Demokratik yönetim biçimlerinde merkezi ya da yerel bütün yönetimlerin temelinde de hak bulunduğuna göre sorumluluk sahiplerini kentlerin gerçek sahiplerinin yani hemşehrilerin olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Bu yönden kentin değerlerinin, bugün ve gelecek üzerinde hak sahibi bulunan kentlilerin hem kentine hem de kentinin kültür birikimine yönelik suç sayılabilecek hareketlerden uzak durmak yükümlülüğü bulunmaktadır (Kurt, 2011: 268).

1.3. Kent Sosyolojisi ve Alternatif Yaşam Arayışları

Temel anlamda sosyoloji, her zaman tarih temelinde ve yönelimindeki bir girişim olmuştur. Bilge yorumcular, bütün modern sosyal bilimlerin, özellikle de sosyolojinin, esasında, Avrupa'daki kapitalist ticarileşmenin ve sanayileşmenin eşi görülmemiş sonuçlarıyla ve kökleriyle boğuşma çabaları olduğuna tekrar tekrar işaret etmişlerdir. Öteki uygarlıklarla karşılaştırıldığında Avrupa, başka kesimleriyle karşılaştırıldığında Avrupa'nın bazı kesimleri neden daha dinamikti? Toplumsal eşitsizlikler, siyasal çatışmalar, moral değerler ve insan yaşamları ekonomideki eşi görülmemiş değişikliklerden nasıl etkilendi? Sanayileşmekte olan kapitalist toplumlar parçalanacak mıydı, veya kendi üyeleri için yeni dayanışma ve tatmin biçimleri mi üreteceklerdi? Avrupa'daki genişlemenin etkisi altında dünyanın geri kalan kısmında değişiklikler nasıl bir yol izleyecekti? Modern sosyolojinin kurucuları olarak görülen kişilerin başlıca eserleri, özellikle Karl Marx, Alexis de Tocqueville, Emile Durkheim ve Max Weber'in eserleri bu tür sorularla boğuşular (Giddens, 1971: 88).

Hepsi, toplumsal yapıların ve toplumsal değişimin hakiki tarihsel çözümlemesinde şöyle ya da böyle kullanılmasını amaçladıkları kavramlar ve açıklamalar önerdiler.

Hakiki tarihsel sosyolojik incelemeler, aşağıdaki karakteristiklerin hepsine ya da bazılarına sahiptirler. En temel olarak, zamana ve mekâna somut bir şekilde yerleşmiş olduğu anlaşılan toplumsal yapılar ya da süreçlerle ilgili sorular sorarlar. İkincisi, süreçleri zaman içinde ele aldıkları gibi, sonuçların nedenlerini açıklamada zamansal ardışıklığı da ciddiye alırlar. Üçüncüsü, pek çok tarihsel çözümleme, bireysel yaşamlarda ve toplumsal dönüşümlerde niyet edilen ve edilmeyen sonuçların açığa çıkmasından anlam çıkarmak için, önemli eylemlerin ve yapısal bağlamların etkileşimine dikkat eder. Son olarak, tarihsel sosyolojik incelemeler, özgül türden toplumsal yapıların ve değişim kalıplarının tikel ve değişik özelliklerini aydınlatırlar. Zamansal süreçlerin ve bağlamların yanı sıra, toplumsal ve kültürel farklılıklar da tarihsel yönelimli sosyologların asli ilgi alanıdır. Dünyanın geçmişi onlara bir-biçimli bir gelişme öyküsü ya da standartlaşmış bir ardışıklıklar kümesi olarak görünmez. Aksine grupların ya da örgütlenmelerin geçmişte değişik yollar tercih etmiş olduklarını ya da bu yollara kaza eseri girdiklerini kabul ederler. Daha önceki “tercihler” ise, yeri geldiğinde önceden belirlenen bir sonuca yönelmeksizin, daha sonraki değişimlere hem alternatif olanaklar açarlar, hem de bu olanakları sınırlarlar.

Kuruculardan hiçbiri kendini tamamen kendi başına bir evrensel evrim felsefesine, biçimsel bir kavramlaştırmaya ya da teorik soyutlamaya vermedi. Her biri kendini modern Avrupa'nın toplumsal yapılarını ve değişim süreçlerini tekrar tekrar bir yere oturtmaya ve açıklamaya adadı.

Kent, sosyolojik, ekonomik, politik, demografik ve kültürel boyutlarıyla, her sosyal bilimci tarafından değişik bakış açısıyla yorumlanmıştır. Diğer birçok sosyolojik kavram gibi soyut bir nitelik taşımaktadır. Buna karşılık kenti oluşturan yerleşme, sosyal yapı, tesisler, kent içi akıcılık gibi unsurlar ise somut, materialist nitelikler taşımaktadırlar. Soyut bir anlam taşıyan kenti meydana getiren de kapsamına giren

unsurların bir bütün içinde işlevsel olarak ortaya konmasıdır. Buradan başlayarak kentin bütünsel bir tanımlaması yapılmaya çalışılmıştır (Özek, 1974: 46).

İnsanların bakış açısı değiştikçe kent tanımı da değişmektedir. Sosyologlar, tarihçiler, şehir plancıları, iktisatçılar, antropologlar, edebiyatçılar v.b. her bir disiplinin kendi kavrayışı üzerine şekillendirilerek kent tanımı yapmaktadır. Nüfus büyüklüğü, idari statü, nüfusun yapısı, iş bölümü ve uzmanlaşma, örgütlenme biçimi, işlev alanlarındaki farklılaşma, iş gücünün sektöre dağılımı, heterojenlik, fiziksel doku, üretimin yapısı gibi ölçütler kullanılarak bu tanımlanmaktadır (Dinçer, 2005: 341-342). Kapsamlı bir modern şehir tanımı, şehrin hukuki, siyasi, iktisadi ve içtimai bir birim olduğunu belirtmek durumundadır (Yanjinkham, 2011: 3).

1.4. Alternatif Yaşam Merkezleri

Alternatif kelimesi sözlük anlamı olarak; sadece bir tanesi seçilmesi söz konusu olan iki veya daha fazla seçeneğin sunumu durumudur. Sahip olunanın veya mevcut olanın haricinde farklı olarak sunulan seçenek yada seçenekler alternatifini tanımlamaktadır.

Yaşam, genel anlamda, kültürel yapılara bağlı olmakla birlikte, tüketim bağlamında eşyayı, mekanı ve zamanı kullanım biçimidir. Bir başka ifadeyle bir şeyler üretmekten çok kullanma ve tüketme biçimleridir (Chaney, 1996: 78-79).

Gausa, yapı formunun oluşturulmasında etkin iki dinamik yöntem tanımlamaktadır. Bunlardan biri, kendine özgü, kişisel ve alışılmamış plastik bir dünyanın inşasına dayanan, optimistik yaklaşımlara dayalı formlar; diğeri ise çağdaş fiziksel ve kültürel mekanların yorumlanıp, doğrudan ilişki kurularak oluşturulmuş, teorik şemalara dayanan formlardır. Ancak bu iki yöntemde, formu bir kompozisyondan ziyade, bir model olarak kurgulanıp tasarlanmanın daha açık ve engin bir sonuç vereceğini vurgulamıştır. Biçimsel olarak kurulmuş bir kompozisyon, Gausa'ya göre, kapalı ve kısıtlayıcı, teorik olarak yapılandırılmış sistemler ise açık ve sınırsızdır (Gausa, 1998: 43).

Pensilvanya Üniversitesi'nde bilim tarihi üzerine çalışmalar yapan Dr. Donald E. Simenek, bilimsel çalışma kapsamında üretilen yeni bir modelin, belirgin olarak yeni kavramlar içeriyor ise, daha sonraki ilerlemeler için önemli uyarıcılar temin edebileceğini ifade etmiştir. Yeni modeller, düşüncelerin rahat alışkanlıklarından kurtarılıp, doğayı yeni yollarla ve yaratıcılıkla düşünülmesi yolunda fikirler sağlayabilmektedir. Bu, eski modellerin içeriklerinin yanlış olduğu veya yenilerden daha kötü olduğu anlamına gelmemektedir. Sadece yeni model kavramları gelecekteki gelişmelere daha uyumlu ve üretken olabilmektedir (www.lhup.edu).

Tez kapsamında, 'alternatif yaşam modeli' kavramı 'günümüzde var olan ve içerisinde geleneksel modelde yaşanan konutlara seçenek sunabilecek ve bireylerde içinde yaşamak zorunda olunan değil de bireysel tercih ve ihtiyaçlara doğrultusunda yapılandırılmış yaşam modeline göre yaşamak istenilen, var olan yaşantılara farklı seçenek olabilecek' bireysel yaşam prototipleri olarak ele alınmaktadır. Bu altyapıda üretilmiş konutların hem klasik konut anlayışına hem yaşam şekillerine getireceği yeni kavramların aslında yaşama gelecekte neden ve nasıl bir yön vereceği, ya da verilmek istenildiği konusunda önemli ipuçları içerdiği düşünülmektedir.

Cazena've, yeni gelişim gösteren bir alan olan alternatif yaşam tarzı araştırmalarını, bir anti-sosyal strüktür eğilimi (önyargı) olarak ileri sürmektedir. Bu eğilim (trend), alternatif yaşam biçimlerinin teorik tabanlı sosyal bilimlerinin keşfedilmesiyle başlamakta ve ifade bulmaktadır. Sosyal strüktürel şartlar mahremiyetin, evliliklerin ve ailelerin parçalanmasını ve alternatif yaşam tarzlarının seçilmesine sebep olmasını içermektedir. Alternatif yaşam şekilleri, bireysel özgürlük ve seçimle ilişkili tanımlamalar Amerikan toplumunun sosyal, ekonomik ve politik durum değişikliğini yansıtan ve güçlendiren ifadelerdir. Cazenave, alternatif yaşam şekillerinin, bir sosyal bilim haline dönüşmesinin ancak toplum tarafından 'bireysellik', 'kurumsallık' ve tarihi dinamiklerin tamamen anlaşılması ve 'mahremiyet', 'evlilik' ve 'aile hayatı'ndaki alternatiflerin varlığının ve uygulanabilirliğinin belirlenmesiyle mümkün olduğunu ileri sürmektedir (Cazena, 2005: 14-18).

1.5. Alternatif Yaşam Merkezlerinin Oluşumunda Etki Eden Faktörler

Sanayi devriminin sonucu olarak toplumda oluşan sosyal ve kültürel değişim ve gelişimler, yaşam birimlerinin yeniden tanımlanmaları, örgütlenme ve yaşam modelleri oluşturmasına olanak sağlamıştır.

Turgut (2003: 186), bu durumu sosyal, psikolojik, politik, ekonomik özellikleri ve değerleri yansıtan fiziksel bir ünite olarak tanımlamıştır. Alternatif yaşam merkezlerini oluşturan kültürel, davranışsal ve mekânsal çevre özelliklerinin çeşitli kültür gruplarında ve çevrelerinde çeşitli etkileşimler gösterdiğini ifade etmiştir.

Tablo 1.1. 20. Yüzyılda Konutun Değişim ve Gelişim Sürecinde Etkin Faktörler

Sosyal ve Kültürel Faktörler	Aile Yapısı ve Strüktürü	
	Toplumsal ve Bireysel Yaşamdaki Değişimler (Yaşam Şekli)	
	Demografik Yapıdaki Değişimler	
	Savaşların Etkisi	
	Bilimsel ve Sanatsal Organizasyonlar	
	Ütopyalar	
Ekonomik ve Politik Faktörler	Ekonomik Dengelerdeki Değişim	
	Üretim ve Tüketim Biçimlerinin Değişmesi	
	Ülke ve Konut Politikalarındaki Değişim	
	Kentin Değişimi ve Dönüşümü	
	Medya ve İletişim Teknolojisi	
	Malzeme ve Yapım Teknolojisi	
Teknolojik Faktörler	Değişim ve Gelişimleri	
	Bilgisayar Teknolojisindeki ve Tasarımdaki Değişim ve Gelişimler	
	Çevresel Faktörler	Ekolojik Mimarlık

	Doğa ve İklim Koşulları
	Topografya

Kaynak: Turgut, 2003: 186.

Turgut, toplumda meydana gelen sosyal değişim sürecini ‘Akkültürasyon Süreci’ olarak tanımlayarak, konut örüntülerinin bir strüktürel/yapısal analiz modeli geliştirmiştir (Turgut, 1996: 32). Zaman içerisinde oluşan ve değişerek devam eden sosyo-kültürel, davranışsal ve mekansal özellikler alternatif yaşam merkezlerini oluşturan yapısal bileşenler olarak gruplaşabilmektedir.

Norm, gelenek, örf, yaşam biçimi, aile ve akrabalık strüktürlerinden ve gelir, meslek, eğitim gibi özelliklerden oluşan sosyo-kültürel bileşenler bir ‘Sosyo-Kültürel Konum’; Kişisel mekan, egemenlik sınırı davranışı ve mahremiyet gibi davranışsal süreçler ‘Davranışsal Konum’; Boyut, biçim, lokasyon gibi mekansal bileşenler ‘Mekansal Konumları’ oluşturmaktadır. Her alt sistem çıktısı, bir diğeri için girdi niteliği taşımakta; ve beraberce ‘Konut ve Yerleşim Örüntüsünü’ oluşturmaktadır.

Rapoport’a göre, form kültürün gerçek bir parçası değildir, sadece onun ürünüdür. Kültürün yol açtığı sosyal çeşitlilik fiziksel forma dönüşmektedir. Yaşam tarzı, davranışlar, aktivite sistemleri, sosyal kuruluşlar, sosyal strüktürler, statüler, güç ilişkileri, anlamlar gibi bazı kültürel açılımlar bina formunun kavramsal altyapısında önemli roller oynamaktadır (Rapoport, 1969: 165).

Aile Yapısı ve Strüktürü: Aile, toplumun en küçük birimi olarak kabul edilmektedir. Yani organizmanın bir hücresi gibi çalışmaktadır. Bu hücrelerde yaşanan her türlü değişim doğrudan organizmayı yani toplumu etkilemektedir. Bu nedenle sürekli olarak toplumlarda yaşanan değişimler aileyi, ailede yaşanan değişimler aile bireylerini etkilemektedir. Bunun tam tersini söylemekte mümkün olmaktadır.

Riley, ‘özel’ olma durumundaki radikal değişimlerin, II. Dünya Savaşından beri ailenin dönüşümünün yarattığı faaliyet alanları ve ilerlemelerle paralellik gösterdiğini ifade etmektedir. Bugün yalnız insanlar veya başkasıyla yaşayanlar endüstri dünyasının birçok parçasında genel kamuyu oluşturmaktadır. Mesela, Amerika’daki hane halkının

% 25'i genel olarak tek insanı içermektedir, ailelerin yarısı aynı çatı altında yaşayan çocuksuz çiftlerdir. Çocuksuz çiftlere (veya tek bir şahsa) nazaran çocuklu ailelerin mekansal ihtiyaçları çok farklıdır (Riley, 1999: 263).

Doğal gereksinimler, her yerde temelde aynıken üretimin değişik biçimlerde gerçekleştirilmesi farklılıklara yol açmakta; üretim biçimleri, ailenin yapısını doğrudan etkilemektedir. Etkileşimli olarak değişimi yaratan bu süreçte değişen aile yapısıyla doğal olarak konutun da bir değişim sürecine girdiği söylenebilmektedir. Değişen yaşamla birlikte aile yapısı, direk olarak aile bireylerinin ailede ve toplumda değişen rolüyle de ilişkilendirilebilmektedir.

Dandekan, kadının toplumda edindiği konumu, günümüzdeki genel görünüşünü ve gelecekteki eğilimlerini sorgulamıştır. Günümüzde kadının politikada ve iş hayatında geldiği pozisyon, ailede gün boyunca evde oturup yemek yapmaktan ve çocuk bakmaktan çıkan profili, onun evdeki psikolojik, sosyal, fonksiyonel ve görsel ihtiyaçlarını da değiştirmiştir. Kadının toplumdaki hızlı yükselişi ve gelecek için çizdiği önemli profil konut mekanının sosyal ve kültürel açıdan ne kadar yeterli olabileceği sorusunu gündeme getirmiştir. Gün geçtikçe artan evlenme ve boşanma sayıları, kadın ve erkek için artan evlenme yaşındaki ortalama, evlenmeden birlikte yaşama oranı, kadının ve erkeğin ailede ve toplumda değişen rolü, çocuk sahip olma durumu, evlilik dışı doğan çocuk sayısı, evlilik olgusundaki değişim, ve bunun gibi diğer sosyal durumlar geleneksel aile olgusundaki değişimin önemli göstergeleri olmuştur. Bu noktada sosyal yapıdaki bu değişimin konuta da birebir yansımakta olduğu bir gerçektir. Yaşamlarını bu şekilde yönlendirmiş insanların da geleneksel konut tiplerinde bireysel ihtiyaçlarını ne kadar karşılayabilecekleri ve kaliteli bir yaşam sürebilecekleri önemli bir sorudur (Dandekan, 1996: 112). Dolayısıyla alternatif olarak sunulacak modellerde ailevi ve bireysel tercih ve ihtiyaçları karşılayan son derece esnek bir yaklaşıma gidilmesi konut ve yaşam kalitesi için önemli bir kriter olmuştur.

Endüstriyel üretimin yerine hizmetlerin etrafında yeni iş tiplerinin doğması istihdam dengesini kadınlar lehinde değiştirme eğilimi göstermiştir. Bu noktada Gilroy

ve Woods kadın ve erkek arasındaki ilişkiye ve kimlik temelinin kayışına dikkat çekmiştir (Gilroy ve Woods, 1994: 72).

Thorns, sıklıkla kullanılan örneklerin ‘çekirdek aile’ ve ekmek getiren ‘erkek’ etrafında kurulduğuna dikkat çekmiştir. Bu örnek, daha çok şehirde geçen ve erkeklerin dünyası olan genel hayatla ev ve banliyöde geçen ve kadının koruduğu özel hayatı ayırması ile 1950 ve 1960’ların banliyölerinde tipik olarak görülmüştür. Yeni milenyumun değişen ekonomisi ve kadının daha çok iş gücüne katılmasıyla, bu ikilik şehre bakış için artık açıkça uygun değildir (Thorns, 2004: 54).

Toplumsal ve Bireysel Yaşamdaki Değişimler (Yaşam Şekli): Chaney, yaşam tarzının genel olarak kültürel yapılara bağlı olduğunu ifade etmektedir. Yaşam tarzı, bir çeşit tüketim olarak eşyayı, mekanı ve zamanı kullanım biçimidir, başka bir açıdan da bir şeyler üretmekten çok kullanma ve tüketme biçimleridir (Chaney, 1996: 22). Bu tanıma göre yaşam şekli, bireyin kendi olarak tanımı, referans grubu, sosyal sınıf ve moda gibi unsurlardan oluşmaktadır. Birey yaşam tarzı, beğeni, tüketim grubu, sembolik topluluk ve statü kültürü terimlerini içermektedir. Bir başka anlayışa göre, yaşam tarzı, kültür ve alt kültürden farklıdır, belirli bir sosyal sınıf, statü grubu ya da alt kültürün niteliklerinden ayrılabilir. Yaşam tarzı, ancak tercihlerin paylaşılması ile tanımlanabilmektedir (Sobel, 1981: 135).

Önce ekmekler bozuldu diye yazmıştı hikayeci. Oysa belki de önce kentler bozulmuştu. ‘Hava bedava, su bedava’ diye yazan şairin dizesi ise insanı biraz hüzünle gülümsetiyor bugün. Evet bütün bunlar bozuldu tabii, ama bütün bunlarla birlikte asıl bozulup yok olan şey, toplumsal değerlerdi. Kent kara kalabalıkların baskısı altında çarnaçar geriledi. Kente, kentliye başlıca hayatini veren unsur, mahalle, ortadan kalktı; tabii, onunla birlikte, oraya ait olma duygusu da. Sonuçta insanlar kimliklerini kaybettiler. Eskisi geçersiz oldu böylece; ama yenisini almak da pek o kadar kolay değildi doğrusu. (...) Kemer Country’nin - her iki anlamda da - mimarları, işte bu duruma bir alternatif oluşturacak bir ‘yeni kimlik çıkarma’ arayışından yola çıkmaktaydılar. Eski kasaba ve mahallelerdeki o zengin, dolu dolu ve hoş yaşantıyı yeniden kurma arayışından yola çıkmaktaydılar. Bu hoş yaşantının bileşenleri ise, bir

yere ait olma duygusunun ötesinde, oranın yaşantısına ve bu yaşantıya yön veren kararlara aktif bir biçimde katılmaktır.; almak kadar vermektir de. Bir tür ‘kasaba yurttaşlığı’ yani (Bali, 2004: 93).

Son dönemlerde yaşam tercihinin toplumun sahip olduğu kültürel değerleri ne kadar kökten etkilediği üzerine yazılmış bu yazıda, Bali, bu duruma güzel bir örnek olarak İstanbul’da son dönemde yaşanan konut eğilimleri üzerinde özellikle durmuştur. Günümüzün bazı moda yaşam tarzlarıyla şekillenmeye başlayan hayatın, köklü bir kültüre sahip olan Türk toplumunun sahip olduğu aidiyet duygusunun körelmesine neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle yeni yapılan konut projelerine aidiyet hissiyatını canlandırarak ‘mahalle’ gibi kavramların da eklendiğini ifade etmekte ve bunu da ‘kasaba yurttaşlığı’ olarak nitelendirmektedir.

Rapoport, bina çevrelerindeki ilişkiyi incelemedeki önemli unsurlar olarak dünya görüşü, değerler, imajlar, yaşam tarzları ve aktiviteler olmak üzere beş karakter seviyesi ortaya koymaktadır. Belli bir süreçte kültürel boyutta yaşanan değişimlerin dünya görüşünü, değer ve imajları etkilediğini, bu üç bileşenin de yaşam tarzlarında ve aktivitelerde değişimin yaşanmasında rolü olduğunu ifade etmektedir (Rapoport, 1969: 168).

20. y.y da yaşanan endüstrileşme dönemi, ve savaşlar, ülkelerdeki, kentlerdeki ve kırsal kesimdeki demografik yapıyı sürekli değiştiren süreçler olmuştur. Dinçer, 20. yüzyılda Avrupa merkezli olarak tüm dünyada yaşanan hızlı sanayileşmenin etkisiyle kırdan sanayi bölgelerine göç eden insanların yaşadıkları konut ihtiyacı, basit ve hızlı konut edinilmesi yolunda konuta yön verdiğini ifade etmiştir. Özellikle savaş öncesi ve sonrası ülkelerde yaşanan demografik denge sarsılması bu bölgelerde aynı şekilde konutu yapısal, fonksiyonel, sosyal, niteliksel ve niceliksel olarak ele alınışını etkilemiştir. Günümüzde ise değişmeye devam eden demografik yapı özellikle kent merkezlerinde, metropollerde yaşanan aşırı nüfus artışı, konutun hem niteliksel, hem de niceliksel yetersizliğiyle sonuçlanmaktadır. Bu nedenle değişen kent ve konut ihtiyacına göre yeni çözümler üretilmektedir. Genelde kent merkezlerinde kullanılan konutlar daha

çok dikeyde gelişme göstermiş, konut bölgeleri olarak kent dışı alanlar tercih edilmeye başlanmıştır (Dinçer, 2003: 13).

Demografik yapının değişiminin tarihsel süreçteki etkileri bugün gelecek için öngörülse çalışmalarda önemli bir referanstır. Bu nedenle gelişmiş birçok ülke konut üzerine yaptığı planlamalarda demografik yapıyı önemli bir kriter olarak ele almaktadır. Hollanda'da bugün yapılan nüfus tahminleri, yakın zamanda demografik büyümenin yavaşlayacağını ve 2030 yıllarında sabitleneceğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, ev halkı ortalamasının azalmaya devam edeceği durumu yanında, aile sayısında artış olmaya devam edeceği konusunda varsayımlar söz konusudur. Değişen yaş ve kültür çeşitliliğinin oluşturduğu nüfus strüktürünün, birleşiminin konutların sayısal taleplerinde önemli bir artışa sebep olacağı tespit edilmiştir (Palsdottir, 2005: 365). Bu tespit Hollanda'da 2030 için yapılacak konut planlamalarında önemli bir referans olacaktır.

Savaşların Etkisi: Savaş, doğrudan insan refahını, hem fiziksel hem de ruhsal yaşam kalitesini etkileyen bir unsurdur. Tarihi süreç içerisinde dünya genelinde yaşanan savaşların direkt olarak konutu etkilediği görülmektedir. Özellikle 20. y.y. da yaşanan Dünya Savaşlarının konutun gelişimini evrensel olarak etkilediği görülmektedir. Savaşların bitip etkilerinin yavaş yavaş ortadan kalktığı 50'li yıllarda konut üretiminin hızlandığı, 80'lere gelindiğinde çağdaş ülkelerin konut ihtiyacının azaldığı, bireylerin yavaş yavaş alternatif konut arayışına girdiği görülmektedir. Savaş sonrası dönemin en önemli gereksinimi, yıkılan düzenin ve barınma mekanlarının tekrar yapılandırılması yani konut sorunudur. Bu tekrar yapılanma sürecinde birinci derecede önemli olan hızlı bir şekilde insanları bir konuta kavuşturma politikası olmuştur. Özellikle bu gibi dönemlerde Modernizm'in yüksek katlı standart toplu konutları hem devletlerin hem de yatırımcıların kurtarıcısı olmuştur. Bundan sonraki konut politikalarının da şekillenmesinde büyük rol oynamışlardır (Dinçer, 2003: 16).

Dinçer, Avrupa'nın konutun gelişim sürecini ve konut politikalarını incelerken, dönemsel kırılmalarda özellikle savaşı referans almıştır. Dinçer, 20. yüzyılda Avrupa'da Konutu; savaş öncesi dönem, iki savaş arası ve savaş sonrası dönem, 1980'ler, 1990'lar

ve günümüze kadar gelen dönem olmak üzere dört ana başlık altında incelemiştir (Dinçer, 2003: 16-17).

Mekânı ve çevresi değişken bir hızda değişen insanların birden hem mekansal hem de çevresel kayba uğraması onun çevresini tekrar yapılandırması için en büyük şanstır. Bu da hem kent hem de konut için aslında her defasında yeni bir başlangıç olmuştur. Le Corbusier'in Paris'i tekrar yıkıp modern binalarla doldurması yönündeki önerisi aslında doğal bir süreç içine girmiştir. Şehirler savaş sürecinde ve sonrasında yıkık ve harap bir hal almıştır, insanlar barınaksız kalmıştır. (Dinçer, 2003: 17). Bu dönemde savaşların Modernizm ile iç içe bir dönemde oluşu nedeniyle, barınma sıkıntısı çeken insanlar çevrelerini ve konutlarını yapılandırırken, yüksek modern konutlar onlar için bir alternatiften ziyade bir zorunluluk haline dönüşmüştür. Modernizm in sağladığı hızlı ve ucuz yapılanma konut açığını en hızlı şekilde kapatabilecek bir makine etkisi yaratmıştır (Kahveci, 2005: 82).

Günümüzde bu değişim içinde savaşlar bile değişik şekiller almıştır. Özellikle teknolojik gücün getirileriyle savaşlar artık sessiz ve ani saldırılar şeklinde günlük hayatımızda her anı tehlikeli kılan teknolojik saldırılara dönüşmüştür. Dünyanın her noktası için bir tehdit oluşturan, ve toplumda mekansal huzursuzluk yaratan terörist saldırılar bile günümüzde alternatif konut fikirlerinde yerini almıştır. Fiziksel ve psikolojik kalite, güvenlik, özellikle düşey aksta üretilen konut alternatiflerine tasarım kavramlarına dinamizm katmıştır.

Bilimsel ve Sanatsal Organizasyonların Düzenlenmesi: Organizasyonlar özellikle kültürel, sosyal, fikirsel paylaşım, üretim ve etkileşimler için verimli platformlardır. Bu nedenle her sene özellikle mimarlık alanında uluslararası sayısız bilimsel ve sanatsal organizasyonlar düzenlenmektedir. Birçok disiplinin katıldığı bu ortamda her türlü bilgi, ürün ve fikir paylaşımı yapılmaktadır.

Sergiler: Elde edilen ürünlerin belli bir toplulukla paylaşılması, o ürünü daha verimli kılmaktadır. Bu nedenle sergilerde, mimarlık alanında ortaya konulan özel ürünlerin sergilenmesi fikirsel paylaşımı arttırmaktadır. Uluslararası bir kimlik kazanmış konut sorununun, bugünü ve yarını için yapılmış alternatif çalışmaların üretilip

sergilenmesi için periyodik anlamda çalışan organizasyonlar vardır. Bu organizasyonlar ‘geleceğin konutu’ konusuna yönelmek veya içerdiği kavramları gelecek için tartışmak için önemli platformlardır.

New York’taki Modern Sanatlar Müzesi’nde ‘The Private Un-Private House’ adı altında gerçekleştirilmiş bir sergide, son dönemde en çok tartışılan bir soru olan özel ve kamusal alan ayrımı özellikle vurgulanmış, medyanın hayata girerek yaratmış olduğu kontrol mekanizmasının ve mimar - konut mekan ve yaşam tarzı boyutunda ele almıştır. Bu konu üzerinde yapılmış güncel alternatif konutlar üzerinde tartışmaktadır. Yaşam sürecinin en özel mekanı olan evlerin içine kadar girmiş olan ‘medyanın mahremiyetle olan ilişkisi ne boyuttadır?’ sorusunu gündeme getirmiştir. Serginin son dönemde mimarlıktaki ve kültürel durumlardaki değişimi karşılık olarak bu tasarımlar özel konut olgusunun geleneksel fikrindeki dönüşümü sunmuştur. Evin en göze çarpan özellikleri açık loft tarzı mekanlar ve esnek iç mekanlar, yaşama ve çalışma alanlarına ve çeşitlilik gösteren aile ihtiyaçlarına adapte olabilirlik özellikleridir. Dijital medyanın hızlı büyümesi nedeniyle bugün için konutun, imajların, sesin, dilin ve bilgilerin aktarıldığı ve alındığı geçişken bir yapıya olabileceği varsayımında da bulunulmuştur (Riley, 1999: 267).

‘Living Tomorrow’, 30’den fazla katılımcı firmanın geleceğin büro ve ev tasarımı başlığı altında ürünlerini sergilediği bir buluşma noktası olmuştur. Belçika’da gerçekleşen iki ‘Living Tomorrow’ sergisinden sonra üçüncü olarak yaşama geçirilen ‘Living Tomorrow Amsterdam’ olmuştur. Sergide günlük yaşamda yapmaya alışılır birçok basit işlevin bilgisayarlar tarafından nasıl yapılabileceği tanıtılmıştır (Kezer, 2006: 103).

2001 yılında Münster de Westfälisches Landesmuseum’da, orijinal ismiyle ‘Plug In: Unity and Mobility’, düzenlenen bir sergide görsel sanatlar perspektifiyle yolculuk, konut ve iletişim kavramlarının araştırması için oluşturulmuştur. 19 sanatçının katıldığı bu sergi fenomen tasvirli modeller ve küçük ölçekli icatlar olarak nitelendirilmiştir. Üzerinde genel olarak durulan kavramlar mobillik, düzensizlik, network, özgürlük, hız ve bireysellik olmuştur (Melis, 2003: 253).

Bienaller: Birçok sanatsal sorgulamaya zemin hazırlayan bienaller, insan ve mekana sıkça yer vermektedir. Bu platformda mekanı ve konutu daha sanatsal, soyut, kavramsal açıdan ele almakta ve fikirlerde çeşitlilik yaratmakta, ayrıca uluslar arası platformda birçok ülkeyi gezmesi de fikir paylaşımını daha verimli kılmaktadır.

Konferanslar: Her sene gerek yurt içi gerekse yurtdışında birçok organizasyon, kurum ve üniversitelerin öncülüğünü edip hazırladığı bilimsel tabanlı konut sempozyumlarında, konutun dünü, bugünü ve geleceği üzerine birçok çalışmalar, analizler, projeler ve problemler ortaya konulup tartışılmaktadır. Bu sempozyumlarda sadece mimarlık dalından değil, mimarlık disiplinini ilgilendiren bütün dallardan akademisyenlerin ve bilim adamlarının konuta değişik perspektiflerden bakışları, tartışmaları, öneri ve yaklaşımları konutun birçok açıdan ele alınıp, sorunları ortaya koyulup önemli, bilimsel ve çok perspektifli bir platformda paylaşılması, çözüme ulaşılması ve gündeme getirilip bilimsel çalışmalara dahil edilmesi açısından önemli gelişmeler sağlamaktadır.

Atölye Çalışması 'Workshop': Güncel fakat daha sanatsal, daha yaratıcı ve üretici olması ve katılımcının birebir ortaya konacak ürünle etkileşimli olması, beyin fırtınası, yaratıcılık ve fikirsel etkileşimler, ürüne fikirsel boyutta daha sorgulanmış ve geliştirilmiş bir hal vermekte etkin rol oynamaktadır.

Mimarlık ve Tasarım Eğitimi: Mimarın bir süreç olarak mimarlık yolunda attığı ilk adımlar mimarlık eğitimi sürecidir. Bu süreçte eğitim olarak verilen bilginin ve tekniğin geleceğin mimarlarını ve mimarlığını oluşturmada etkin rolü olmaktadır. Bu nedenle mimarlık eğitimi, bazı temel öğretiler korunarak sürekli güncellenmesi ve yenilenmesi gereken bir süreç niteliğindedir. Hacıhasanoğlu, mimari planlama ve programlama süreçlerinin içinde bulunan zamanın ilerisi için çalışmaları kapsadığını ifade etmektedir. Bu nedenle mimarlık ve gelecek, birbiriyle dönüşümsel etkileşim içinde olan iki kavramdır. Mimarlık, yaşamsal, teknolojik, organizasyonel dönüşümleri tahmin etmek ve buna göre geleceğin yer ve mekanlarını biçimlendirmek zorundadır. Hacıhasanoğlu, bu yönü ile mimarlık çalışma alanının geleceğini biçimlendirmek mimarlar ve eğitimcilerin kendi çalışma alanı üzerinde çok fazla geleceğe yönelik

araştırma yapması, yapılan araştırmaların etkin sonuçlarının uygulamaya geçirilmesinin gerekliliğini ifade etmektedir (Hacıhasanoğlu, 2005: 44).

Mimarlığın gün geçtikçe artan kapsamı, çok disiplinli yapısını daha karmaşık hale getirmiştir. Bu nedenle mimarlığı sadece tek yönden ele almak eksik bir yöntem olmaktadır. Bu platformda mimarın tasarımını daha güncel, çağdaş ve dönüşebilir boyutta üretebilmesi için birçok alanda kendini yetiştirmesi zorunluluk taşımaktadır. Önal, 'ara alan' olarak bir kavram tanımlamıştır. Ara alan kendi çalışma alanlarımızın genişlemesiyle oluşmaktadır ve mimarlığın yeni yüzüyle, farklı bir doğrultuya kaymakta olduğunu ifade etmektedir. Ara alanı bir çalışma alanı olduğunu, birden fazla disipline yaslandığını ve mimarlık yaparken geçerli olan mimari bilgi altyapısıyla ve araçlarıyla yetinilemeyeceğini görüp onları başka altyapı ve araçlarla pekiştirmek, giderek de onları üretime ortak etmek olduğunu ifade etmiştir. Bugün mimarlığı ve mimarı, sınırlandırmanın mümkün olmadığı, mimari için bugün çok daha karmaşık kavram ve ifadeler kullanıldığı düşünülmektedir. Çağının her türlü yapı gereksinmesini karşılayan üretim ve ustalık temelli mimarlıktan, eğitilmiş mimarlığa geçilmiştir. Bugün çok daha farklı, onları aşan boyutlara ulaşılmıştır. Artık mimariyi ilgilendiren yeni bir sürü alan mevcuttur ve mimarlık kavramı çok daha farklı alanlarda kullanılır hale gelmektedir (Önal, 2005: 72).

Dostoğlu, ütopyacı düşünceyi, şimdiki zamanla ilgili olarak hoşnutsuzluk duymak ve şimdiki zamanı, ondan daha iyi olduğu düşünülen geçmişin veya geleceğin hayali bir görüntüsüyle değiştirmek olarak tanımlamıştır. Ütopyacı gelenek iki gruba kapsamaktadır. Birincisi, geçmişini şimdiki zaman içinde yeniden canlandırmayı amaçlayan 'geçmişe özlem duyan' grup, diğeri ise şimdiki zamanı geleceğin hayalleriyle yeniden inşa etmek isteyen 'geleceğe yönelik' gruptur (Dostoğlu, 2003: 73-74).

Ütopyaların konut üzerinde yarattığı etkilerin yanında, yansıttığı görüntü ve kavramlar da önem taşımaktadır. Üretildiği zamanı yansıtan önemli kavramları içlerinde barındırmaktadır. Önemli vurguları kendine referans alıp, önemli sorular sormuş ve sordurmuştur. Referansının merkezinde toplum, doğa gibi olgular mevcuttur. Üretilen ütopyalar olumlu ya da olumsuz olsa da anlattığı şeyin bir noktada öngörülse bir tavrı

vardır, bir çeşit hayal gücü ortaya koymaktadır. Geleceğe dair öngörüs el yaklaşımlar yapılmaktadır (Callenbach, 1994: 115).

Ütopyaların her zaman olmasa da gerçekçi ve geliştirici boyutları vardır. Özellikle teknolojik ütopya lar geleceğe yönelik bakış açıları sunarak mimari yaratıcılığa katkıda bulunmaktadır. Ertekin, ütopyaların, hem bir imge, hem de iyi formüle edilmiş bir imgesel dünyaya ulaşmak temeline dayandığını düşünmektedir. 19. yüzyıl düşüns el eyleminin üretken olmamakla suçlandığını, bu yüzden ideolojilerin, bu durumdan kurtulabilmek için ütopyaya dönüşmek, kendilerini geleceğin inş aası alanına atmak zorunda kaldığını ifade etmektedir. Varolan gerçekliğin sürmesini amaçlayan ideolojiye karş ın, ütopya varolan ideolojinin dışına çıkmış, onunla bütünleşmiştir, içinden çıktığı gerçekliği değiştirmeye çalışmıştır (Ertekin, 1980: 6).

Birçok ütopyanın çıkış noktası toplum olmuştur. Bu ütopyalarda topluma olumlu ya da olumsuz yaklaşımlarda bulunulmuştur. Bumin, yüzyıllardan beri evrensel mutluluk, eşitlik, özgürlük idealleri peşinden koş turan insanoğ lunun, bir yeryüzü cenneti, bir örnek, ideal bir toplum yaratma özleminden vazgeçmediğini ifade etmiştir. Siyasi ve ekonomik bozukluklardan, adaletsizlikten, günlük yaşamın katı gerçeklerinden bunalan ve bir çıkış yolu arayan düşünürler, insanın çevresiyle biçimleneceğine inandıklarından, tasarladıkları 'ideal toplum' için, önce bir 'ideal kent' kent kurmakla iş e başlamışlardır. Bu ideal kentlerin hemen hepsi kağıt üzerinde kalmıştır. Çünkü toplum ideal toplum olmayı her zaman reddetmiştir (Callenbach, 1994: 115).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KOLEKTİF YAŞAM İDEALLERİNDEN DOĞAN ÜTOPYACI TOPLULUKLAR VE YAŞAM BİÇİMLENİŞLERİ

2.1. Ütopya Kavramı ve Kolektif Yaşam İdealleri

Thomas More'un ideal bir toplumsal düzen içinde herkesin mutluluğunu amaç edinen hayali bir adayı anlattığı Utopia (1516) kitabı ile ortaya çıkmış olan ütopya kelimesi, Latince “outopia” (var olmayan yer) ve “eutopia” (iyi yer) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Ütopyaların en önemli iki temel özelliği, mevcut sistemin, toplumsal ve siyasal yapılanmanın eksikliklerine, hatalarına karşı bir eleştiri mahiyeti taşıması ve alternatif daha “iyi” bir yaşam kurgusu, önerisidir.

Yazarın yaşadığı dönemden, şimdiden yola çıkan ütopyalar ideal toplum tasarımlarıyla geleceğe gönderme yaparlar. Ütopyalar, mevcut sistemle derdi olan ve değişmesini arzulayan yazarın, daha iyi bir gelecek tasavvuruyla başka imkanların, yaşayış biçimlerinin, başka bir dünyanın imkanını sergileyebildiği bir yazın türüdür. “Ütopyalar, büyük ölçüde içinde yaşadığı koşullardan hoşnut olmayan şimdiki zaman mutsuzları içindir. Ve her çağ kendi şimdiki zaman mutsuzlarını yaratır.” (Bora ve Dede, 2018: 18). Ütopyalar, ortaya çıktıkları zamandan ve koşullardan ayrı düşünülemez fakat içinde yaşanılan koşulların ötesine geçme özelliği taşırlar. Yazıldıkları döneme ait olan ütopyalar var olan kültürden, siyasal yapıdan, ekonomiden, dönemin anlam dünyasından etkilenirler ve insanların daha mutlu, huzurlu, eşit, barışçıl, erdemli bir yaşam sürebildikleri bir düzen talep eden ideal, evrensel bir düşsel arzu oluştururlar. Ütopya, olandan hareketle olması istenene vurgu yapan; zihnimizde gedikler açan, bize yeni bir bakış açısı kazandıran bir yapıya sahiptir. Bizi, herkesin mutluluğu için, ortak iyi için değişimin ve gelişimin gerekliliğine kurgusal bir düş yoluyla ulaştırır. “Ütopya gerçekleşmemiş olanın tekrar edilmesi değil, gerçekleşmemiş olanın istenmesidir. Ütopya kaçınılmaz olana değil, istenilene işaret eder.” (Bora ve Dede, 2018: 379). “Thomas More, dostu Peter Giles'e yolladığı mektupta, ütopyayı gerçekliğin bala bandırılmış gibi insanların zihnine daha sevimli girebileceği bir kurgu olarak anlatır.”

(Bora ve Dede, 2018: 271). Ütopyacı imgelemin kudreti eleştiriselliği, yaratıcılığı, hayal gücünü beslemesinden ve ortak iyiye, erdemli bir yaşama olan vurgusundan gelir.

Ütopya, her ne kadar 1516'da Thomas More'un ortaya attığı bir kavram olsa da, ilk ütopya örnekleri çok daha eskiye dayanmaktadır. Literatürde mitler, efsaneler ve fantastik öyküler de ütopya yazınına dahil edilmektedir. Musevi inancındaki Altın Çağ mitleri, Eski Yunan ve Arap efsaneleri, Atlantis efsanesi, Eski Ahit gibi eserler ütopya olarak değerlendirilse de, bir eserin tam olarak ütopya olarak kabul edilebilmesi için o eserin, düşsel olmanın yanında döneminin mevcut düzenine karşı bir eleştiri mahiyeti taşıması ve sistematik, alternatif, ideal bir toplum tasarımı ortaya koyması gerekir. Bu eserler ütopyaların en belirgin özelliklerinden biri olan düşsel olma özelliğini barındırsalar da tarihte sistematik bir devlet tasarımı olarak ortaya çıkmış olan ilk ütopya örneği, Platon'un Devlet diyalogu olarak kabul edilir. Platon'un eseriyle ütopyanın tam tanımına uyan ilk örnek Antik Yunanda karşımıza çıkmaktadır. Platon'un, Devlet ve Yasalar diyaloglarını ortaya koyduğu dönemde Antik Yunan'da uzun süredir varlığını koruyan, sitelere bölünmüş kent devletleri vardır. Polis olarak adlandırılan bu kent devletlerinde, farklı yönetim biçimleri (aristokrasi, oligarşi, tiranlık, demokrasi) etkili olmuştur. Siyasal istikrarı sağlamak, polis içerisinde ve siteler arasındaki anlaşmazlıkları, karşılaşılan sorunları önlemek adına, en iyi yönetim biçimine dair tartışmalar ve arayışlar söz konusudur. "İstikrarlı bir yönetim ve devlet biçimi arayışı, felsefi pratiği gelişkin ve etkin olan kent devletlerinde en iyi devlet biçiminin ne olması gerektiğine yönelik arayışları doğurmuştur" (Yıldırım, 2016: 38). Platon'un Devlet diyalogu, bu arayışın en kapsamlı ve sistematik örneğidir.

Ortaçağ'da ütopyanın gelişimi durgunluk dönemini yaşamıştır. Ortaçağ'da otorite konumunda olan kilisedir ve kilise, Hıristiyan birliğini korumak adına Hıristiyan dogmasını sarsan ve onunla örtüşmeyen hiçbir fikre taviz vermeyen, farklı olan her fikri yasaklayan ve cezalandıran bir tutumdur. Bu dönemin düşüncesine göre, iyi yaşamın nasıl olması gerektiğini ancak Tanrı bilebilir. Bu dünya maddidir ve bozulmaların dünyasıdır, aslanan öldükten sonra erişilecek olan cennettir. Ortaçağ'da devlet erki kilisedir ve yönetimdeki tek yetkin kurumdur.

Ütopyanın tekrar canlanmasını sağlayan koşullar Rönesans'a denk düşer. Edebiyatın, dolayısıyla ütopyanın özgürlüğüne kavuşması bakımından Rönesans önemli bir dönüm noktasıdır. Ütopyaların hangi koşullarda hangi motivasyonlarla canlandığını anlamak için Rönesans'ın tarihsel çerçevesine bakmak gerekmektedir.

Rönesans'ı hazırlayan koşulların kültürel altyapısı önemlidir. Rönesans'ı hazırlayan gelişmelerin gözle görülür hale geldiği dönem 14. yüzyıldır. Kilisenin kendini dünyevi işlere fazlaca kaptırmış olmasıyla -kilise maddi bakımdan zenginlik içinde sefa sürerken halkın sefalet içinde yaşaması, politik meseleler, eğitim, bilim ve hemen hemen diğer her konuda kendini otorite ilan etmesi, para karşılığında günahları affetmesi ve yine para karşılığı cennetten yer vaat etmesi gibi amacından sapma durumlarından dolayı- insanların kiliseye olan güveni ve inancı sarsılmıştır. Ayrıca 14. yüzyılda bin yıla yakın bir zamandır Hıristiyan Avrupa'nın büyük bir kısmını, büyük bir birlik içinde toplamayı başarmış olan Evrensel Ortaçağ Devleti, artık ayrı ayrı ulus devletlerine bölünmeye başlamış, orta sınıfın ticarete atılımı ekonomide yeni gelişmelere yol açmış, tüm bu gelişmeler de kilisenin maddi gücünü, dolayısıyla otoritesini sarsmıştır. Maddi bakımdan güçlenen şehirli orta sınıfın yeni hayat görüşü, yeni yaşam tarzı artık kiliseden yavaş yavaş kopmaya başlayan yeni bir eğitim yapılanmasına yol açmıştır.

15. yüzyıla geldiğimizde ise Batı'da karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: İstanbul'un 1453'te Türkler tarafından fethedilmesi, Antik Yunan kültürü uzmanı bazı bilginlerin Avrupa'ya kaçması, Batı'da o zamana kadar bilinmeyen bazı Grekçe felsefi metinlerin Batı'ya geçmesine sebep olmuştur. Yine aynı bağlamda, kaynağında Doğu'nun bulunduğu birtakım icatların, örneğin barutun Batı'ya girişi yeni bir iktisadi sistemin yavaş yavaş doğuşunun ve feodal yapının çözülüşünün habercisidir. Pusulanın Batı'ya gelişiyle yeni ticaret yolları ve coğrafyalar keşfedilmiştir. Amerika'nın keşfi ve Çin ile Japonya'ya yapılan ilk yolculuklarla yeni diller, kültürler ve dinlerle tanışılması ufukların gelişmesine yol açmıştır. Kağıdın, Batı uygarlığına girişiyle birlikte matbaanın bulunması bilgi, kültür ve öğrenim faaliyetlerinin akademi dışına yayılmasına,

elyazmalarının geniş kitlelere erişmesine ve kültür dili olmayan ulusal dillerinin gelişmesine, böylece de okur-yazarlık oranının artmasına sebep olmuştur.

Rönesans, yeni bir dünyanın ve insan anlayışının habercisidir, bir geçiş dönemidir. Ortaçağın baskıcı ve sorgulama kabul etmeyen yapısı çözülmüş, yeni insan, akıl ve iradenin öncülüğünde dünyayı rasyonel bir şekilde yorumlamaya başlamıştır. Hümanizmin doğuşu Rönesansa denk düşer ve hümanizm, insanın akıllı ve irade sahibi, yaratıcı, ahlaki gelişime ve ilerlemeye önem veren, değerli bir varlık olduğunu salık verir. Rönesansın bireyi özgürdür. Ortaçağın aksine bu dünya önemlidir ve ondan öğrenecek çok şey vardır. Bilgi ve rasyonalitenin ışığında insan bu dünyayı değiştirip dönüştürebilme, mutluluğu bu dünyada sağlayabilme gücüne ve imkanına sahiptir.

Rönesansta karşımıza çıkan tüm bu koşulların klasik ütopya geleneğine katkısı vardır. Hıristiyan dogmasına göre insanlar, bu dünyaya acı çekmek için atılmışlardır ve tek kurtuluş Tanrı'nın emirlerine uygun bir yaşam sürüp, ölümden sonra manevi yaşamda mutluluğa kavuşmaktır. Coğrafi keşiflerle birlikte başka yaşam biçimleri, kültürler ve inanç sistemleriyle karşılaşılması, Ortaçağ'a ait olan bu düşünce yapısını değişime uğratmış ve bu dünyada da mutluluğun, farklı bir yaşam tarzının mümkün olabileceği fikri oluşmaya başlamıştır. Özellikle deniz yolculuklarında yeni keşfedilen yerlerle ilgili denizcilerin anlattığı efsaneler, ütopya yazınına önemli katkılar sunmuştur. Klasik ütopya yazınında, insanların izole ve mutlu bir şekilde yaşadıkları adalar oldukça kullanılan bir kurgu çeşididir.

Ütopyalar, sosyo-ekonomik ve siyasal yapıları eleştirmek için bir araç olarak kullanılmıştır. 16. yüzyılın Batı Avrupa'sı modern devletin oluşmaya başladığı bir dönemdir. 16. yüzyılın sonlarından itibaren, coğrafi keşiflerle yeni ticaret yollarının bulunmasıyla gelişen sosyo-ekonomik koşullarla burjuvazinin de desteğini alan krallar güçlenmeye ve hükmetmeye başlamışlardır. Mutlak monarklar olan kralların keyfi uygulamalarını ve toplumsal sorunları Thomas More'un Utopia'sında gözler önüne serilmektedir.

16. ve 17. yüzyıllarda ütopyaların içeriğini belirleyen bir diğer etmen reform hareketidir. Ortaçağ Hıristiyanlığı akli ve iradeyi reddeden, din işlerinin kilise tarafından

yürütüldüğü, Tanrı'nın ilk günahla insanı bu dünyaya acı çekmesi için yolladığı inancını salık veren bir konumdadır. Reform hareketiyle birlikte çoğalan, kutsal metinleri ana dillerinden okuyan ve yorumlayan laik bir kesim ortaya çıkmıştır. Bu kesimin inancına göre, Hıristiyanlık yozlaşmış din adamlarının elinde bozguna uğramıştır. Doğru ve ilkel Hıristiyanlığın özünde eşitlik ve paylaşım ilkesi vardır ve Tanrı ile birey arasında hiçbir aracı, kurum giremez. Birey içsel olarak ve doğrudan Tanrı ile etkileşime geçebilir, akli ve iradesi sayesinde ona ulaşabilir. 16. ve 17. yüzyıllarda kaleme alınmış olan ütopyalarda din bu ilkel Hıristiyanlığın ilkeleri doğrultusunda düzenlemiştir.

More, ütopyasında ilkel Hıristiyan ruhuna geri dönüşün entelektüel coşkusu olarak görebileceğimiz hususları dile getirir: Rahipler evlenebilir, din adamları halkın oyuyla seçilir vb. Bacon'ın ütopya adası sakinleri olan Bensalemliler Hıristiyanlığı ilk elden, bozulmamış ve yozlaştırılmamış Tevrat ve İncil'den öğrendikleri ve yalıtılmış bir yaşam sürdürdükleri için Hıristiyanlığı halen ilk çıktığı biçimiyle yaşarlar. (Ağaoğulları, 2016: 366)

17. yüzyılda kadınların rollerine ilişkin veya topluluğun tamamını kadınların oluşturduğu ütopyalar kaleme alınmışsa da, bunlar erkekler tarafından yazılmış, ataerkil düşünce yapısını yansıtan eserlerdir. Bu tarz eserlere Richard Brome'un *The Antipodes* (1640), Edward Howard'ın *Altı Günlük Macera* ya da *Yeni Ütopya* (1671) ve J.S.'nin *Surranam'a Yolculuk Sırasında Fonseca'nın Keşfi* (1682) isimli eserleri örnek verilebilir (Yıldırımaz, 2016: 42). Rönesansta ortaya çıkan ütopyaların bir diğer özelliği satirik öğeler taşımaları, hicvi kullanmalarıdır. Erasmus, More ve Swift ütopyalarda hicvi kullanan yazarlara örnektirler. Özellikle Swift'in *Gulliver'in Gezileri* (1726) adlı eseri hicvin en bariz şekilde kullanıldığı ütopyalardan biridir.

1789 Fransız Devrimi'yle birlikte mutlak monarşi güç kaybetmiş, köleci ve sömürücü zihniyetin yerini özgürlükçü hareket almıştır ve cumhuriyetçi fikirler yayılmaya, evrensellik boyutu kazanmaya başlamıştır. Fransız Devrimi öncesi ütopyik eserler ortaya koyan düşünürlerin sayısının arttığı bir dönemdir. Bu düşünürlerin ilki Jean Meslier (1664-1729)'dır. Basit bir köy papazı olan Meslier, *Testament (Vasiyetname)* adlı eserinde döneminin tüm kurumlarını eleştirmektedir:

Ona göre, monarşiler ‘haydutların, korsanların, hırsızların birliğinden’, soylular ‘gaddar kan dökücülerden’, yöneticiler de halkın kanını emen ‘asalaklardan’ başka bir şey değildirler. Kilise ise, despotik krallık iktidarının en büyük destekçisidir; daha doğrusu, bu iki kurum el ele verip halk üzerinde sürekli bir baskı ve şiddet uygularlar. (Ağaoğulları, 2010: 175)

Meslier, tüm bu yozlaşmışlığın sebebi olarak özel mülkiyeti gösterir. Ona göre doğa yasasının buyurduğu gibi bütün insanlar eşittir; özgürce yaşama ve doğa nimetlerinden eşit bir şekilde yararlanma hakkına sahiptir. Mevcut sistem ise adil değildir. Meslier, özel mülkiyetin doğa yasasına aykırı olduğunu düşünür ve ütopyasında erdemli insanların yönettiği, tüm insanların yeryüzündeki nimetleri ortaklaşa kullandıkları barışçıl bir toplum tahayyül eder.

Condillac’ın ağabeyi, soylu bir din adamı olan Gabriel Bonnot de Mably (1709-1785) de eserlerinde doğa yasalarına aykırı olduğu gerekçesiyle, özel mülkiyetin ortadan kaldırılması gerektiğini ortaya koyar. Ona göre, özel mülkiyet insanların bireysel çıkarlarının peşinden koşmasına sebep olmaktadır ve erdemli bir toplum bireysel çıkarları değil genel çıkarı gözetmelidir. İnsanların mutluluğunu sağlamanın yolu mülkiyetin ortaklaştırıldığı bir düzen ve eşitlikten geçmektedir. Yaşadığı dönemde bu arzularının gerçekleşmeyeceğinin farkında olan Mably, reformist bir tutumdan yanadır; “cumhuriyetçi monarşi” diye adlandırdığı bir sistem önerir. Bu, kralın yetkilerinin olabildiğince sınırlandırıldığı, temsilcilerini aydınların seçtiği ve ulusun ortak çıkarına hizmet eden bir sistemdir. (Ağaoğulları, 2008: 177)

1755’te *Naufrage des îles flottantes, ou Basiliade du celebre Pilpai* (Yüzen Adaların Batışı) adlı ütopyası ve bu eserden iki yıl sonra kaleme aldığı *Code de la Nature, ou le véritable esprit de ses lois* (Doğa’nın Hukuku ya da Yasalarının Gerçek Ruh) kitabında Morelly, özel mülkiyetin ortadan kalktığı, ortak mülkiyete dayalı, eşitliğin ve özgürlüğün hüküm sürdüğü bir düzen tesis eder. Bu düzen, görevi yalnızca doğa yasalarını uygulamak olan bir prensin yönettiği, herkesin çalıştığı ve temel geçim kaynağının tarım olduğu bir yerdir. Bu toplumda herkes doğa yasalarına uygun

yaşadığından dolayı yasaklayıcı kurallara ve aile, din, mahkeme gibi kurumlara ihtiyaç yoktur.

Kendinden öncekilerden farklı bir ütopya ortaya koymuş olan Louis-Sebastien Mercier (1740-1814) “burjuva ütopycısı” olarak bilinir. L’an 2440 (2440 Yılı) isimli yapıtını 1786 yılında tam haliyle yayınlanmıştır. Çok uzun bir uykunun ardından 2440 yılının Paris’ine uyanan roman kahramanı, dönemin Fransa’sını ve dünyasını anlatır. Mercier’in ütopyası, daha sonra modern ütopyalarda sıklıkla kullanılacak olan gelecek temasını işleyen ilk ütopyadır. Mercier’in kurguladığı toplum aydınlanmış, gelişmiş bir toplumdur. Siyasal yapı, güçler ayrılığı ilkesince düzenlenmiştir; halkın çıkarlarını gözeten bir kral yaşamadan, meclis ise yürütmeden sorumludur. Yurttaşlar hukuksal olarak eşittirler. Mercier’de özel mülkiyet kavramı devam etmektedir ve toplumda hiyerarşik bir yapı hakimdir. Eşitsizlik varsa da bu bireyin yeteneği ve becerisinden kaynaklanan bir sonuçtur.

18. yüzyılın son çeyreği hak, eşitlik, demokrasi, özgürlük, toplumsal sözleşme gibi kavramların tartışıldığı bir dönemdir. Fransız Devrimi’yle oluşan özgürlükçü düşüncelerin, Sanayi Devrimi ile kapitalizmin gelişmesiyle birlikte Avrupa devletleri ekonomik olarak yeniden şekillenmeye başlamıştır ve bu durum kapitalist devlet modeline uygun düşüncelerin gelişmesine yol açmıştır. Daha önce gücünü Tanrı’dan alan doğal devlet anlayışının yerini “toplumsal sözleşme”ye dayalı devlet tipi almıştır. Toplumsal sözleşme kuramına göre devlet, toplumsal bir uzlaşma sonucunda oluşan bir kurumdur. Her bir birey doğuştan eşittir ve bazı temel haklara sahiptir; yaşama hakkı, barınma hakkı, mülkiyet hakkı vb. Doğa durumunda olan insanın haklarını (güvenlik, mülkiyet hakkı vb.) güvence altına almak adına toplumsal olarak uzlaşması, devletin gücünü halktan aldığı anlamına gelmektedir. Devlet, bireylerin haklarını korumak üzere toplum tarafından oluşturulmuş bir araçtır. 18. yüzyıl, ekonomik ve politik liberalizmin temellerinin atıldığı bir dönemdir. Parlamenter demokrasi bir yönetim biçimi olarak benimsenmiş, seçme ve seçilme hakları düzenlenmiştir. Bu dönem, Avrupa’da seçme ve seçilme uygulamalarının kimleri kapsayacağına dair tartışmaların yoğun olduğu dönemdir. Tüm bu koşullar kapitalist devlet modelinin meşruluğunu sağlamlaştırmış,

serbest piyasa ekonomisi, orta ve üst sınıfların daha da güçlenmesine ve alt sınıfların daha da yoksullaşmasına sebep olmuştur.

Modern ütopyaların ortaya çıkışı 19. yüzyıla denk gelir. Bu yüzyılın özellikle ikinci yarısında ütopya yazınında artış görülmektedir. Bilimin evrenselleşmeye başlamasıyla bilim, tüm dünyayı birleştirebilecek bir unsur olarak görülmeye başlanmış ve bu durum bilimin hakim olduğu sanayi ütopyalarının gelişmesini sağlamıştır. Bu dönemde yazılan ütopyaların ortak özelliği, ekonomik eşitlik üzerine yapılan vurgudur. Gelişen bilim ve teknoloji sayesinde toplumun her kesiminde refahın sağlanacağı yönündeki inancın sarsılmasıyla birlikte kendini ütöpic sosyalistler olarak tanımlayan bir grup düşünür, üretim ve tüketimin adil bir şekilde düzenlenmesi yönünde, ortak yaşam vurgusu olan tasarımlar ortaya koymaya başlamış ve ütopya türünü mevcut koşulları eleştirmek üzere bir araç olarak kullanmıştır. Bu dönemin en etkili ve göze çarpan ütopyası Edward Bellamy'nin kaleme aldığı Geçmişe Bakış (1888) adlı eserdir:

Bu, ulusun tüm ekonomisi ve endüstrinin tek elde toplandığı, bir endüstri ordusu tarafından yönetildiği, bununla birlikte tekelleşme ve teknolojinin olumlu yanı olan verimliliğin sürdürülmesi, olumsuz yanı olan eşitsizlikler ve haksızlıkların ortadan kalkmasının hedeflendiği bir ütopyadır. (Yıldırım, 2016: 71). Morris'in Hiçbir Yerden Haberler/Gelecekte Anılar (1890) adlı eseri Geçmişe Bakış 'a karşı yazılmış sosyalist bir ütopyadır. Aynı dönemde yazılmış bir diğer önemli sosyalist ütopya Hertzka'nın Freeland (1890)'idir.

20. yüzyılın başları kapitalizmin yarattığı krizlerin küresel boyuta ulaştığı bir dönemdir. Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Sovyet Rusya'daki sosyalist devrim, kapitalist devlet modeline alternatif bir devlet yapısı olarak ortaya çıkmıştır. Sovyet Devrimi, temelinde ekonominin olduğu eşitsizliklere çözüm sunsa da, sosyalist devlet modelinin gücünü korumak adına bireyi ve farklılıkları yok sayan müdahaleci, baskıcı ve otoriter tutumu nedeniyle eleştirilmiştir. Bu dönemlerde gelişmekte olan bir diğer akım anarşizmdir. Anarşizme göre, kapitalizmin yerine farklı bir devlet modeli koymaya çalışmak boşunadır. Çünkü devlet, doğası gereği baskıcı ve totaliterdir, olması gereken devlet kurumunu tamamen ortadan kaldırmaktır. Anarşizm, bireyselliğe vurgu yapar ve

birey üzerindeki her türlü iktidar mekanizmalarının ortadan kaldırılması gerektiğini düşünür. Anarşizmin bireyselliği yok saymadan özgür toplumlar yaratma arzusu, modern ütopya yazınına önemli katkılar sağlamıştır. Bazı feminist ütopyalarda, ekonomik eşitsizliklerin yanında cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin kaynağı olarak da devlet yapılanması görülmüş ve birey ile toplumun uyumuna vurgu yapan tasarımlar ortaya koyulmuştur.

19. ve 20. yüzyıllarda ütopya yazınında çeşitlilik hakimdir. Bireyin toplum içinde eritildiği, değişime kapalı klasik ütopya geleneğinin aksine değişime ve farklılıklara açık tasarımlar oluşturulmaya başlanmıştır. Klasik ütopya geleneğinde, toplumun hangi koşullarda ve nasıl oluşturulduğuna yer verilmezken, modern ütopyalarda hedeflenen toplum için mücadelenin gerekliliğine dair bir vurgu vardır. Daha sonra feminist ütopya yazını bu düşünceden faydalanacaktır. H. G. Wells'in 1905'te yazdığı *A Modern Utopia* (Modern Ütopya) eseri ütopyaların değişime açık olarak da yazılabileceğini göstermiş ve bu tema Ursula K. Le Guin, Yevgeni Zamyatin gibi yazarlar tarafından geliştirilmiştir. Samuel Butler'in *Erewhon* (1872), B. F. Skinner'in *Walden Two* (Walden İki) (1948) adlı eserleri de modern ütopya yazınına ait örneklerdir.

19. yüzyılda ütopya geleneğine ait bir diğer yazın türü olarak karşımıza distopya (karşı ütopya) çıkmaktadır. Ütopya idealist, distopya realisttir. Distopya, var olan, yaşanmış gerçeklerden yola çıkarak tanıdık bir dünya yaratmaktadır. Akıl ve bilim temelli ilerleme fikrini eleştirmektedir. Moderniteye ve ilerlemeye karşı değildir, distopyada daha çok kullanılan yöntemlerin yanlışlığı ve sonuçları eleştirilmektedir.

Ütopik toplum tasarımlarının antitezi olarak ortaya konan distopyalarda, otoriter ve baskıcı bir sistem hakimdir. 20. yüzyıldan itibaren gelişimi hızlanan distopya geleneğinde, birey üzerinde mutlak otorite sahibi olan totaliter devlet anlayışı başat problemlerden biridir. Toplumun mutluluğu adına bireysel özgürlüklerin yok sayılması, klasik ütopyaların sistematik ve mekanik kurgularındaki tek düzelik distopyaların eleştirdiği konular arasındadır. Distopyaların eleştirileri, teknoloji ve bürokrasiyle çok daha sıkı denetlenen, zorbacı rejimlerin hakim olduğu bir tasarım üzerindedir.

Distopyalarda, genel olarak totaliter devlet bürokrasisinin ve denetim mekanizması olarak teknolojinin, toplum üzerinde baskı ve tehdit unsuru olarak kullanıldığını görürüz. Sistemin bekası adına bireyin arzularını, özgürlüğünü, iradesini yok sayan baskıcı ve her alanda denetimin hakim olduğu devlet tasarımları, distopik eserlerde karşımıza çıkan temalardır. Yevgeni Zamyatin'in Biz (1920), Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya (1932), Katharine Burdekin'in Swastika Geceleri (1937), George Orwell'in 1984 (1948), Kurt Vonnegut Jr.'ın Otomatik Piyano (1952) ve Ray Bradbury'nin Fahrenheit 451 adlı eserleri distopya yazınının önemli eserleridir. (Yıldırım, 2016: 79)

1950'lerden sonra gelişen bilim ve teknoloji sayesinde ekonomik büyüme adına endüstriyelleşme hız kazanmıştır. Hızlı nüfus artışı, tüketim, nükleer savaşlar, teknolojinin savaş sanayinde kullanılması gibi meseleler dönemin distopyalarında işlenen konulardır. Bununla birlikte bu dönemlerde gündemde olan ve 1960'lardan sonra hız kazanan ekolojik hareketle birlikte "ekotopya" denilen yeni bir ekolojik ütopya türü ortaya çıkmıştır. Ekolojik ütopyalardaki teknoloji denetlenebilen, çevreye zarar vermeyen ve doğal kaynakların, ekolojik dengenin korunmasını sağlayan ekolojik bir teknolojidir. Aldous Huxley'in Ada (1962), Ursula Le Guin'in Mülksüzler (1974) ve Ernest Callenbach'ın bu türe ismini veren Ekotopia (1985)'sı ekolojik ütopya yazınının önemli örneklerindedir.

1980'lerden günümüze distopyalarda siborglar, klonlar, yapay zeka, gen mühendisliği gibi bilim ve modern tıp öğeleri karşımıza çıkmaktadır. Donna Haraway'in Siborg Manifestosu (1985-1991), Philip Reeve'in Yürüyen Kentler (2001), Margaret Atwood'un Antilop ve Flurya (2003), Paolo Bacigalupi'nin Kurma Kız (2009) isimli eserleri modern distopya örnekleridir.

Bunun yanında heteroseksist cinsiyet tanımlarını aşan; androjen, eşcinsel, trans bireylerin işlendiği kuir ve LGBT+ genç yetişkin edebiyatında da ütopyik ve distopik kurgular kullanılmaktadır. David Levithan'ın Boy Meets Boy (2003), Neal Shusterman'ın Iskarta (2007), Suzanne Collins'in Açlık Oyunları (2008) gibi eserler maceracı, genç yetişkin distopya yazınına örnektir.

Ütopyalar, yazıldıkları dönemden bağımsız düşünülemez. Ütopyalar döneminin sosyo-politik, ekonomik, bilimsel, toplumsal koşullarına göre içeriksel olarak değişim ve dönüşüme uğramış, edebiyat alanında geniş bir gelenek ortaya koymuştur. Hepsi de döneminin koşullarını eleştiren ve bu koşulları aşma yönünde kurgusal mesajlarla dolu bir yapıdadır. Hepsi, 'daha iyi bir yaşayış arzusu' taşır. Bu daha iyi; eşit, adil, barışçıl, huzurlu, güvenli, mutlu gibi bir çok kavramı barındıran bir daha iyidir.

Ütopya yaklaşımları ütopyayı biçim, içerik ve işlev açısından ele alarak; üç ayrı açıdan incelemektedir. İçerik açısından yapılan tanımlamalar iyi toplum ve onun kuramsal nitelermeleri üzerinde toplanmaktadır. Ütopyanın biçimsel nitelikleri üzerinden yapılan tanımlar ideal birlik yorumlarından oluşmaktadır. Son olarak ütopyaların işlevine odaklanan yaklaşımlar ise, ütopyanın ilerleme sürecindeki itici rolünü baz almaktadır (Akkoyunlu, 2003: 143). Kateb'a (2006: 616-617) göre ise ütopya genel kullanıma göre hayali olma; ideallik ya da her iki niteliğe birden işaret etmektedir. Ancak kimi zaman alaycılık noktasında kullanıma sahipken, kimi zaman da herhangi bir akılcıl kullanımdan uzaklaştıran bir belirsizlik için kullanılan kavramdır. Judith Shklar ise ütopyayı, doğal insan erdemi ve aklına zayıf ve ölümcül yara almış yetiler gözüyle bakan ilk günah nosyonunu reddetmenin bir yolu olarak tanımlamaktadır. Nitekim bütün ütopyalar ilk günah doktrinine bir saldırı olarak ortaya çıkmaktadır (Kumar, 2006: 53).

Yapılan tanımlamalardan hareketle ütopyaları en genel şekilde hayali; var olmayan; kurgusal toplum tasarıları olarak tanımlamak mümkündür. Bu tasarılar mevcut düzende olmayan ve hatta olamayacak; erişilemeyecek olana özlemi resmederek esasında var olan durumdan hoşnutsuzluğu içermektedir. Bu nedenledir ki, tasarlanan tüm ütopyalarda mevcut tüm sorunlar giderilmiş, her ayrıntı en ince detaylarına kadar hesaplanmış, kişilerin eylemlerinin, karakter özelliklerinin ve hatta durumlar karşısında takındıkları tavırların dâhi planlaması yapılmıştır. Ütopyaların içinde yaşanan döneme göre şekil alarak, dönemin sorunlarını bir yandan eleştirirken öte yandan daha iyiye ulaştırabilmek adına alternatifler geliştiren kurgular olduğu söylenebilir. Dolayısıyla dönemden döneme farklılık göstermesi -bahsi geçen tanımlamaların da işaret ettiği üzere- ütopyanın genel kabul edilir bir tanımlamaya kavuşmasına engel olmuştur. O

halde hayaller ve arzular devam ettiği sürece farklı tanımlamalar içeren ütopyaların da devamlılığın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak Kumar'ın da ifade ettiği gibi (2005: 12), ütopyalar yalnızca basit hayallerden oluşmamakta; her daim bir yüzünü gerçeğe çevirmektedir. Bu yönüyle de ütopyaların yazıldıkları dönemlerin aynası olduğunu söylemek mümkündür.

2.2. Ütopya Türleri ve Ütopyaların Genel Özellikleri

Ütopyalar genel bir başlık altında toplandığında; ortaya çıktıkları dönem itibariyle sınıflandırılmaktadır. Bu ayrıma göre 16. yüzyılın sonuna kadar olan dönemde ortaya çıkan eserler klasik; 16. yüzyıldan 18. yüzyılın sonuna kadar olan sürecin eserleri ise modern ütopyalar olarak adlandırılmaktadır. 16.yüzyıldan 18. yüzyıla kadar olan ütopyaların modern olarak adlandırılmalarının esas nedeni dinden kısmen de olsa ayrılmış olmalarıdır. Bu süreçte ütopyalar bir yandan seküler olmanın gerekleriyle şekillenirken bir yandan da kendi gelenekçi yapısını koruyarak bütünleşme çabası içinde olmuştur. Bu dönemde İngiliz ütopyası düşüğe geçerken; -her ne kadar büyük ölçüde More'un taklitleri olsa da- Fransız ütopya yazımı daha etkili bir konuma geçmiştir. Özellikle cinsellik ve dinsel özgürleşme konularının işlenmesi, Fransız ütopyacılar aracılığıyla sağlanmıştır (Kumar, 2006: 72). Dawson (1992: 5) bu süreci, efsaneler, fanteziler ve kurtarıcılardan beklentileri kapsayan halk ütopyaları; toplumsal, gerçekçi ve yeniden yapılandırıcı ütopyaları kapsayan siyasal ütopyalar olarak incelemiştir. Siyasal ütopyacılık da kendi içinde klasik ve çağdaş ütopyalar olarak ayrılmakta; teorik olarak tasarlanan ideal toplum kurgularını yaratan Platon ve takipçileri, klasik ütopyaları temsil etmekte; çağdaş ütopyacılık ise klasik ütopyalardan uyarılma olup; ideal toplumu siyasal bir eylem alanı olarak biçimlendirmeye çalışmaktadır. Klasik ütopyalar Antik Çağda ortaya konulan Platon'un Devlet³ adlı eseriyle başlatılmaktadır. Hemen akabinde ütopyayı kavramsallaştıran ve bir tür haline gelmesini sağlayan Sir Thomas More'un 1516 yılında kaleme aldığı ve dönemin İngiltere'si hakkında bilgi veren Utopia adlı eseri gelmektedir. Francis Bacon'un New Atlantis'i (Yeni Atlantis, 1614) ve Tommaso Campanella'nın The City of the Sun (Güneş Ülkesi, 1643)'da bu türün belli başlı örneklerini oluşturmaktadır.

Klasik ütopyaların temel felsefesi, mükemmel bir toplum modeli ortaya koyarak, yazarının kendi içinde yaşadığı toplumun olumsuzluklarından kaçmaktır. Klasik ütopyaları küçük, kendi içine kapalı, zihinde varlık bulan “kozmoz”lar olarak değerlendirmek mümkündür. Klasik dönem ütopyaları sınırları ve boyutları kesin çizgilerle belirlenmiş bir evreni resmetmekte ve tasvir edilen toplum bir ada metaforu çerçevesinde dile getirilmektedir (Durak, 2006). Klasik ütopyaların genelinde herkese ihtiyacı olanlar, ona ihtiyaç duydukları kadar verilmekte; keza hiç kimse de daha fazlasını istememektedir (Yıldız, 2011: 17).

Modern ütopyalar, klasik dönem ütopyalarının düşüğe geçerek, klasik gelenekten tamamen kopması ile birlikte ortaya çıkmış ve yükselişe geçmiştir. William Morris’in *News from Nowhere* (Hiçbiryeden Haberler, 1888) adlı eseri, bu türde dönemin ilk yarısında ortaya konulan örneklerden biridir. Bilimsel ve teknik gelişmelerle birlikte 19. yüzyıl, ütopya için en verimli dönem olmuştur. Bu dönemde “sosyalizm” ütopyacı yazını derinden etkileyerek ütopyacı gelenek üzerinde kalıcı bir etki bırakmıştır (Yıldız, 2011: 17). Geleneksel ütopyacılık anlayışından uzaklaşılana bu dönem sanayi devrimi, Avrupa’da ortaya çıkan yeni düşünce akımları ve Fransız Devrimi ile şekillenmiştir. Kapitalist ekonominin gündelik yaşama sirayet etmesi ve bunun olumsuz sonuçlarını dönemin eserlerinde görmek mümkündür. Bu olumsuz sonuçlar ise yine ütopyadan beslenerek ortaya çıkan ve yeni bir tür haline gelen distopyalarda somutlaşmıştır. Dolayısıyla ütopyaları olumlu (ütopya) ve olumsuz (anti-ütopya; karşı-ütopya; distopya) ütopya olarak da sınıflandırmak mümkündür. 19. ve 20. yüzyıla damgasını vuran olumsuz ütopyalar çok büyük ölçüde aydınlanma, sosyalizm, kapitalizm, akıl, bilim gibi birçok konudan etkilenmiştir (Kumar, 2006: 89).

Toplumsal hareketlerden derinden etkilenen ütopyalar, bu hareketlere göre de türlere ayrılmaktadır. Birinci feminist dalgadan beslenerek ekonomik özgürlük, oy hakkı vurgusu yapan ütopyalar arasında Mary Griffith’in *Three Hundred Years Hence*’i (1836); Annie Danton Cridge’nin *Man’s Right or How Would You Like It* (1870) adlı eseri; Louisa May Alcott’un *Work*’ü (1873); Marie Howland’ın *Papa’s Own Girl* (1874) eserleri sayılabilir. İlerleyen süreçte ise daha çok ataerkilliği eleştirerek, cinsiyet

ayrımcılığına vurgu yapan ikinci dalga feminist hareketten etkilenen eserlerin içinde dikkat çekenleri Ursula LeGuin'in *The Dispossessed*'u (Mülksüzler, 1974); Marge Piercy'in *Women on The Edge of Time*'ı (Zamanın Kıyısındaki Kadın, 1976); Charlotte Perkins Gilman'ın *Herland*'ı (Kadınlar Ülkesi, 1979); Margaret Atwood'un *The Handmaid's Tale* (Damızlık Kızın Öyküsü, 1985) adlı eseri sayılabilir. Toplumsal hareketlerin ütopyalarda somutlaşmasının bir başka örneğini ise ekolojik ütopyalar oluşturmaktadır. Ancak ekolojist hareket her ne kadar fazlaca ses getirirse de, bu doğrultuda ortaya konulan eser oldukça azdır. Ekolojik ütopya kapsamında verilebilecek en önemli eser ise Ernest Callenbach'ın *Ecotopia* (Ekotopya, 1985) sıdır.

Sosyalizm üzerinde yükselen 19. yüzyıl, bahçeşehir akımının doğduğu sürece tekabül etmektedir. Bu dönem daha çok mükemmel kent tasarımlarına ev sahipliği yaptığından kent ütopyaları adı verilen bir türün de kavramsallaşmasına yardımcı olmuştur. Howard, Wright ve Le Corbusier ile başlayan bahçe şehir akımı, ütopyacı sosyalistlerden Saint- Simon; Charles Fourier ve Robert Owen'in tasarladığı komünal topluluklar ile devam ederek, Sanayi Devrimi'nin sebep olduğu ekonomik ve mekânsal çözümlenin önüne geçmek için bu kentsel tasarımlar ortaya konulmuştur (Akkoyunlu , 2004: 144).

Schiller'in *On the Aesthetic Education of Man* (1794); Ernst Bloch'un *The Principle of Hope* (1954); Herbert Marcuse'un *Eros and Civilization* (1955) ve Norman O. Brawn'un *Love's Body* (1966) adlı eserlerinde olduğu gibi antropolojik ütopyalardan söz etmek mümkündür. Bu ütopyalar çeşitli insan davranışlarını değerlendiren; insanlığa yeni ve farklı zevklerin varlığını gösteren ya da uygarlığın gelişmesini sağlama noktasında gerçekleşme ihtimali olan değişik yollar sunarlar.

Farklı alanlarla ilişkilendirilen ütopyalar özellikle mimariyle yakıştırılmaktadır. Mimarlık ve konut ütopyaları türlerinin de bu ilişkilendirmeden doğan çeşitlere örnek teşkil ettiği söylenebilir.

Distopyalar: Ütopyayla doğrudan ilişki içinde olan ve onu eleştirel bir şekilde değerlendiren distopya kavramı kötü; zor anlamına gelen Yunanca "dus" kelimesi ve yer anlamına gelen "topos" sözcüklerinden türetilen bir kelimedir. Ütopya, "ou" ön eki ve

“topos”un birleşimiyle olmayan yer anlamına geldiği gibi, distopya da zor/zorlu; kötü yer anlamına gelmektedir (Sarcey, 2003: 149). Bu kelime, “ütopya geleneği içinde değerlendirilen, ütopya türünün özel bir hali sayılan ters-ütopya ya da distopya adı verilen örneklerden oluşmaktadır” (Bezel, 1984b: 7). Distopya kavramı; “karşı-ütopya”, “anti-ütopya”, “ters-ütopya” ve “kakotopya” terimleriyle benzer anlamda ve birbiri yerine kullanılmaktadır. Örneğin, Kumar karşı-ütopyayı genel bir terim olarak kullanırken, kimi zaman distopyayı tercih etmekte, nadiren de kakotopya denilen terimi kullanmaktadır. Jeremy Bentham tarafından icat edilen kakotopya kavramı da yine kötü yer anlamına gelmektedir.

Distopyalar, ütopyaların gerçekçi olmayan naif kurgularının gerçekliklerini açığa çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle distopyalar ütopyaların kurduğu mutlak mutluluk düzenine bir eleştiri, bir başkaldırı niteliğini taşımaktadır. Esasında Kumar’ın da belirttiği gibi ütopyalar orijinalken, distopyalar kopyadır; bütün malzemesini ütopyalardan toplayarak, ütopyaların olumlu içeriğini olumsuzlamakta ve yeniden üretmektedir. Distopyalar; ütopyaların çatlamış bir aynada görülen tahrif edilmiş bir görüntüsüdür (Kumar, 2006: 172). Bunun yanı sıra distopyalar ütopyaların içerik itibari ile olmasa da biçimini ütopyaya borçludur (Kumar, 2005: 157).

Nazil Bezel (1984b: 7) distopya tanımlaması yapmak için öncelikle ütopyaları “düşte ve düşüncede kurulmuş eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel toplum düzeni” olarak tanımlamakta ve buradan yola çıkarak, distopyaları ise “ütopyacı bir eğilim ve amaçlarla yola çıkıldığında ortaya çıkabilecek olumsuz ve baskıcı bir toplum düzeni” olarak açıklamaktadır. Claeys ve Sargent (1999: 2), distopyayı anti-ütopyadan ayrı tutarak bir distopyayı; yazarın, çağdaş okuyucunun içinde yaşadığı toplumdan çok daha kötü bir toplum olduğunu gösterme amacını taşıyan düzen; anti-ütopyayı ise çağdaş okurun ütopyacılığı ya da içinde yaşadığı toplumdan daha iyi bir toplumun eleştirisini gösteren bir ütopya olarak tanımlamaktadır. Başka bir tanımlamaya göre ise distopya “kara-ütopya”dır (Türkeş, 2005: 86). Neticede distopyalar insanların sıkı bir denetime tabi olduğu ve baskı altına alındığı; içinde yaşanan döneme ve toplumuna yönelik eleştiri getiren toplumsal sistemdir. Akkoyunlu Ertan (2003: 143) ise distopyaları; var olan

düzenin toplumsal, ekonomik ve kültürel koşullarının eleştirisiyle karamsar bir tablo çizen ve baskıcı yönetimlerin, özgürlüğü sınırlayan denetimci düzenlerine başkaldırı niteliği taşıyan tasarılar olarak tanımlamaktadır. Frye (1971: 500) distopyaları çağdaş, teknolojik ve bilimsel yönden ileri düzeyde toplumların, kaçacak hiçbir yer bulamayacağı aynı toplumsal sona yazgılı olan; teknik ve bilimin yalnız doğayı değil birçok insanı da denetlemekte olduğu tasarılar olarak tanımlamaktadır.

Distopyalar bir başka tanımlamaya göre; sosyopolitik kurumlar, normlar ve toplumsal ilişkilerin ifade edildiği; mükemmel yakın bir şekilde örgütlenen; totaliter toplumsal düzenlerdir. Bu toplumsal düzen; insan özgürlüğünün ve bireyselliğin temelden reddedildiği, kâbusu andıran bunaltıcı ve baskıcı bir düzendir (Erkmen, 2008: 92).

Ütopiyalar, insanların yaşamayı arzuladığı toplumsal düzeni kurgulamaktadır. Yapılan bu kurgulama insan faktörünü dışarıda bırakarak, karmaşıklığını yarattıkları toplumda yansıtmazlar. Distopyalar ise, oldukça karamsar bir bakış açısıyla insan unsurunu hesaba katar. Böylece distopyalar, ütopiyaların sunduğu sorunsuz ve mükemmel bir toplum yaratma eğilimine eleştirel nitelikte bir tablo resmederler (Bezel, 1984a: 8-9). Suvin'in tanımlamasına göre ise distopya (1998), ütopiyaların yaratmış olduğu toplumda mükemmel yakın olarak inşa edilen toplumsal düzeni reddeden; genelde gelecekte geçen; toplumun tamamını ele geçiren ve bireysel özgürlüklerin reddedildiği, bunaltıcı ve baskıcı bu toplumun edebiyat yoluyla kurgulanıp anlatılmasıdır.

Sonuç olarak distopyalar uyarı niteliğinde tehditlerden oluşan ve böylece korku ortamının oluşmasına neden olan; karamsar bir totaliter toplumsal düzen kurgusudur. Distopyaların yarattığı bu baskıcı ve korku dolu ortamı, ütopiyaların anti-tezi olarak tanımlamak da mümkündür. Dolayısıyla distopyalar, ütopiyaların yaratmak istediği mutlak mutluluğun tam tersini tasvir etmektedir. Bu nedenle de temel olarak beslendikleri argüman, mutlak mutluluğun mümkün olmadığıdır. Güzel günlerin geçmişte kaldığına vurgu yapan distopyalar bu konuda bir uyarı niteliği taşımakta; geleceğin varacağı nihai sonun ise şiddet içeren ve karanlık olduğuna işaret etmektedir.

Esasında distopyalar başka bir seçeneğin varlığını vurgulamaktadır: çok geç olmadan; toplumunuz bu bozulmuş düzene benzemeden onu kurtarın!

Ütopiyalar, tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişikliklerden de izleneceği üzere, dönemin özelliklerini; toplumsal durumlarını ve gündelik yaşamlarını yansıtmaktadır. İçinde yaşanan dönemde hangi durumların rahatsız edici olduğu; bu durumların yansımalarının toplumda ne gibi tepkiler doğurduğu; hayal edilen yaşamın nasıl olduğunu; başka bir deyişle ütopiyalar dönemde eksik olan ne varsa günün şartlarına uygun bir biçimde bunları tamamlanmış olarak sunmaktadır. Ütopiyalar bir dönemde çiçek açarken, başka bir dönemde sararıp solmaktaysa da (Jameson, 2009: 13), arzular ve umutlar olduğu müddetçe yok olmamaktadır. Dönemden döneme ihtiyaçların farklılaşmasından kaynaklı olarak ütopiyaların da içeriklerinde değişiklikler söz konusu olmakta; eksik olan ne varsa o arzulanmaktadır. Çünkü Bezel'in de belirttiği gibi (1984a: 7) ütopiyalar yazıldıkları dönemin sorunlarını ve kaygılarını yansıtmakta ve bu nedenle de var olan koşullara seçenek sayılabilecek öneriler getirmektedir. Bu durumda ütopiyaları kendi dönemlerinin devrimci manifestoları olarak tanımlamak mümkün gözükmemektedir (Havemann, 2005: 9). Dolayısıyla ütopiyaların özelliklerinin de değişen koşullarla birlikte farklılaşması olağandır. Ancak yine de dönemden döneme değişmeyen bir takım özelliklerin varlığından söz edilebilir.

Levitas'a (1990: 175) göre ütopiyaların çekirdeğini farklı ve iyi yaşama şeklini doğuran arzular oluşturmaktadır. Bu arzularla kurulan ütopiyalar minimal ölçeklerde tasarlanmıştır. Demografik özelliklerin de planlandığı ütopyalarda, sınırlı nüfus küçük kent merkezlerine yerleştirilmiştir. Bu doğrultuda her ütopya arzu, ahenk, umut, tasarım unsurlarının farklı oranlarda birleşmesinden oluşmaktadır ve sadelik bu düzenin temel ilkesidir (Yüksel, 2012: 8). Dini öğretilerin yoğun bir otoriterlikle sunulması özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda Hristiyanlığa yapılan vurguda somutlaşmaktadır. Klasik ütopyalarda neredeyse bütün özgürlükler dini öğeler ve onun uygulamaları için verilmiştir. Rönesans, reform ve aydınlanma süreci ise sekülerleşmeyi sağlayarak, modern dönem eserlerinin büyük ölçüde dinden arınmasını kolaylaştırmış, bilimsel ve teknik öğretiler merkeze konulmuştur. Nitekim Kumar da (2006: 43-44) Protestan

reformasyonunun Avrupa'yı ve dünyayı sekularizasyona soktuğunu ve Orta Çağ Hristiyan dünyasının birliğini bozarak, uyumsuz seslerden oluşan çoğunluğa yol açtığını, sonunda da bu seslerin birbirini susturduğunu iddia etmiştir. Ancak yine de bunlar uzun zaman almıştır ve ilk dönem modern ütopyaları dinsel inancın izlerini taşımıştır.

Ütopyaların pek çoğu tesadüf eseri yapılan yolculuklar sonucu keşfedilmekte ya da mükemmel yok ülkeleri merak ederek bilinmezliğe yapılan seyahatler sonucu tasvir edilmektedir. Bu seyahatlerin anlatıcısı ise, genellikle bu seyahati yapan kişidir. Seyyahın gözlemleri üzerine kurulan ütopyalarda, kurgulanan toplumun en ince ayrıntısına kadar anlatılması ve derin betimlemeler aracılığıyla gerçekmiş izleniminin verilmesi de dikkat çekici başka bir özelliktir. Kimi zaman kendi yaşadıkları topluma yahut döneme atıfta bulunularak karşılaştırmalar da yapılmaktadır.

Ütopyalar yok ülkeler olsa da, rasyonel bir şekilde toplumsal örgütlenmeyi sağlama çabası gütmektedir. Gelecekte herhangi bir günde Kaf Dağı'nın ardındaki ülkelere varabilmek ve o ülkelerin adil hükümdarının açacağı yarışmaları kazanarak yoksulluktan kurtulmayı arzu etmek; ütopyik düşünceler geliştirmek değildir; ütopyik düşünceler verili toplumsal sistemin irrasyonelliği içinde çarpıtılmış bir rasyonelliğin zorlanmasıdır (Oskay, 1993: 6). Nitekim Kumar'da (2005: 12) bu rasyonelliğe vurgu yaparak, ütopyaların basit hayallerden ibaret olmadığını, bir yüzlerinin her zaman gerçeğe çevrili olduğunun altını çizmektedir. Tasarlanan yok ülkelerin toplumsal sistemi, dönemin özelliklerinden hareketle kurgulanmakta bu da ütopyaların rasyonelliğini kuvvetlendirmektedir. Yine rasyonelliğe atıfta bulunarak; her ideal toplum tasarısının ütopya olamayacağının altını çizen Levitas'a (1990: 11) göre ise eğer ütopyalar sadece mükemmel toplum olsaydı, edebi kurguları, eleştirileri, fantastik edebiyatı, bilim kurguyu, politik teorileri, politik programları içerirdi. Üstelik ütopyalar pürüzsüz işleyen bir toplumsal düzen sunduğu için, bir romanı meydana getirebilecek nitelikte sorunlar, gerilimler ve çatışmalar içermezler; dolayısıyla roman olarak yüzeysel kalırlar (Bezel, 1984: 8).

Ütopyaların içerikleri incelendiğinde bireycilikten ziyade kolektivite dikkat çekmektedir. Büyük bir kısmı özel mülkiyete şiddetle karşı çıkarak, ortak mülkiyeti

temel almaktadır. Para pek çok ütopyada hükümsüzdür. Herkesin kullanımına açılan ve ihtiyacını temin edebileceği nitelikte marketlerden herhangi bir bedel ödmeden ihtiyaçlar temin edilmektedir. Toplumsal düzenle ilgili neredeyse hiçbir ayrıntı atlanmayarak; evlilikten çocuca, evde kullanılan eşyalardan içilen içkiye kadar hepsi detaylı bir şekilde inandırıcılığını kuvvetlendirecek şekilde aktarılmaktadır. Ancak bu detaylı anlatımlar çoğu zaman ev dizaynlarında, kıyafetlerde, yemeklerde vs. ütopyalıları homojenliğe sürüklemektedir. Bu nedenle ütopyik tasarımlar; şizofrenlik derecesinde manyaklık, kaçamak ve donuk bir düşünle özdeşleştirilerek pek çoklarınınca eleştiriye uğramaktadır. Bu eleştiriler ise çoğu zaman dışarıya kapalı ya da adada tasarlanması; tek biçimliliği; yapay geometrik mimarileri; birbirinin tekrarı takvimleri; beklenmedik olgusuz erdemleri; olaysız mutlulukları; sıkıcı mükemmellikleri; zorbaca kılı kırk yaran düzenleri ve sonuçta mukavva-hamur statizmlerinde toplanmaktadır (Desroche, 1993: 14). Keza Jameson'a göre ütopyalar (2005/2009: 28) bütün kentlerin zihinde tasarlandığı; hevesle anayasaların oluşturulduğu; yasal sistemlerin hazırlandığı ve durmadan düzeltildiği; bayramlardaki ve ziyafetlerdeki oturma düzeninin en ince ayrıntısına kadar düşünüldüğü, çöp atma işinin bile idari hiyerarşi kadar titiz bir şekilde örgütlendiği, aile ve çocuk bakımı sorunlarının yeni ve dâhiyane önerilerle çözüldüğü gündüz düşleridir. En nihayetinde ise ütopyalar bireyler üstü bir örgütün işleyişidir (Bezel, 1984a: 9). Baker (akt Akkoyunlu Ertan, 2003: 362) ise ütopyaları en genel özellikleriyle özel yaşamın gizliliği, hareket serbestisi, tartışma ve eleştiri serbestliği ve bilginin sınırsız yayılması olarak görmektedir.

Ütopyaların ortaya çıkışındaki ortak ilham kaynağı, insanlığın daha adil bir toplumsal düzende mutlu yaşama hakkı olduğuna dair inançtır. Bu nedenle ütopyacı, gerçek dünyanın karmaşasından sıyrılarak hayal ettiği dünyayı imgelem alanında tasarlamaktadır (Bezel, 1993: 18). Dolayısıyla çeşitli zamanlarda kaleme alınan ütopya kitaplarının ortak temel özellikleri bir düş toplumundan söz etmeleri; günün toplumunu eleştirmeleri; eşitliği ve özgürlüğü savunmalarıdır (Kaynaradağ, 1993: 12). Toplumsal düzen tasarımları olarak ütopyalar, eşitlik ve güvenlik adına bireyin kayıtsız şartsız uyumunu istemektedir. Neticede bütün ütopyaların ortak ilkesi, haksızlıkların olmadığı;

doğanın vermiş olduğu nimetlerden herkesin eşit şekilde yararlanabileceği; eşitlikçi bir toplum kurmaktır (Bezel, 1993: 23).

Hümanizmi temel alan ütopyalar, eşitlik düşüncesini her alanda korumaktadır. Bilhassa iş yaşamı konusunda, herkesin çalışmak durumunda olduğu bir sistem kurulmaktadır. Ancak bu çalışma artı ürün elde ederek ticaret yapmak ve kâr elde etmek adına yapılmamaktadır. Keza ütopyalıların minimal istekleri vardır; ütopyalarında her şey ihtiyaçları kadardır ve o kadar üretilir. Keza ütopyalılar gereksinimlerini karşılamak için ihtiyaç duydukları bütün bilimsel ve teknik donanımlara sahiptir. Kimi zaman da kimsenin çalışmak zorunda olmadığı, her şeyin insanlara kendiliğinden ait olduğu Altın Çağ durumunun tasvir edildiği ütopyalardan da söz edilebilir. Bu tasvirlerde toprak, her şeyi kendiliğinden sunar (Riot-Sarcey, Bouchet and Picon, 2003: 13) ve ütopyalıların zaman ve enerji kaybı olmadan bütün ihtiyaçları kendiliğinden sağlanır.

Ütopya yaratıcılarının özellikleri, ütopyalar hakkında bilgi sahibi olma noktasında önem taşımaktadır. Ütopyacılar sabır eşikleri en üst seviyede insanlardır. İçinde buldukları dönemin sorunlarına dair ürettikleri çözümleri dinlemek isteyen herkese bıkip usanmadan anlatan kişilerdir. Projelerini yeniden yazarken tomarla kâğıdı heba eden, sonsuz oturma taslağı çıkararak ve tekrar tekrar kent inşa planları hazırlayan kimselerdir (Jameson, 2009: 71). Bu nedendir ki ütopyalar boş hayallerden ibaret değildir ve dönemin var olan kusurlarını halkın görmesini sağlamak ve daha iyisinin elde edilebileceğinin inancını aşılacak gibi bir görev üstlenmişlerdir. Bunların yanı sıra ütopyaların yapılabilirlikten ziyade arzular üzerinde yükselmesi, ütopyaçıya daha geniş ve zamansız bir düşünüş imkânı sağlamaktadır (Bulutsuz, 2009: 169).

Ütopyalar, yazarlarının hayal gücü doğrultusunda ve baktıkları pencereye göre değişiklikler göstermektedir. Ütopyaçı düşünürler toplumdaki yanlışların sebebini toplumsal düzen olarak görüyorsa; hoşuna giden ve arzuladığı başka bir düzeni var olanın yerine koyarak rahatlamaktadır. Ancak bazı ütopyacılar da toplumdaki yanlışların kimilerinin, insan doğası hasebiyle ortaya çıktığını düşünmekte; dolayısıyla insanın soyunu tamamen değiştirerek mükemmel bireyler yaratma yoluna gitmektedir (Bezel,

1993: 17). Bu nedenle ütopyalar görecelidir ve ütopyacının görmek istedikleri doğrultusunda şekillenmektedir.

Ütopyaların değinilmesi gereken özelliklerinden birisi de değışime kapalı oluşlarıdır. Çünkü ütopyaların amacı dönemin sorunlarını çözüme kavuşturmak ve böylece toplumun son ve mükemmel durumunu öngörmektir. İşte tam da bu nedenle bir kez kurulduktan sonra herhangi bir değışikliğe gereksinim duyulmaz. Tasarlanan düzen en iyisi olduğu için, en ufak bir değışiklik bile ütopyayı olumsuzla doğru çeker. Bu nedenle ütopyalar sorgulanmaz bir biçimde ve kesinlikle kurgulanan düzene bağlıdır (Bezel, 1984a: 9). Sorgulanamazlık, keskin hatlarla sınırlarının çizilmesi, tekdüzelik, durağanlık ve dışarıya kapalılık gibi özellikleri sebebiyle ütopyaların nihai sonu ise totaliterizmdir.

2.3. Ütopyacı Toplulukların Mekan Biçimlenişleri ve Mekan Üretimi

Şimdiye kadar ütopyaların toplum içerisinde tarihsel zaman boyunca ne ölçüde etkide bulduklarını, belirli çağların toplumlarının yükselişte olan sınıflarının ya da hakim sınıflarının ideolojileriyle nasıl birleştiklerini, ütopya yaratıcısının geçtiği psikolojik aşamaları ve felsefi arkaplanı, biçimsel ve içeriksel özellikleriyle birlikte teorik anlamda ortaya koymuş olduk. Bunun sonucunda, ütopyada, ideolojinin kuşkusuz bir şekilde mevcut olduğunu ve hatta bu ideolojinin kaçınılmaz olduğu da görülmüş oldu (Jameson, 2009: 13). Ütopyayı içeriksel olarak incelediğimizde ütopyacı yaratımın mevcut gerçeklikten faydalandığı, mevcudun olumsuzluklarını ütopyacı bir dönüşüme tabi tutulacak hammadde olarak kullandığı da anlaşılmış oldu. Mevcut toplumun sağladığı bu hammadde, ütopyada bir antitez olarak şekillenir. Bu nedenle aslında ütopyanın tüm hammaddesini içinde yaşadığı toplumdan aldığını söyleyebiliyoruz. Yerleşikliği de buradan gelmektedir (Jameson, 2009: 14). Bu da aynı zamanda ideolojik temalarını belirler. İdeolojik temalar sayesinde, ütopyacı formülasyonlar ve çözümler üretilmektedir. Her mevcudun antitezi olma iddiasındaki ütopyanın, ideolojik bir temaya ihtiyacı vardır. Bu ideolojik tema sayesinde, yeni toplumda yeni üretim ilişkileri belirlenmekte ve toplumsal düzen buna göre şekillendirilmektedir. Aynı şekilde, yeni toplumun oluşumunda, yeni insanın oluşumu da ana dönüşümlerden biri olarak görünür.

Yeni olan (Novum), akla yatkın olan “mümkün”ün hedeflendiği bir öneridir. Aksi takdirde bu öneri, salt fantezi olarak görünür.

Gerçeklikteki varoluşa getirilen bir alternatifin, gerçek anlamda bir antitez işlevi görebilmesi için bütünlükçü bir dönüşüme ve farklılaşmaya ihtiyacı vardır. Üstelik ütopyaadaki bu dönüşüm, mükemmele öykünen bir tamamlanmışlıkla yüklüdür (Bloch, 2013: 1). Bu tamamlanmışlığın sağlanabilmesi ise temel bir ütopyaçı reflekse dayanmaktadır. Kapanma adlı bu hareket, mevcut olanın tüm koşullarını dönüştürerek ve hatta ters-yüz ederek gerçekleştirilmektedir (Jameson, 2009: 28). Mevcudun hammaddeleri, kapanma yardımıyla bir antiteze dönüştürülür. Bu da, hiciv, yani eleştirel metinler olmaları anlamına gelmektedir. Gerçeklikteki varoluşa arasında bulunan bu diyalektik gerilim, ütopyanın karşısına dikildiği mevcudun da bir “topya”sı olduğunu gösterir. Mannheim (2009: 192), mevcudun topyasının gücünü, dokunulabilir, hissedilebilir olan gerçekliğinden aldığını belirtir. Buna göre şu soru öne çıkmaya başlar: İçinde yaşadığımız toplum da bir ütopya mıdır? Birçok zaman ütopya ile devrimin çok yakın anlamda kullanıldığını görürüz. Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, özellikle devrim öncesinde ve devrim gerçekleşikten kısa zaman sonra da ütopyaların üretiminin gerçekleştiğini görebiliriz. Buna göre, tarihsel devrimler, mevcut düzen ile ütopya arasındaki bir uzlaşma olarak görünür (Usta, 2014: 72).

Hegel’ci bir diyalektikle ele alacak olsak, bir “sentez” aşaması olarak değerlendirmek de mümkündür. 1967 yılında kurulan Fransız Utopie grubunun “diyalektik ütopyaçılık” adını verdiği bu süreç, kendileri tarafından şu şekilde ifade edilmektedir: “Topos (muhafazakar) - eleştiri/ütopya/devrim - şehircilik/topos (devrimci ve muhafazakar)/yeni ütopya...” (İmzasız, 2011: 63). Bu nedenle mevcut verili düzenin de bir ütopya olarak değerlendirilmesi mümkündür. Burada, “ütopya” kavramını genelde anlaşıldığı anlamda, gerçeklikten uzak ya da gerçekleşmesi imkansız hayal mahsülleri değil, belli bir sınıf öngörüsüyle eşleşen bir ideolojik temaya sahip ve bir üretim biçimiyle de diyalektik bir uyum sağlayan toplum tasarıları olarak ele aldığımız zaman mevcut durumun da aynı öğelerle işlerlik kazandığını görebiliriz.

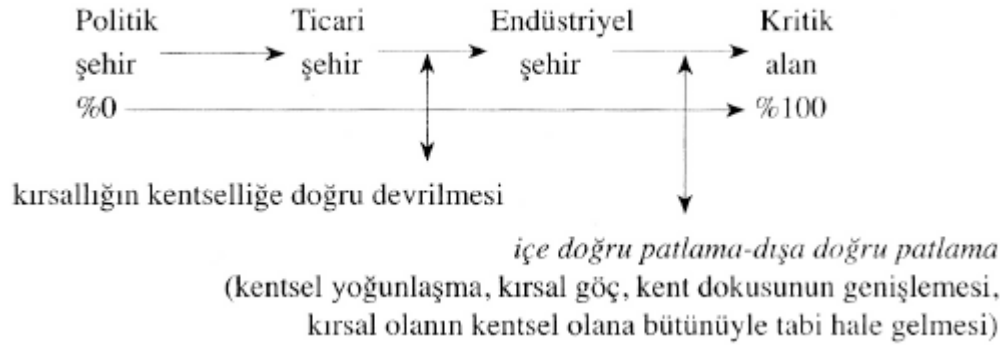
Ütopyaacı bir eleştirinin, öncelikle mevcut durumu bütünsel olarak kavraması gerekir. Jameson'ın (2009) belirttiği gibi ütopyaların temel bir işlevi, içinden çıktıkları topluma getirdikleri eleştiri sayesinde dikkati mevcudun olumsuzluklarına çekmektir. Ancak mevcudun şu ya da bu olumsuzluğunun tekil olarak ele alınması, reformist bir anlayışı yansıtır. Elbette bu da ütopyaacı bir yaklaşım olarak düşünülebilir. Fakat Bloch'ta (2013: 18) ütopyaacı dürtü ve Jameson'da (2009) ütopyaacı itki olarak açıklanan bu durum, mevcudun bütünsel bir dönüşümünü hedeflemez. Tekil dönüşümlerle mevcudun iyileştirilmesini hedefler. Özellikle de gündüz düşünün son karakteri olan sona gidişin mevcudiyeti şüphelidir. Bu şekilde ele alınmış bir eleştirinin bir mükemmellik ya da tamamlanmışlık imgesi oluşturması beklenemez. Dolayısıyla bahsedilen bütünsel kavrayış, Jameson'ın (2009) bahsettiği ütopyaacı programın oluşumu için gereklidir. Bu bütünsel kavrayış ise bireysel, deneyimsel varoluştan toplumsal, kamusal varoluşa doğru hareketle başarılıdır. Bloch'un (2013: 23) ortaya koyduğu şekliyle bu ütopyaacı davranış, genişlemiş Ego olarak görünür. Bireyselden toplumsala doğru bir harekettir Ego'nun genişlemesi. Dolayısıyla ilk başta ütopyaacının mercek altına aldığı, mevcut toplumsal durum ve onun yarattığı olumsuzluklardır. Bu nedenle mevcut olan, adeta bir yapıbozumuna uğratılır ve bu şekilde algılanır.

Sonuç olarak ortaya çıkan ise Jameson'ın (2009) hammadde olarak adlandırdığı, ütopyaacı dönüşüme tabi olacak olan mevcut toplumsal yapının parçalarıdır. Dolayısıyla 4. Bölüm, mekanın bu toplumsal yapı içerisinde nasıl konumlandığı ve oluştuğuna odaklanmıştır. Mevcut kapitalist toplum içerisinde mekanın nasıl üretildiğini anlamak, mimarca bir bakış açısı dahilinde, ütöpik mekanın nasıl üretildiğini anlamak için bir önkoşul olarak kabul edilmiştir.

Bu noktada, mevcut kapitalist sanayi kentinin mekanı üzerinden mevcudun okunması ve bunun geriye dönük (retrospektif) olarak bir ütopya incelemesinin hammaddesi bağlamında değerlendirilmesine itiraz gelebilir. Ancak kent mekanının oluşumunu ele alan mekanın üretimi, doğa-mekandan kent mekanına doğru olan gelişimi de irdelemektedir (Lefebvre, 2015b).

Antropolojik olarak tarımsal üretim faaliyetinin de başlangıcına denk gelen yerleşik hayata geçişten bu yana süregelen bir kentleşme süreci, üretim biçiminin geçirdiği dönüşümlerle birlikte kır ve kent arasında bir gerilim de meydana getirmektedir (Lefebvre, 2015a). Daha önce de ele alındığı gibi, doğa- mekan, endüstri kentine doğru evrilme sürecinde tahliye olan ve toplumsal mekandan yavaş yavaş çekilen mekandır. Lefebvre'in (2015a), kentleşme sürecini gösterdiği eksen ele alacak olursak, başlangıçta politik şehir (senyörlerin, feodal beylerin hakim olduğu) süreç ilerledikçe ticari şehire (burada özellikle pazar yerinin kent mekanındaki agora ve forumun yerini alması örnek gösterilir) dönüşür; ve bu da tarihsel süreç içerisinde aristokrasi ve burjuva sınıfı arasındaki sınıfsal gerilimin ortaya çıkışına denk düşer (Şekil 3.1). Ticari şehiri, endüstriyel şehir izler ve süreç günümüze kadar devam eder.

Şekil 2.1. Lefebvre'in Kentleşme Sürecinin Tarihsel Aşamalarını Gösteren Ekseni

Kaynak: Lefebvre, 2015a, s. 20.

Özellikle Şekil 2.1'deki %0'dan %100'e kadar olan süreç çizgisinin ortasından eksen dikey olarak kesen çizgiyi Lefebvre (2015a), "kırsallığın kentselliğe doğru devrilmesi" olarak niteler. Bu dikey çizgi endüstri devriminin kent ve kır arasındaki çelişkiyi, ağırlığı kentten yana olacak şekilde dönüştürmesini ifade eder. Bu da, Lefebvre'in (2015b), üretim biçiminin değişiminin toplumsal mekanı da değişime uğrattığına dair tezini kuvvetlendirir. Dahası, ticari şehir aşamasından günümüze kadar geçen süreç, orta çağ kentinden günümüz kapitalist endüstri kentine dönüşümü ifade eder; ki bu da Mannheim'm (2009: 192) ütöpik bilincin evrelerini ele aldığı tarihsel

kesitle paraleldir. Buna göre, sosyolojik açıdan ütopyik bilincin hakim ideoloji ile olan çelişkilerinin (bunlar sınıfsal içerimlerdir), kentleşmenin tarihsel süreci içerisindeki üretim biçiminin değişimiyle gelen değişime eşlik ettiği söylenebilir. Dolayısıyla, kent mekanının oluşumunun (toplumsal mekanın oluşumu da denilebilir) açıklanması, mekan üretimi kuramına dahildir ve tarihsel süreci ve aşamaları da içerir (Lefebvre, 2015b). Bu nedenle, mekanın üretimi tezine ilişkin kavramların tek başlarına kapitalist sanayi toplumuna özgün olmayıp, kentleşme süreci içerisinde gelişerek günümüze gelen ve tarihsel aşamalarda da tamamen aynı içerikle olmasa da, ideoloji ve üretim biçimiyle gelişen kavramlar olduklarını düşünmek yersiz olmayacaktır.

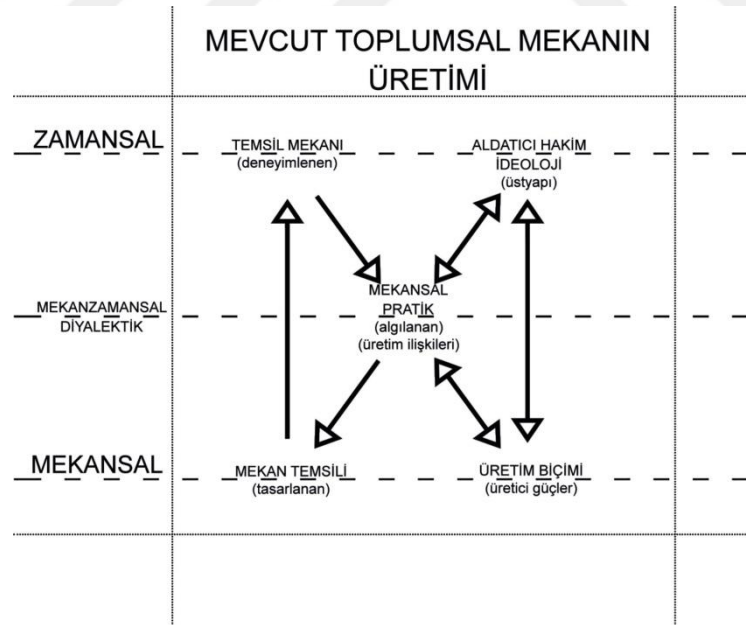
Lefebvre'in (2015b) "mekanın üretimi" kuramı, oluşumu esnasında mekanın üstyapı, üretici güçler ve üretim ilişkileri kapsamında, bunlarla etkileşime geçtiği momentleri kavramamızı sağlamaktadır. Mekanın üretiminin momentleri üç aşamada incelenir: mekansal pratik, mekan temsili ve temsil mekanı (Lefebvre, 2015b). Bunlar sırasıyla, algılanan, tasarlanan ve yaşanan (deneyimlenen) olarak nitelendirilirler. Dolayısıyla bu kuram, deneyimleneni içerdiği andan itibaren zamanı da bir değişken olarak analizin içine dahil etmiş olur. Jameson'ın (2009), varoluşsal zaman olarak nitelendirdiği bu deneyim, mekanın ampirik olarak algılanışını ifade eder. Dolayısıyla duyumsanan, yaşanan mekandır. Mekansal pratik ise üretim ilişkilerini içerir. Aynı zamanda toplumsal pratiği niteler. Mekan temsili ise mekana dair fiziksel özellikleri içerir. Boyut, oran, ritim, doku vb. tasarıma özgü fiziksel durumları içerir. Ayrıca toplumsal anlamda yeniden-üretim düzeyi ve üretim ilişkilerinin yeniden üretimi düzeyleriyle birlikte de, nesiller boyunca mekanın üretimindeki bu momentlerin tekrar ettiği ve birbirine etki ettiği görülür. Bu nedenle de döngüsel bir yapı olarak algılanmaları mantıklı görünmektedir.

Tonka ve diğerlerinin (2011: 124), mimari ürünü bu ilişkiler içinde çözümlemeleri de, üstyapı (hakim ideoloji) ve üretici güçler ile olan ilişkileri belirginleştirir. Ortaya attıkları en önemli kategorilerden biri "sınıf mimarisi" kategorisidir. Buna göre, Lefebvre'de (2015b) ortaya çıkan üstyapı ve üretici güçler ile olan ilişki, sınıf çelişkisi temelinde işlenir. Bütün bunların sonucu olarak, mimari ürün

toplumsal bir ürün olarak görünür (Tonka ve diğerleri, 2011: 145). Bu da mimari ürünün ve dolayısıyla mekanın üretiminin döngüsel bir yapıda olduğu savını destekler. Harvey'in (2008: 32) belirttiği şekilde mimar, bunun hem yaratıcısı hem de ürünüdür.

Harvey (2008: 28) ise, mekanın üretiminde Lefebvre'in (2015b) dahil ettiği zamansal boyutu ilerletir ve toplumsal mekan (ve ütopya için) kapsamında mekansal ve zamansal bir ayrıma dikkat çeker. Buna göre, mekanın üretimindeki tüm momentler mekansal ve zamansal boyutlarda bir konum alır. Burada, merkezi bir konumda ise, Lefebvre'de (2015b) mekansal pratik (Tonka ve diğerlerinde toplumsal pratik) olarak ifade edilen moment bulunur. Bu moment, mekan ve zaman arasında bulunan diyalektik ilişkinin kesiştiği moment olarak görünür. Dolayısıyla toplumsal mekanın üretimini anlamak açısından, birbiriyle paralel ve uyumlu görünen bu kuramsal yapıları bir sentez çerçevesinde birleştirmek gerekecektir.

Şekil 2.2. Toplumsal Mekanın Üretimi - Kuramsal Sentez

Kaynak: Harvey, 2008: 28

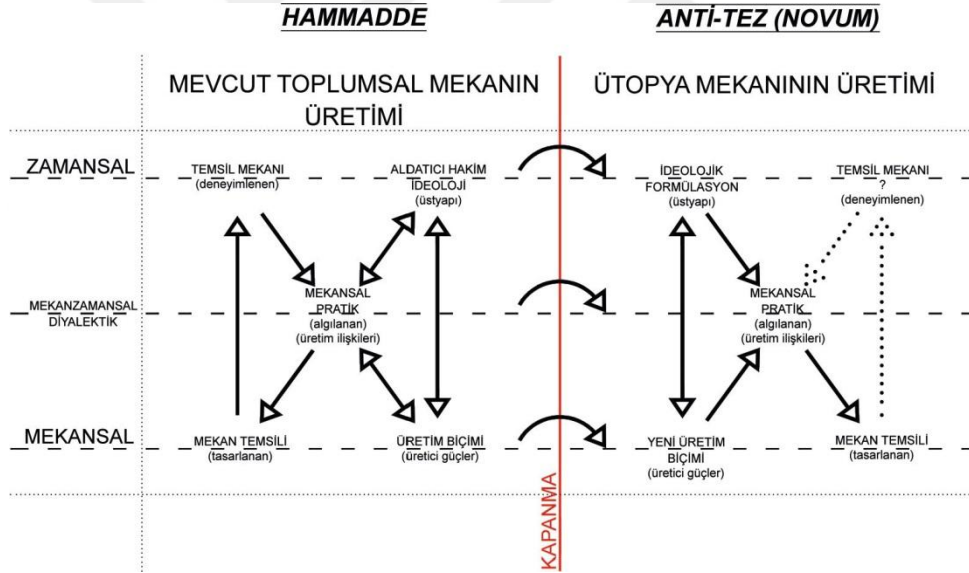
Mekansal pratik, pratiği içerdiği andan itibaren hem mekansal, hem de zamansal bir içerime sahiptir. Dolayısıyla, Harvey'in (2008: 28) mekan ve zaman

arasında önerdiği bir mekanzamansal diyalektiği bir eksen olarak kabul edersek, mekansal pratik bu eksenin üzerinde yer alacaktır (Şekil 2.2). Mekanın üretiminin üç ögesinden mekansal pratiğin mekan ve zamanın kesişiminde yer almasının ardından mekan temsili, bir tasarlanan olarak mekana dair fiziksel özellikleri içerdiğinden mekansalın alanına düşmektedir. Deneyimlenen temsil mekanı ise Lefebvre'in (2015b) belirttiği gibi zamanı doğrudan içerir. Bu nedenle zamansalın alanında yer alır. Üstyapı ile ilgili olan hakim ideoloji ise süreçleri yönetme stratejisi ile zamansalda yer alır. Kültür, eğitim ve yönetim aygıtları (din, devlet, yasalar, vb.) ideolojinin alanına girer. Üretim biçimi ise üretici güçleri içerir ve dolayısıyla iş gücü ve üretim araçlarını kapsar. Üretim biçimine özgü bu araçlar (ki bunlar artık mekanın kendisi gibi meta kategorisinde değerlendirilebilir) mekansalın alanında konumlanır. Tüm bu momentlerin işlevsel hale geldiği yer ise mekan ve zamanın kesiştiği mekansal pratiktir. Tüm üretim ilişkileri burada görünür olur. Mekansal pratiğin sağladığı işlevsellik ile birlikte toplumsal mekanın üretimini bir şemada; üstelik Harvey'in (2008: 34) mekan ve zaman boyutlarında aldıkları konumlarla birlikte ifade etmiş olduk (Şekil 2.2). Buna göre bu şema, mekanı oluşturan parça ve bütünler hakkında (burada parça ve bütün arasındaki ilişkinin ölçekler arası bir ilişki olarak anlaşılması yerinde olacaktır) ne söyleyebilir? Mekansal bir öge olarak bir kapıyı ele aldığımızda, bu ögenin toplumsal mekanın bir elemanı olarak bahsi geçen dört moment ile arasındaki varlık-yokluk ilişkisini irdelememize yardımcı olmaktadır. Kapı dediğimiz zaman, sadece fiziksel özellikleriyle bir mekan temsili ögesi olmasının ötesinde diğer üç momentle de ilişkisi bağlamında mekansal pratiğe dahil olduğunu görmeye imkan tanımaktadır.

Burada ortaya çıkan kavramların ilişkisel bütünü bize Jameson'ın (2009) hammadde olarak ifade ettiği, ütopyacının ütopya üretimi esnasında dönüştürdüğü ve hatta ters-yüz ettiği ilişkilerin bir modelini verir. Dolayısıyla hammaddeyi tanımak, ütopyik olarak ortaya koyulacak olan ile ilgili ipuçları verebilir. Bu noktada, Jameson'ın (2009) kapanma olarak adlandırdığı ütopyacı refleksi kavramsal ilişkileri gösterdiğimiz modele uygulamak isteyeceğiz. Buna göre toplumsal mekanın üretimindeki momentlerin de bu kapanma hareketiyle bağlantılı olarak ters-yüz olacağı ya da alternatif olarak bir antitez aşamasına geçeceğini düşünebiliriz. Harvey (2008: 37), ütopyayı (özellikle de

metin olarak ütopyaı) bir mekansal oyun olarak görüyordu. Buna göre, mevcut toplumsal mekana dahil mekansal öğelerin, ütopya mekanına geçişte, kapanma vasıtasıyla bir değişim ya da dönüşüme uğrayacağını varsayabiliriz. Dolayısıyla, mevcut toplumsal mekanın üretimine özgü momentlerin de ütopyaya yansıtılacaktır. Mevcutta bulunan ve Jameson'ın (2009), hammadde olarak nitelediği durum, ütopyada bir antitez olarak tekrar kurgulanacaktır (Şekil 2.3). Bu aynı zamanda Bloch'un (2013: 32), Novum olarak nitelediği yeni durumdur. Yeni durum, yeni insan ve yeni mekanı içerir. Yeni insanın oluşumu süreçle (ütopya içi zamansallık) alakalı, yeni mekanın oluşumu da biçimle (mekansal) alakalı olacaktır.

Şekil 2.3. Ütopya Mekanının Üretimi

Kaynak: Ütopya Mekanının Üretimi - Kuramsal Sentez (Ali Yücel Doğan, 2016).

Sonuçta, mevcutta görünen hakim ideoloji, ütopyada ideolojik bir tema ya da formülasyon olarak tekrar kurulur. Aynı şekilde üretim biçimleri arasındaki başka bir formülasyon ile de üretici güçlerin mekandaki örgütlenmesi mevcutta alternatif olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla üstyapı ile üretici güçler arasındaki bu birlik mekansal pratiğe nüfuz eder. Fakat önceki mevcut durumda bu ilişkilerin geri dönüşlü olduğu, ütopyada ise mekansal pratiğe doğru tek yönlü olduğu görülür. Bunun sebebi ütopyada tarihsel

sürecin dışlanmış olmasıdır (Harvey, 2008: 38). Tarihsel süreç ütopyada görünmediğinden, mekansal pratik ile üstyapı ve üretici güçler arasındaki çelişkiler ya da geri dönüşler görünür olmaz. Daha doğrusu bu görünüm şeklindeki gibi tek yönlü görünür. Bu, aynı zamanda mekansal pratik ile ideolojik olan ve üretim biçimi arasındaki bir uyum olarak da anlaşılabilir. Yeni üretim biçimi ve ideoloji beraber hareket eder ve mekansal pratik üzerinde tahakküm kurarlar.

Sonuçta ütopycacı üretim ise ağırlıklı olarak bir mekan temsili görünümünde belirir. Fakat süreç ve zamanın (daha doğrusu ilerlemeci görünümdeki tarihsel zamanın) dışlanmış olması nedeniyle, Lefebvre'in (2015b) zamanı doğrudan içerdiğini belirttiği temsil mekanının varlığı net değildir. Fakat metin olarak ütopyalarda betimlenen mekanın temsil mekanını nitelediği düşünülebilir. Lefebvre (2015b), temsil mekanını aynı zamanda onu tarif eden ya da ettiğine inanan yazar ve filozofların mekanı olarak da niteliyordu.

Buradan hareketle, mimari bir perspektif sayesinde ütopyadaki mekanın anlaşılması adına, Mannheim'in (2009: 192) "Liberal-Hümaniter Tasarı" adını verdiği ve içinde yaşadığımız mevcut durum olan (burjuvazi egemenliğindeki) kapitalist toplum içerisindeki mekana bakmak gerekecektir. Çalışmamızın sonraki aşamalarında bu mekanlara örnek olarak seçtiğimiz mekanlar incelenecektir.

Geçmişin "antitez"i, şimdinin "hammadde"si olan verili düzenin içindeki mekanın oluşumunun incelenmesi sayesinde, ütopya mekanının oluşumunun dinamiklerini anlamak mümkün olabilir.

2.4. Turizm Mekanlarına Dönüşen Ütopik Cumhuriyetler

Chiristiana, Uzupis ve Metelkova Cumhuriyetlerin günümüzde turizmin ilgi odağı olmasında ki en büyük nedenlerin başında yapısal dönüşüm gelmektedir. Çok olmasa da modern yapıların içinde ütopik şehircilik yapılarında bir arada olması ilgi odağı olmuştur. Aynı zamanda toplumsal, kültürel değerler, yaşayış tarzları vb. gibi durumlarda turizm açısından insanların gidip görmesi, keşfetmesi ve bu toplumlar hakkında yerinde bilgi sahibi olup tecrübe edinmesi de bu dönüşümün bir parçasıdır.

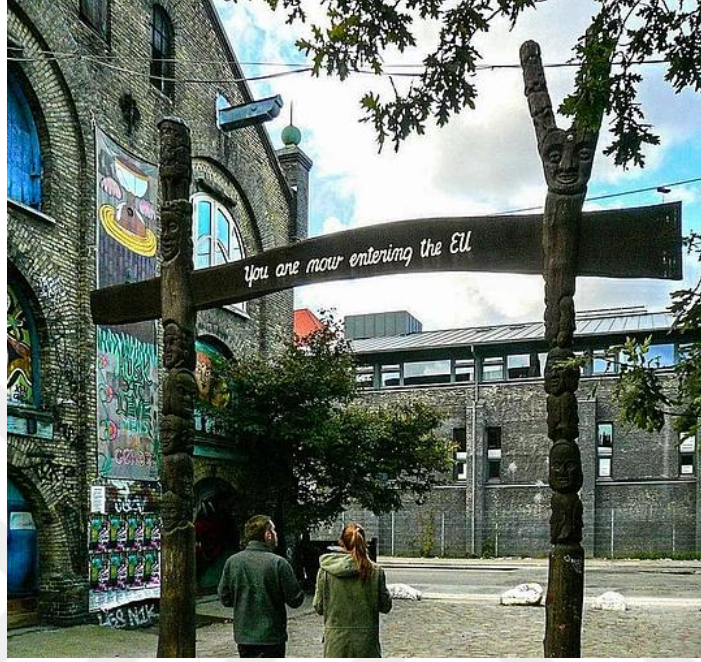
2.4.1. Chiristiania Özerk Cumhuriyeti

1960'ların sonunda, eğitim sektörünün genişlemesi ve ailelerin banliyölere taşınması sonucunda Kopenhag'ın demografik yapısı değişmiştir. Şehir merkezleri artık, kalacak yere ihtiyacı olan gençlerle doludur. Belediyenin yeni yürürlüğe soktuğu kentsel yenileme planı nedeniyle de birçok ev boşalmış ve işgal edilmeye uygun hale gelmiştir. Birçok genç, kısmen başlarını sokacak bir yer bulma ihtiyacıyla, Kopenhag'ın yoksul mahallelerindeki terk edilmiş daireleri ve binaları işgal etmeye başlar. Kolektif yaşam ideallerinin ve Kendin-Yap kültürünün de işgallerde payı vardır. Slumstormere olarak bilinen ve aralarında öğrencilerin, solcu eylemcilerin, uyuşturucu bağımlılarının bulunduğu ilk işgalcileri, sadece evleri işgal etmekle kalmaz, dış alanları da ele geçirerek özerk "Cumhuriyet"ler ve ütopyacı topluluklar kurarlar.

1971 yılı Eylül ayında, Kopenhag'ın işçi sınıfı semtlerinden Christianshavn'un sakinleri, yeni boşaltılmış bir askerî bölgeye girerek burada küçük bir çocuk parkı kurarlar. 26 Eylül günü bir grup eylemci 34 hektarlık bölgenin geri kalanını keşfetmek üzere araziye girer ve surların arasına inşa edilmiş kışla ve atölye binalarıyla karşılaşır. Gördükleri manzara karşısında heyecana kapılan eylemcilerden biri, bu "yasak askerî bölgede" bir "Özgür Şehir" kurmayı önerir. Eylemcilerin önerisi, Kopenhag gençliği arasında büyük rağbet gören Hovedbladet adlı alternatif dergide yayınlanır. Kısa süre içinde gençlerin akınına uğrayan özgür şehre, kurucuları tarafından Christiania adı verilir. Danimarka'nın ve Avrupa'nın dört bir yanından gelen sanatçıların, feministlerin, anarşistlerin ve hippilerin oluşturduğu binlerce insan, böylece, Kopenhag'ın göbeğinde, Danimarka Parlamentosu'na ve Kraliyet Sarayı'na bir buçuk kilometre mesafede bulunan bir alanda yasalardan bağımsız, özel mülkiyetin olmadığı, özerk bir yaşam inşa eder.

Chiristiania Cumhuriyeti 45 yıldır Danimarka'nın başkenti olan Kopenhag'da varlığını sürdürmektedir. Kuruluşu, varlığı yaşadıkları ve yaşattıkları her biri ayrı bir sorun olan bu yer otonom bölge olarak 35 hektarlık bir alanda kuruludur. Kendilerini diğer tüm ülkelerden ayrı ve bağımsız gören bu toplumun topraklarına adım attığınız anda "Şu anda Avrupa Birliği topraklarına veda ediyorsunuz" tabelası mevcut.

Şekil 2.4. Christiania Cumhuriyeti Girişi

Kaynak: <https://onedio.com/haber/avrupa-nin-gobeginde-vergisiz-otoriteyi-takmayan-rengarenk-bir-kasaba-christiania-681365>

Bu bölgede bütün evlerin dış cepheler, hatta çöp arabaları bile renkli tasarımlara doludur.

Şekil 2.5. Christiania Cumhuriyetinde Bulunan Evler ve Araçlar

Kaynak: <https://onedio.com/haber/avrupa-nin-gobeginde-vergisiz-otoriteyi-takmayan-rengarenk-bir-kasaba-christiania-681365>

Bu toplumdaki yaşayan her birey gündüz üretimle meşgul olup akşamları müzik eşliğinde hep birlikte eğlenirler. Aynı zamanda Christiania'ya Dünyanın dört bir yanından müzisyenler ve sanatçılar geliyor. Bölgede sanat sevgisi oldukça üst seviyede, öyle ki hangi sokağa girerseniz girin mutlaka kulağınıza bir yerlerden enstrüman sesleri gelmektedir.

Bu toplumda çöp arabaları ve bazı araçlar haricinde ülke sınırları içinde motorlu araç girmesi kesinlikle yasaktır. Sadece motorsuz ve çevreye zarar vermeyecek araçlar ile gezmesi serbesttir.

Bu ülkenin vatandaşları kesinlikle vergi mükellefi değildir, ödemek zorunda da değildir. Bölgede bulunan bütün işletmelerden elde edilen gelir ortak bir kasada toplanır ve ülke giderleri için kullanılır.

Bölgede silah bulundurmak, Esrar hariç herhangi bir uyuşturucu madde barındırmak yasaktır. Yeni yasaya göre bölgede hırsızlık yapanlar vatandaşlıktan atılmakta.

Bu yasalar bölgede yaşayan vatandaşlar tarafından alınıyor ve bölgede yaşayan her vatandaşın kurulan mecliste söz hakkı bulunmaktadır.

2.4.2. Uzupis Cumhuriyeti

1997'de, bölge sakinleri kendi bayrağı, para birimi, cumhurbaşkanı, bakanlar kurulu, Romas Lileikis ve Thomas Chepaitis'in yazdığı bir anayasa, bir marşı ve bir orduyla (yaklaşık 11 kişi) ilan etti. Bu bağımsızlığı her yıl 1 Nisan'da gerçekleşen Uzupis Günü'nde kutluyorlar. Sanatsal çalışmalar, Cumhuriyet'in ana mesleğidir; Uzupis Cumhuriyeti'nin hayat boyu başkanı olan Romas Lileikis aynı zamanda bir şair, müzisyen ve sinema yönetmenidir.

Uzun süredir Vilnius belediye başkanı olan Artras Zokas, Uzupis'te yaşıyor ve sık sık Cumhuriyet olaylarına katılıyor. Uzupis internet kafeler, kiosklar, büyük alışveriş merkezleri veya devlet kurumları (Uzupian hariç) barındırmaz ve Litvanya elçiliği yoktur.

Hiçbir devlet tarafından tanınmamış olan Cumhuriyet devletinin ciddi, yanak dili ya da her ikisinin bir arada olup olmadığı açık değildir. Uzupis Günü'nü 1 Nisan'da (Nisan Ayı Günü) yerleştirme kararı, mizahın önemini ve "ciddi" siyasi kararların önemsiz olduğunu vurgulayarak tesadüfi olmayabilir.

Cumhuriyet anayasasının 39 maddesinin ve 3 sloganın - "Kavga Etmeyin", "Kazanma", "Teslim Olma" - yirmi iki dilde (Ağustos 2015 itibariyle) kopyaları eklenmiş olarak bulunabilir. Bölgede Paupio sokakta bir duvar. Bu makalelerden bazıları anayasada dikkate alınmayacaktı; örneğin, Madde 5, "İnsanın bireysellik hakkına sahiptir" demiştir. Diğerleri daha kendine özgüdür; Tipik bir örnek, 1. maddede bulunabilir "İnsanlar Vilnel Nehri kıyısında yaşama hakkına sahipken, Vilnel Nehri halkı geçme hakkına sahiptir.", 12 "Bir köpeğin köpek olma hakkı vardır." ve 37 "İnsanların hakları yoktur.", Bunların her biri alışılmadık bir şekilde paylaşılır. İnsanların bir şey yapma ya da yapma hakkını ilan eden, Madde 16 "İnsanlar mutlu olma hakkına sahiptir." ve 17 "İnsanlar mutsuz olma hakkına sahiptir." Gibi çok sayıda eşleştirilmiş makale vardır, veya arzularına göre biri olmak ya da olmamak.

Önceleri çoğunlukla yoksul kesimin yaşadığı bir bölge olan Uzupis, aslında Vilnius'un en eski yerleşimlerinden biri. Litvanya dilinde "nehrin diğer tarafı" anlamına gelen Uzupis'e yalnızca nehrin üzerindeki köprüden geçerek girilebiliyor. Resmi özerk bir cumhuriyet olmadığı için 'vize' gibi bir şeye de gerek yok.

Litvanya'nın 1991 yılında bağımsızlığına kavuşması ile ülkedeki sanatçılar kiraların ucuz olmasından da faydalanarak yavaş yavaş buraya yerleşmeye başlıyor. Bu özerk yapının Paupio Sokağı'nda anayasasının 10 üzerindeki farklı dilde madde madde sıralanmış halleri bulunuyor. Bu diller arasında Türkçe de var.

2.4.3. Metelkova Cumhuriyeti

Günümüzde "işgal" kavramı, kültürün fiziksel ve mental bir başkaldırısıyla dışavurumu. Aslında punk kültürünün önemli bir parçası; ancak ondan bağımsız olarak, diğer protest çevrelerce de sahiplenildi ve işgal dünyaya yayılmaya başladı. Süreç kullanılan evler, depolar ve metro istasyonları gibi kamusal alanların barışçıl bir

şekilde işgal edilmesiyle başlıyor ve halka açılmasıyla tamamlanıyor. En komünal işgal yaratılarından biri ise Slovenya’da sanatsal bir dünya: Metelkova.

Metelkova, Slovenya’nın Ljubljana kentinde bulunuyor. Bu bölge, 1900’lü yılların başlarında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun ordusu tarafından kışla olarak yaptırılmış, kışlayı aynı amaçla 1941 yılına kadar Yugoslavya ordusu da kullanmış. Slovenya Yugoslavya’dan ayrıldıktan sonra, ordunun kışladan çekilmesiyle, Metelkova’nın hikâyesi başlamış. İki yüz kişilik bir gruptan oluşan “Network of Metelkova” adlı topluluk, bölgeyi sosyal bir merkez haline dönüştürmek amacıyla işgal etmiş ve buraya özerk bölge ilan etmişler. Topluluk başlarda bölgenin daha kullanışlı hale getirilmesi için Slovenya Devleti ile iletişime geçmeye çalışmış; ancak geri dönüş alamayınca düzenledikleri oturma eylemleri ve konserlerle işgali başlatmışlar. Yalnızca 1993 sonbaharında 200 müzikal ve sanatsal etkinlik düzenlenmiş.

Şehrin isyankâr tarafının sembolü haline gelen Metelkova, yasal bir sataüye sahip değil; devlet ve egemen kültürün etkilerinden arınmış küçük bir dünya. Bu nedenle kendi şehrini çevreleyen bir alt-kültür olarak düşünülebilir. Bölgede ayrı bir yasal sataüye sahip tek kuruluş Hotel Celica. Kâr amacı gütmeyen kuruluşların ofislerinin bulunduğu hotel, Metelkova ile işbirliği içinde ve Metelkova Ljubljana Üniversitesi Öğrenci Örgütü tarafından çalıştırılıyor.

Karma sanat stüdyoları, galeriler, konser alanları, kafeler, barlar ve dans kulüpleri bulunan dört binadan oluşuyor Metelkova. Askeri binaların dış cepheleri ve iç mekânlar işgal süresince duvar resimleri, grafitiler ve heykellerle donatılmış. Özellikle, Gollum yorumu olan heykeller bu küçük dünyanın simgesi haline gelmiş. Müzik ise Metelkova’nın yaşam dinamiği. Daha çok elektronik ve punk müzik icra ediyorlar. Sanatın her alanında atölyeler düzenleniyor. Irkçılığa karşı oluşturulan kampanyalar ve sosyal şiddet için bilinçlendirme çalışmalarıyla birlikte tüm bu etkinlikler, Metelkova’daki komünal yaşamı tüm topluma açık bir hale getiriyor.

2.5. Kurgulanmış Turizm Mekanları (Temalı Oteller)

“Tema” kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında “düşünce özü, verilmek istenen mesaj, sanat eserlerinde işlenen öz konu” anlamına geldiği görülmektedir. Turizm ve otelcilik Dünya ekonomisinde, en büyük gelir ve istihdam kaynağı olarak önemli bir rol üstlenmektedir. Bu sektörde ülkeler birbirleri ile kıyasıya rekabet içindedirler ve yenilik yaratabilmek önemli bir etkidir. Büyük bir hızla değişen turizm, özellikle konaklama sektörüyle birlikte çalıştığında kendini daha ileriye götürebilmektedir. İçeriği her geçen gün değişen turizm tüketicileri, gittikleri ve konakladıkları yerlerde kendilerini daha iyi hissedebilmek için daha fazla şey aramakta, işletmelerden daha fazla hizmet beklemektedirler.

Dünyanın geneline bakıldığında günümüz temalı otellerine karşı büyük bir ilgi ve talebin olduğu görülmektedir. Tüketicilerin merak ve yenilik arayışı içinde olan seçimleri, mimari anlamda konaklama sektörünü biçimlendirmektedir. Otel tasarımında doğaya, kültürel ve geleneksel özelliklere olan talebin artması tasarımcıları yönlendirmektedir.

2.5.1. Topkapı Palace Oteli

1999 yılında açılan Topkapı Palace Oteli, İstanbul’daki Topkapı Sarayı’ndan esinlenilerek, Antalya’nın Kundu ilçesinde 85.000 m²’lik alanda hizmete gitmiştir ve 908 odası bulunmaktadır.

Otelin tüm odaları 4 ve 6 katlı, her bir katı için ayrı tasarlanmış panoramik asansör bulunmaktadır. Restoran, bar, havuzlar, sahili, sağlık ve spor merkezi Selçuklu, Osmanlı ve Türk motifleri taşımaktadır. Aynı zamanda “Maksimum Herşey Dahil” sistemi ile özel misafirlerine özel menüleri ile hizmet vermektedir.

Şekil 2.6. Topkapı Palace (Otel) Kuşbakışı Görüntüsü

Topkapı Palace Oteli ile ilgili yapılan literatür araştırmalarına göre; Türkiye'nin ilk temalı otelidir. Fikir, Dünya'nın yedi harikası projesi ile hayata geçmiş ve Topkapı Sarayı'nın bir örneğinin yapılması ortaya çıkmıştır. Otel, batının Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin bakış açısını pazarlama stratejisi olarak kullanmaktadır.

Giriş kapısının hemen üstünde bir Osmanlı tuğrası ve iki ayrı okçu kulesi ilgi çekicidir. Otelin diğer bölümlerinde ise Osmanlıca levha ve tabelalar da bulunmaktadır. Girişin ihtişamı misafirlerini kabul ederken sanki bir kaleye giriş hissi uyandırmaktadır. Misafirler ise tarih içinde ayrı bir zaman ve mekana geçiş izlenimi vermektedir. Otelin dikkat çeken başka bir yanı da Adalet Kulesi olmasıdır. Otelin 1000 kişilik büyük toplantı salonu vardır ve isimleri ise, Osman Gazi, Kanuni Sultan Süleyman, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim olarak verilmiştir.

Şekil 2.7. Topkapı Palace (Otel) Giriş Duvar Sütunları ve Aydınlatma

Otel personeli, otel müşterileri ile birebir iletişim içinde olmakla birlikte kıyafetleri de Osmanlı kültürünün izlerini taşımaktadır.

Otelin Kösem Sultan ve Hünkar Restoran isminde restoranlar yer almaktadır. Sultan Sofrası, Otağı Çadırı ve Saray Muhallebicesi gibi çeşitli restoranlar da mevcuttur.

Mekanın dış cephesi restore işlemlerinden önce suni çimlerle çit olarak çevrelenmiş, restore edildikten sonra ağaçlandırma yapılarak mekanın görünüşü bulunduğu bölgenin bitki örtüsü ile uyum sağlanmıştır. Dış görünümüne uygun olarak iç mekan aydınlatmaları ve iç mekan yerleşimi de tarihi dokuyu yansıtmaktadır.

Şekil 2.8. Dış Mekan Aydınlatma

Aydınlatma tonları iç mekanda ve dış mekanda aynı şekilde uygulanmıştır. İç mekanlarda aydınlatma retro motiflerle süslenmiş ahizelerle sağlanmış ve aydınlatmaya uygun şekilde dekor yapılmıştır.

Şekil 2.9. İç Mekan Aydınlatma ve Dekor Görüntüsü

İç mekanda kurgulanmak istenilen tarihi doku mekanın dış ceplerinde ve duvarlarında uygulanmış, aynı aydınlatma tonları ile dış duvarlar, kapılar, pencereler gibi yerlerde de uygulanmıştır. Şekil 2.7’de görüldüğü gibi giriş sütunları beyaz ışıklarla göz önüne gelirken duvarların iç mekânla uyumlu aydınlatması yapılmıştır.

Tarihi Topkapı Sarayından esinlenerek kurulan Topkapı Palace (Otel) dönemin mimari yapısının günümüzde kurgulanarak bir turizm mekanı haline gelmesi ve tarihi doku ile günümüz teknolojisinin mekânsal anlamda bütünleşmesinin bir eseri olmuştur.

2.5.2. Mardan Palace Oteli

Mardan Palace Oteli, Antalya’nın Kundu köyünde 2009 yılında hizmete açılmıştır. Kundu köyünde inşa edilen temalı otel furçasının son temsilcisidir ve en lüks olma konusunda iddialıdır ve mimarisini Dolmabahçe Sarayı’ndan almıştır (Şekil 2.13). Resimde de görüldüğü gibi Dolmabahçe Sarayı’nın giriş kapısına benzer bir kapı ile girilmektedir.

Şekil 2.10. Mardan Palace Giriş Kapısı

Otelde 16 adet restoran, 32 bar ve 24 bin m² çapında havuz mevcuttur. Havuz İstanbul Boğazı şeklinde inşa edilmiştir. Aynı zamanda dünyanın en büyük havuzları arasında yer almaktadır. Havuzun İstanbul Boğazı şeklinde olması ile İstanbul'un Asya Yakası ve Avrupa yakası bulunmaktadır. Asya Yakası'nda Kuleli Askeri Lisesi ve klasik Türk evlerinin mimari özelliklerini taşımaktadır. Avrupa Yakası'nda Ortaköy ve Arnavutköy mimari özelliklerini taşımaktadır. İki yaka arasında ki ulaşım ise saltanat kayıkları ile yapılmaktadır.

Normal standartların üzerinde 60-70 m² arısında 271 oda, 4 kral dairesi, 2 adet özel havuzlu 600 m² çapında süit bulunmaktadır. Özel Türk hamamları ve saunalarının da bulunduğu 7.200 m² büyüklüğünde SPA'sı ile Türkiye'nin en büyük SPA'sı özelliğini taşıyan otelde 4 farklı havuz bulunmaktadır. Bu 4 farklı havuz (Akdeniz, Pasifik Okyanusu, Kızıldeniz ve Karayip Denizi)'ni temsil etmektedir. Havuzları Aquamarine Restoranı ile çevreleyen akvaryumlarda ise 5000 çeşit balık bulunmaktadır.

Şekil 2.11. Mardan Palace Oteli Genel Görünümü ve Aydınlatma

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TURİZM MEKANLARINA DÖNÜŞMÜŞ KAMUSAL MEKANLAR ‘ÜTOPYA CUMHURİYETLERİ’ VE KURGULANMIŞ TURİZM MEKANLARI

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

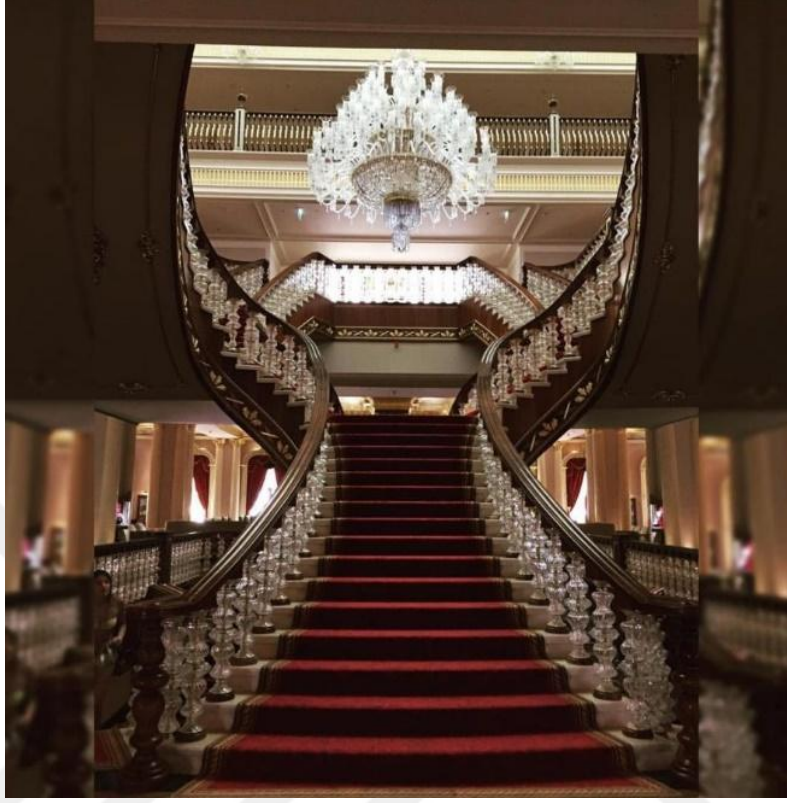
Bu çalışma, Kolektif yaşam ideallerini ve Kendin-Yap kültürünü savunan komün toplulukların zamanla kendi cumhuriyetlerini kurması ile ve bu cumhuriyetlerin sonradan turizm merkezi haline gelmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Dolayısı ile ilk olarak çalışma kapsamında bu ütöpik cumhuriyetlerin (Metelkova, Uzupis ve ch.) tarihsel süreci ele alınmıştır. Bu çalışmada, ütopyaların toplum içerisinde tarihsel zaman boyunca ne ölçüde etkide bulduklarını, psikolojik aşamaları ve felsefi arkaplanı, biçimsel ve içeriksel özellikleriyle birlikte teorik anlamda ortaya koymuş olduk. Bu çalışmayı ortaya koyabilmek için konuyla ilgili yurt içi literatürün detaylı bir şekilde taranması gerekmiş ancak gerek ütopya cumhuriyetler gerekse kurgulanmış mekân konusu yapılan çalışmalarda ayrı ayrı ele alındığından, ikisi arasındaki ilişkiyi kurmak ve bu kaynakları birleştirmek, diğer bir deyişle ütopya ile mekânı bir arada ortaya koymak gerekmiştir. . Bunun yanı sıra, çok geniş bir yelpazede tanımlanan mekân konusunda hangi tanımlamadan hareket edileceği de önemli zorluklardan biridir fakat bu zorluk detaylı bir literatür taraması ve analitik bir çaba ile aşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca ütöpik mekanlar ile ilgili daha geniş kapsamlı çalışmalar yapılması bu alandaki literatüre katkı sağlayabilir.

Turizm mekanı, insanların ruhsal ve bedensel gereksinmelerinin karşılandığı, doyuma ulaştırılan öğelerin topluca bulunduğu yerdir. İnsanlar, Doğal olarak kent yaşamında oluşmuş turizm mekanlarının yanı sıra zamanla kurgusal turizm mekanları tasarlamaya ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle antik oteller kurulmuştur. Kurgulanmış temalı oteller olan Topkapı Palace, Mardan Palace ve Kremlin Palace otelleri ele alınmıştır. Bu araştırma ütöpük mekanlar ve kurgulanmış mekanlar olarak toplam altı mekan ile sınırlı tutulmuştur.

Bu çalışma, mutlu ve ideal bir toplum yaratma arzusu ile kurulan mekanlar ile turizmde kısa süreli mutlu insanlar yaratma derdi olan mekanların ortak noktalarını ortaya koymuştur. İnsanlar zamanla yaşadıkları hayattan kopup, farklı arayışlar beklemektedir. Buradan hareketle, geçmişe özlem ,otantik hayat arayışı içerisine giren sosyal topluluklar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bu nedenlerle oluşan kurgusal mekan ve diğer taraftan doğal olarak oluşan bu mekanların ilişkisi tabloda verilmiştir.

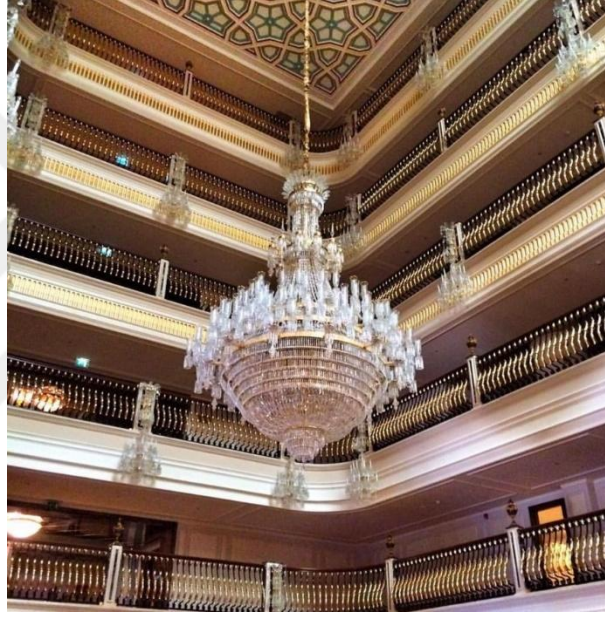
Araştırmış olduğum otellerin belirli mekanlarında bütünlüğün sağlanması ya da istenildiğinde özel mekanlar yaratabilmek için tasarlanmış sürgülü sistemler kullanılmıştır. Bu sürgülü sistemler, büyük mekanlı oteller de özel mekan yaratmak için kullanılan tasarımsal bir çözüm olarak kullanılmıştır . Bu sistemler bir araya toplandığı zaman ise kullananlar tarafından mekanlar daha büyük ve ferah hissedildiği için çok beğenilmiştir. Mekanların geniş hissedilmesi için esnek bir tasarımla yerleşimi yapılmıştır. Mekanların bölünmeden bir arada kullanımı için, tavan yükseltilerinde yapılabilecek değişimler ve sürgülü kapılar mekanda refahlığı sağlamıştır

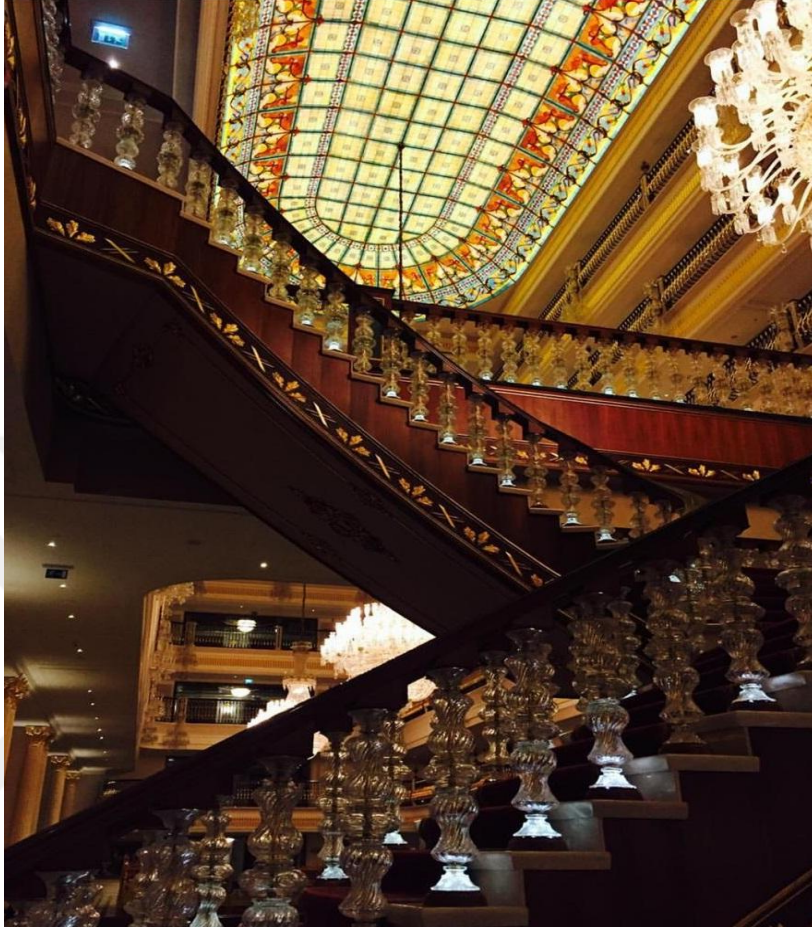
Mekanın mobilyaların bölücülüğünden sıyrılmasıyla, tek bir alanın kullanılabilir çok işlevli ünitelerle yaşam alanı haline gelmesi, bu zamanlar da yapılmış kurgulanmış tasarım sayılabilecek projelerin 21. yüzyılda daha gelişmiş şekilde olabileceğinin ispatıdır. Tek mekanda, hamam, sauna, havuz, lavabo gibi ünitelerin çözümlenmesi birbirine geçmiş tasarımların tek bir düzlemde toplanılmasıyla elde edilmiştir. Kurgulanmış Mekandan uzaklaşan bu alan bugünün teknolojisinde de yapılması mümkün olan bu tasarım 21. yüzyılın tüketicileri için fazla maliyetli sayılsa da, dünyadaki metre kareye düşen kullanım alanının en aza indirilerek çoklu yaşam ortamlarının yapılması ekolojik denge içinde önemli bir faktör olmalıdır.

Kurgulanmış bu mekanın farklı alanlarında ise özellikle giriş bölümünde açık alanların genişletilmesi ile doluluk ve mekandaki alışlagelmiş görünümünün yerini boşluk almıştır. Mekanın tavan ve zemin arasındaki mesafenin de yüksek olması bu boşluk alanının daha görkemli algılanmasını sağlamıştır. Boşluklar sayesinde akışkan

birbiri içerisine geçen bir mekan düzeni yaratılmıştır. Bu düzen büyük, geniş, yaygın, serbest ve sürekli bir mekanı ortaya çıkartmıştır. Süreklilik mekanların içinden binaların yüzeyine de yayılınca, geleneksel bina formların dışında kurgulanan bu tarihi yapılara benzetilmiştir. Yer döşemelerinin duvardan tavana kadar ilerletilmesi, objelerin mekanın yksekliliğine uygun tasarlanması, otellerin lobi ve restoranlarda, geçmişle bugün arasındaki bağın ütopik yaklaşımlarla kurulması, kültürel mekanlarda boşluğun doluluktan daha fazla algılanması tarihi mekan anlayışının bu yüzyıldaki göstergesidir

Bu düzen büyük, geniş, yaygın, serbest ve sürekli bir mekanı ortaya çıkartmıştır. Süreklilik mekanların içinden dış mekana da yayılınca, geleneksel bina formları yerini şekilsiz, çarpıcı, imgesel özellikli dış kabuklara bırakmıştır. Bu alışma 21. yüzyılda yapıların yatayda ve düşeyde değişik formlarla anlamlandırılmasına kadar ilerletilmiştir.

Otelin lobi katını tasarlayan mimar ,üslup olarak kullandığı ve birebir esinlendiği mekanlarda malzemelerin, ışığın ve kıvrımların yaratacağı etkinin doluluk ve boşluk arasındaki ince bağ olduğunu düşünmektedir. Mekanlarda doğal malzemelerin kullanıldığı geleneksel osmanlı mimarisinin üsluplarını yansıtmaktadır. Fakat otelin belirli alanlarında ise kullanılan malzeme çeşitliliği ve bir çok rengin bir arada olmasının yarattığı canlılığın yansıtılmasındaki karmaşa, iç mekanın algılanmasında objelere verilen önemi yansıtmıştır. Özellikle mekandaki ışığı ve objelere verdiği önemi bar alanında en çok yansıtmıştır. Buna Rağmen Genel olarak mekanın tasarlanmasında, bütüne sadık kalınmış ve çoğu mekanlar aynı mimari üslupla tasarlanmıştır. Kurgulanmış mekanda var olan soyut kavramları değişime uğratmak istemeyen tasarımcı mimari mekana yeni anlamlar kazandırma derdinden uzaktır. Tasarımın mekan

içindeki sınırlarını belirleyen ana unsurlar; yer, tavan ve duvar iken yeni tasarım anlayışı ile ortaya çıkmıştır.

Tasarımcı, genel iç mekan tasarımını bahçe ve yapı arasındaki ilişkiyi bağlantılı bir şekilde akıcı bir çizgiyle yansıtmak gerektiğini düşünen bir kaygıyla da tasarlamıştır. Kendi içinde bir estetiğe sahip, geometrik ve amorf formlardan oluşturulmuştur. Mekanlarda kullanılan teknikler, geçmişi birebir yansıtmasa da bir o kadar kurgulanan mekana bağlı tasarlanmıştır. Örneğin, taşıyıcı sistemler, kemerler, kubbeler, objeler, gibi yapıların statüğünü arttıran ve mekana anlam kazandıran üniteler kullanılmıştır.

Günümüzün yansıttığı tamamen teknolojinin yüzünü mekanlara modernizmin elemanları olan cam ve çelik malzemelerden tamamen uzak bir tasarımdır. Kurgulanmış mekanların tamamen o dönemdeki yapıyı yansıtmaya adına Mekanlardaki kültürel ifadenin modern bir görünüme dönüşmesi için herhangi bir kaygı gütmemektedir ve o şekilde herhangi bir detaya da rastlanılmamaktadır.

Tasarımda kullanılan objeler, kumaşlar ve tüm eşyalar mekanda o dönemin modasını temsil etmektedir. Kurgulanmış bu mekanlar da tasarımcıların, kendi tekniklerini yansıtmak için tasarımlarına verdikleri bazı nitelikler ya da günümüz mimarisinde iç mekanlar da uygulanan projeler dışında tamamen bire bir daha önce varolan tarihi bir yapıyı esinlenilerek tasarlanmıştır. Yani bu tarihi yapıları tasarlamış olduğu ünlü mimarların tasarladıkları iç mekan üsluplarını, tüm bir yapıda görebilmemiz mümkün. Bu mekan bize yapının tümüyle günümüz çoğu tasarımcılarının mekana bakış açılarındaki farklılıkları görme imkanı sağlamaktadır. Mekanlarda akıcılığın sağlanmasında mekana insanların, duygularının yansıdığını düşünen mimar otelin garaj tasarımında da bu duyguyu yansıtmıştır.

Yirminci yüzyılın başından itibaren tüketim üzerine yapılmış mekanlarda, öncelikle mekanlardaki tek düzelik ön plandaydı. Sonraları mekanlarda farklılık satışa sunulan her ürün bir kabuğun içinde sergilenerek, ilgi çekmeyi başardı. Farklılık yaratma arzusuyla tasarlanan mu kurgulanmış iki otel, kendilerine göre iç mekan çözümleri ve dış görünüşlerindeki tarihi yapılara benzemeleri ile ilgi toplamıştır.

Kurgulanmış bu mekanlar tarihi Topkapı Sarayından ve Dolmabahçe Sarayından esinlenerek tasarlanmıştır. Mekanlardaki bu benzerlik öncelikle kurgulanmış bu otellerin dışardan görsel olarak neredeyse birebir aynı algılanması ile başlamaktadır.. Ayrıca tarihi mekanlardan bire bir esinlenilerek tasarlanmış bu otellerin dışardan görünen bölümlerinin algılanması otelin içinin yansımasına da bir örnek olmaktadır ve bu tarihi hissi vermektedir.

19. yüzyıldan günümüze kadar geçen süre içinde yapıların dış dünya ile ilişkisi pencereler ve geniş açıklıklarla sağlanmıştır. Ama kurgulanmış otel tasarımlarında bu anlayış yerini istenildiği zamanda kullanılan açıklıklara bırakmıştır. Dış yüzeyi istenildiğinde pencere açıklığı yada duvar görünümlü pergola olabilmektedir. Cephelerde yapılan çıkıntıların binaya verdiği dinamizm ve renklilik oldukça çekicidir.

Ütopya kavramı, Thomas More'un olması gereken bir toplumsal düzen içinde herkesin mutluluğunu amaç edinen hayali bir adayı anlattığı Utopia (1516) kitabı ile ortaya çıkmıştır. Latince "outopia" (var olmayan yer) ve "eutopia" (iyi yer)

kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Ütopyaların en önemli iki temel özelliği, mevcut sistemin, toplumsal ve siyasal yapılanmanın noksanlıklarına, kusurlarına karşı bir eleştiri mahiyeti taşıması ve alternatif daha “iyi” bir yaşam kurgusu, önerisidir. Ütopyacı topluluklar genel olarak bulunduğu durumdan memnun olmayan ideal bir hayat arzusu beklentisi olan topluluklardır. Kısacası mutsuz ve arayış içerisinde olan topluluklardır.

Ütopya, her ne kadar 1516’da Thomas More’un ile bilinen bir kavram olsa da, ilk ütopya örnekleri çok daha eskiye dayanmaktadır. Literatürde mitler, efsaneler ve hayali öyküler de ütopya yazınına dahil edilmektedir.

Ortaçağ’da ütopyanın gelişimi durgunluk dönemini yaşamıştır. Ortaçağ’da otorite konumunda olan kilisedir ve kilise, Hıristiyan birliğini korumak adına Hıristiyan dogmasını sarsan ve onunla örtüşmeyen hiçbir fikre taviz vermeyen, farklı olan her fikri yasaklayan ve cezalandıran bir tutumdadır.

18. yüzyılın son çeyreği hak, eşitlik, halkçılık, özgürlük, topluma ilişkin sözleşme gibi kavramların tartışıldığı bir dönemdir. Fransız Devrimi’yle oluşan özgürlükçü düşüncelerin, Sanayi Devrimi ile kapitalizmin gelişmesiyle birlikte Avrupa devletleri ekonomik olarak yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu durum kapitalist devlet modeline uygun düşüncelerin gelişmesine yol açmıştır.

Ütopyacı mimarlık 19. yüzyılın sonunda, 20. yüzyılın neredeyse bütününde üretim, tasarım kapsamında biçimsel ve farklı akımların yarattığı yapıların adıdır. Ütopya hemen hemen bütün akımların temelini oluşturan bir ideolojidir. 19. yüzyılın sonunda ele alınan bu kavram başlarda doğru tasarımları oluşturmak amacıyla belli başlı ilkelerle formüle edilmiştir. Turizm , teknoloji ve bilim ilerledikçe bu anlayışın yerini farklılaşma ve değişim üzerine yapılabilecek kuralları tam olarak ortadan kaldırmadan bir deneme ve tasarlama sürecine geçilmiştir. Gerçekçilik konusundan uzak olan ütopya kavramı mimaride akıl yürütme ve tasarlama üzerine rasyonalist tutum fikirlerinden de uzaktır. O dönemde tasarım ve toplumsal ihtiyaçlar için çalışmalarda bulunan ütopyacı grupların tasarımları günümüzde hala ilgi görmektedir.

Geçmişe dayalı tasarımlara sanatsal ve sosyolojik yansımalara önem verilen bu yaratıcı topluluklarda, klasik ve gerçekçi tasarımlar 20. yüzyılın ilk yarısında büyük ses getirmiştir. Fonksiyon ve yararlılığın ütopyik kapsamda ilk ele alınışı tasarlanan mekanlardır. 1927’lerde bu toplulukların çalışmalarına mimarlık üzerine yapılan tasarımlarda eklenmiştir.

Araştırma da ele alınan Cristiania, Uzupis, Metelkova ütopya cumhuriyetleri de bu amaçla kurulmuştur. Kolektif yaşam ideallerini ve Kendin-Yap kültürünü destekleyen komün toplulukların zamanla kendi cumhuriyetlerini kurmuştur.

Bu Ütopya Cumhuriyetlerin de bütün evlerin dış cepheler, hatta çöp arabaları bile renkli tasarımlara doludur. Çoğu alanların da internet kafeler, kiosklar, büyük alışveriş merkezleri veya devlet kurumları barındırmaz ve elçilikleri yoktur. Tasarlanan her olgunun ilişki içinde olması, mekan ve tasarımın bir bütün gibi algılanması amacını taşımaktadır. İnsanlar için yapılan mekanlarda kullanılan elemanların bir bütüne ait olduğu ve mekanla içindekiler arasındaki ilişkide bütünden ayrışmaması gerektiğini ifade etmek mümkündür. En önemli diğer bir ayrıntı sanata verilen önemin mekana

yansımasıdır. Renklere, heykelle, resme ve grafiye verilen önemdir. Tasarımdaki renk, parlaklık ve canlılığın simgesidir.

Mekanalardaki antik yapıların dış cephelerinin resim ve grafiti ile kaplanması ve her bir mimari akımın özelliklerini taşıy nitelikteki bina parçalarını bir yap boz bulmacası gibi parça parça kullanıp, her bir akımın birleşiminden yeni bir mimari üslup çıkarma amaçları ifade edilmektedir. Bazı tasarımcılar mimari üsluplu taslak hazırlama kaygısı taşıırken, bazıları grafik sanatına yönelmiştir, bazıları ise sadece resim.

İç meknlarda Geniş hacimli, çok amaçlı meknların bölümlendirildiği, esnek tasarımlar bulunmaktadır. Örneğin, tasarımlarında bütünlüğü mekanı odalara bölmeden zemin ve duvar elemanlarıyla ayırıştırma yaparak yapının tamamının tek bir meknl olarak algılanması sağlanılmıştır.

Bu çalışmalar zamanla ütopya ve meknl üzerine yoğunlaştırılmıştır. Bina yapılarında kullanılan tekniklerin gelişmesi ve yeni malzemelerin kullanılması kaygısı olmadığı için ütopyik vizyonda kaybolmasına da engel olunmuştur. Gerçeklik kavramından uzaktır. Ütopyik tasarımlar 1970'lerde fantezi çizimleri olarak ele alındığında, geçmişe atıfta bulunarak geleceğin yapılarını resmetmişlerdir. Tasarımların binada biçimsel olarak geometrik şekillerden yararlanılarak yapılması ya da organik

mimarinin etkisiyle doğadaki oluşumlardan etkilenecek bina cephelerinde bu olguların kullanımını çok izlenilen yöntem olmuştur. Genel olarak mimari kaidelerin, kuralların kabul edilmiş tüm yargıların dışına çıkan, aykırı bir akımdır. Mimari de belirli bir üslup izlenmediği için yapıların çoğu mimarlık eğitimi almamış kişiler tarafından inşa edilmiştir. Hiçbir mimariye benzemediği ve yapılarında kullanılan malzemeleri farklı olduğu için ilgi çekmiştir. Yapıların malzeme yelpazesine bakıldığında, çok farklı sanatın dalı olan tekniklerle karşılaşmıştır. Bina yapısında kullanılan malzemelerin dışında çekiciliği arttıran bir diğer etkide mekanın dış cepheleri kadar iç mekanların da aynı şekilde tasarlanmış olmasıdır. Tasarımların sınır tanımadığı ve hiçbir ulusa ait olmayan fantastik sanatsal tasarımlar, insanın düş gücünü ve farklıyı nasıl yaratabileceğini bize göstermektedir.

İnsanlar zamanla yaşadıkları hayattan kopup, farklı arayışlar beklemektedir. Farklı sosyolojik, kültürel, siyasi amaçlarla kurulmuş olan bu cumhuriyetler zamanla İnsanların geçmişe özlem ,otantik hayat arayışı içerisine giren sosyal topluluklar nedeniyle bu cumhuriyetler günümüzde amacından uzaklaşıp turizm mekanı haline dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, M. A. 2010. Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği. Ankara: İmge Kitabevi.

Ağaoğulları, M. A. 2016. Sokrates 'ten Jakobenlere Batı 'da Siyasal Düşünceler. İstanbul: İletişim Yayınları

Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. 2008. Tanrı devletinden kral devlete. 5. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.

Akkoyunlu Ertan, K.. 2003. Kentin Tükenişi ve Ütopyalar, Amme İdaresi Dergisi, ss.362, 143-165.

Bakkalbaşıoğlu, E. 2009. Foucault üzerine bir güç- uzam okuması, <http://www.meknar.com/tr/vazi-ar%C5%9Fiv-2009/makale/foucault->

Beder, B. 2016. Çok Uluslu Şirketler Açısından Kültürel Farklılıkların Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bezel, N. 1984a. Yeryüzü cennetleri kurmak ütopyalar 1. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.

Bezel, N. 1984b. Yeryüzü cennetlerinin sonu ters ütopyalar 1. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.

Bezel, N., 1993. Ütopyalarda ve karşı ütopyalarda aklın ve insanın durumu çev. Selahattin Özpallabıyıklar. Varlık Dergisi.

Bialas, S. 2009. Power distance as a determinant of relations between managers and employees in the enterprises with foreign capital. Journal of Intercultural Management.

Bloch, E. 2013. Umut İlkesi T. Bora, çev. 2 Cilt, İletişim Yayınları, Çağaloğlu, İstanbul.

Bora, A. ve Dede, K. 2018. Ütopyalar: Politikayla Arzunun Kesiştiği Yer. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bulutsuz, S. 2009. Ütopya yorgunları, Sosyoloji Dergisi.

Callenbach, E. 1994. Ekotopya. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Campanella. 1985. Güneş Ülkesi. Sosyal Yayınları. İstanbul.

Cazena ve, N. A., 2005. Effects on intimacy, marriage, and the family alternative lifestyle research, Annual Meeting of the National Council on Family Relations.

Chaney, D. 1996. Yaşam Tarzları. Çev. İrem Kutluk, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Claeys, G. ve Sargent, L. T. 1999. The utopia reader. 1. Edition. New York: New York University Press.

Dandekan, H. C. 1996, Kadın ve İskan: Geçmişteki Düşünceler, Gelecekteki Yönelimler, 'Diğerlerinin Konut Sorunları', TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.

Darwish, A. E. & Huber, G. L. 2003. Individualism vs collectivism in different cultures: a cross cultural study. Intercultural Education.

Dawson, D. 1992. Cities of the Gods, communist utopias in Grek thought, 1. Edition. New York: Oxford University Press.

Desroche, H. 1993. Ütopyalar geçidi, Varlık Dergisi.

Diñer, Y. 2003. Yeni Avrupa'nın Konut Politikaları ve Türkiye, p.p.84-93, Konut Kurultayı, 22-23-24 Mayıs 2002, TMMOB Şehir Plancıları Odası, İstanbul

Dostoğlu, N. 2003. Ütopya, Kent ve Mimarlık Üzerine Düşünceler. Arredamento Mimarlık.

Erkan, R. 2010. Kentleşme ve Sosyal Değişme.3. Baskı, Bilimadamı Yayınları, Ankara.

Erkmen, N. M. 2008. Toplumsal Değişim ve İletişim Eleştirisi Olarak Ütopya ve Karşı- Ütopya: Aldous Huxley'in 'Cesur Yeni Dünya' Romanı Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ertekin, H., 1980. Mimarlık ve Ütopya, Kapitalist Gelişme ve Tasarım, Mimarlık, 1, İstanbul.

Es, M. 2007. Kent Üzerine Düşünceler. Okutan Yayıncılık, İstanbul.

Frye, N. 1971. Edebiyatta ütopya türleri çev. Akşit Göktürk. Türk Dili Eleştirisi Özel Sayısı II, sayı 234, Eserin orijinali 1965'de yayımlandı.

Gausa, M., 1998. Housing, New Alternatives, New Systems, Actar, Barcelona

Giddens, A. 1971. Capitalism and Modern Social Theory Cambridge, U. K., ve New York: Cambridge University Press.

Gilroy, R. ve Woods, R. 1994. Housing Women. Londra, Newyork: Routledge

Güven, A. 2016. Kent, Kentleşme ve Kentsel Yönetim İhtiyacı. Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives.

Hacıhasanoğlu, O. 2005. Mimarlık Meslek Pratiği ve Eğitimde Dönüşüm. Gelecek ve Mimarlık Özel Sayısı, Mimar.ist Üç Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi.

Hall, P., 2002. Living For Tomorrow, Metropolis, December.

http://www.metropolismag.com/html/content_1202/mit/ Erişim tarihi: 19.03.2019

Harvey, D. 2003. Sosyal Adalet ve Şehir. Çev. Mehmet Moralı. 1.Baskı, Metis Yayınları, Ankara.

Harvey, D. 2006. Sosyal Adalet ve Şehir. İstanbul, Metis Yayınları.

Harvey, D. 2008. Umut Mekanları Z. Gambetti. Beyoğlu, İstanbul

Havemann, R. 2005. Yarın, yol ayrımındaki sanayi toplumu eleştirisi ve gerçek ütopya 1. Baskı. çev. Filiz Özçelik. İstanbul: Kaynak Yayınları. Eserin orijinali 1980'de yayımlandı.

Huot, J. L. 2000. Kentlerin Doğuşu. Çev. Ali Bektaş Girgin. 1.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları.

İmzasız. 2011. Dialectical Utopia, içinde, C. Buckley ve J. L. Violeau Eds., Utopie, Texts and Projects, 1967-1978, Semiotexte, Los Angeles, CA

Kahveci, Ö. E. 2005. Metropol deviniminde gündelik yaşam ve konutun dönüşümü, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kateb, G. 2006. Utopia and utopianism, Encyclopedia of Philosophy. 2. Edition. Donald M. Borchert Ed, , vol.9, Michigan: Thompsan gale.

Kaya, E., Şentürk, H., Danış, O., Şimşek, S. 2007. Modern Kent Yönetimi-1, Okutan Yayınları. İstanbul.

Kaynaradağ, A. 1993. Türk yazın ve düşünce tarihinde ütopya, Varlık Dergisi.

Kaypak, Ş. 2016. İnsanlar İçin Kente Bakış; Dost Kentler. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi 5-7 Mayıs 2016 Kongre Kitabı, Uluslararası İlişkiler - Kamu Yönetimi- Hukuk Özel Sayısı, Ed. Ragıp Pehlivanlı, Selçuk Demirkılınç. İKSAD Yayını, Adıyaman.

Keleş, R. 2014. Kent ve Kültür Üzerine. Mülkiye Dergisi.

Kezer, T, 2006. Yarınlarda Yaşam: 'Living Tomorrow', Yapı Mimarlık, Kültür, Sanat Dergisi.

Kılıç, T. 2013. Bireysel ve Kolektif Yeterlilik Süreci, Belirleyicileri ve Sonuçlarına İlişkin Bir Rol Model Önerisi. Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Korhonen, A. 2005, Comparative Study of Compost Accelerators, Teho Magazine, TTS Institute's Publication, June, Helsinki.

Koyuncu, A. 2011. Sosyoloji Kuramlarında Kent. Selçuk Üniversitesi Edebiyat AFakültesi Dergisi.

Kumar, K. 2005. Ütopyacılık 1. Baskı. çev. Ali Somel. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. Eserin orijinali 1991’de yayımlandı.

Kumar, K. 2006. Modern zamanlarda ütopya ve karşı ütopya. 1. Baskı. çev. Ali Galip. İstanbul: Kalkedon Yayınları. Eserin orijinali 1987’de yayımlandı.

Kurt, N. 2011. Kent Hizmetlerinin Geleceğinde Kentsel Sorumluluklar ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi Stratejileri. Yönetim Bilimleri Dergisi.

Kutlu, Ö. ve Göksel, Z. S. 2014. Kent Kültürü Oluşturma Aracı Olarak Kültürel Belediyecilik: Selçuklu Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Lefebvre, H. 2015a. Kentsel Devrim S. Sezer, çev., Sel Yayıncılık, Çemberlitaş, İstanbul.

Lefebvre, H. 2015b. *Mekanın Üretimi* (I. Ergüden, çev.), Sel Yayıncılık, Çemberlitaş, İstanbul.

Levitas, R. 1990. The concept of utopia, 1. Edition. New York: Syracuse University Press.

Mannheim, K. 2009. İdeolog? and ütopia. New York, Harcourt.

Mannheim, K. 2009. İdeoloji ve Ütopya M. Okyavuz, çev., De Ki Basım Yayım Ltd. Şti, Ostim-Batıkent, Ankara.

Melis, L., K., J., 2003. Parasite Paradise: a Manifesto for temporary architecture and flexible urbanism NAI Publishers / SKOR, Rotterdam.

Oskay, Ü. 1993. Ütopyan düşünce ile distopyan ya da batılılaşmanın yolunun açıldığı toplumlarla açılmadığı doğulu toplumlar, Varlık Dergisi.

Önal, K., 2005. ‘Tasarım ve Mimarlık ve Gelecek Üzerine Konuşmalar’ Söyleşi: Kubilay Önal, Dosya: Mimarlık ve Gelecek, Mimar, ist Üç Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi.

Özek, Ç., 1974. Türkiye’de Şehirleşmenin Ana Nitelikleri ve Ceza Adaleti Yönünden Yol Açabileceği Sorunlar, Şehirleşmenin Doğurduğu Ceza Adaleti Sorunları Sempozyumu.

Palsdottir, H. L., Leeuwen M. v., 2005, ‘Country-Lifestyle Residential Environments’, Netherlands Institute for Spatial Research, ENHR European Network for Housing Research, International Housing Conference, Reykjavik, İzlanda.

Rapoport, A., 1969. House Form and Culture, Prentice-Hall Inc., London

Riley, T., 1999. The Un-Private House, The Museum of Modern Art, New York

Riot-Sarcey M. & Bouchet T. & Picon A. 2003. Ütopyalara sözlüğü 1. Baskı. çev. Turhan Ilgaz. İstanbul: Sel Yayıncılık. Eserin orijinali 2002’de yayımlandı.

Sobel, E. M., 1981, Lifestyle and Social Structure. New York, Academic Press Inc.

Tatlıdil, E. 2009. Kent ve Kentli Kimliği: İzmir Örneği, Ege Akademik Bakış.

Tekeli, İ. 2011. Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm. 1.Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Thorns, D. C. 2004, ‘Kentlerin Dönüşümü, Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam’, CSA Global Yayın Ajansı, İstanbul

Tonka, H., Jungmann, J. P., Aubert, J. 2011. Architecture as a Theoretical Problem. In, C. Buckley ve J. L. Violeau Eds., Utopie, Texts and Projects, 1967-1978, Semiotexte, Los Angeles, CA

Topal, K. 2004, Kavramsal Olarak Kent Nedir Ve Türkiye’de Kent Neresidir?, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:6 Sayı:1

Turgut, H., 1996, ‘Gecekondu Yerleşmelerinde Kültür ve Mekan Etkileşiminin Saptanması, Örnek: Pınar Yerleşmesi’, İTÜ Araştırma Fonu, İstanbul

Turgut, H., 2003. 'Kentlileşme Süreci İçinde Sosyo - Kültürel ve Mekansal Değişimler: Gecekondu - Konut Örüntüsü', Konut Kurultayı. TMMOB Şehir Plancıları Odası, İstanbul.

Türkeş, A. Ö. 2005. Önce hayaller ölür, Milliyet Sanat.

Usta, S. 2005. Platon'dan Jambulos'a Antik Çağ Ütopyaları 1. Baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Usta, S. 2014. Türk Ütopyaları: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ütopya ve Devrim, Kaynak Yayınları, Galatasaray, İstanbul

Wirth, L. 2002. Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme. Der.ve Çev. Ayten Alkan, Bülent Duru, 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara.

Yanjinlkham, B., 2011. Kent Güvenliği ve Kentsel Suçun Önlenmesi. Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Suç Araştırma Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Yıldırım, Y. T. 2016. Ütopyanın Kadınları Kadınların Ütopyası. İstanbul: Sel Yayıncılık

Yıldız, Ö. 2011. George Orwell'de Ütopya ve Yabancılaşma, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, T. 2013. Bedene yönelik terapiler ve mekâna yansımaları: kamp olarak zayıflama merkezleri, Akademik Bakış Dergisi, <http://www.akademikbakis.org/eskisite/37/07.pdf>, Son Erişim Tarihi: 04.06.2019

Yüksel, D. Ü. 2012. Antikçağdan günümüze kent ütopyaları, îdeal Kent, Kent Ütopyaları, sayı 5, Ankara: Adamor Yayınları.

Zeybekoğlu, D. 2005. Edirne Geleneksel Konut Mimarlığını Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörlerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

İnternet Kaynakları

www.lhup.edu

www.scholarworks.gvsu.edu

www.tdk.gov.tr

www.vervwell.com

